

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**1926 YILI TÜRK BASININDA GAZİ MUSTAFA
KEMAL VE TÜRK İNKILABI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nesrin ATICI

**Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**

Tez Danışmanı: Yrd.Doç.Dr. Safiye KIRANLAR

TEMMUZ 2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

1926 YILI TÜRK BASININDA GAZİ MUSTAFA
KEMAL VE TÜRK İNKILABI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nesrin ATICI

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Bu tez 05/07/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Yrd.Doç.Dr.Safiye KIRANLAR

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd.Doç.Dr.Fikrettin YAVUZ

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd.Doç.Dr.Gülsemin HAZER

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Nesrin ATICI

05.07.2010

ÖNSÖZ

1926 yılının Türk basınına inceleyerek, o döneme kadar gerçekleştirilmiş olan Türk inkılaplarını inceleme fırsatı bulduğumuz tezimiz 3 ana kısımdan oluşup “Türk İnkılapları” dışında “Gazi Mustafa Kemal Atatürk” ve “Dış İlişkiler” bölümlerini de kapsamaktadır. Ancak yılın 1926 olması, inkılapların hızla gerçekleştirilmeye çalışılıyor olması dolayısıyla 2. bölümü oluşturan inkılaplar kısmı 1. bölümü oluşturan “1926 basınında Gazi Mustafa Kemal Atatürk” ile 3. bölümü oluşturan “Dış İlişkiler” bölümüne oranla daha fazla yer kaplamıştır. Tezimiz için incelediğimiz gazeteler arasında Hakimiyet-i Milliye, Cumhuriyet, İkdâm, Son Saat, Vakit, Milliyet gazeteleri bulunmaktadır. Ayrıca inceleme amaçlı olmayıp sadece kaynak amaçlı kullandığımız Resmi Gazete ile birinci ve ikinci el kaynaklarla birlikte görsel kaynaklar da kullanılmıştır. Tez konusunu belirleyerek daha önce yaşamadığım bir deneyimi yaşattığı, kitaplarda bulamayacağım binlerce haber ve bilgiyle buluşmamı sağladığı için tez hocam Yrd. Doç.Dr. Safiye Kıranlar’a, tüm arşiv çalışmalarım boyunca yanımda bulunup, saatler süren okuma aşamalarında hiç sesini çıkarmayıp, zamanı geldiğinde gösterdiğim her kareyi hiç şikayet etmeden çeken, benim için oldukça bunaltıcı ve zor olan arşiv ve İstanbul günlerini, katlanılabilir hatta eğlenceli ve istenilir tarih günlerine çeviren, tanımaktan büyük onur ve mutluluk duyduğum kıymetli arkadaşım Erdem Ulukan’a, ayrıca binlerce sayfa gazetenin arasında boğulup tezimi asla bitiremeyeceğimi düşündüğüm ve yıldıgım her an minik molalar verdirip nefes almamı sağlayan üstelik verdiği manevi destek ile kendime olan inancımı tazeleyen ve bu tezin zamanında bitmesini sağlayan Baha Kanberoğlu’na teşekkürü bir borç bilirim.

Nesrin ATICI

05.07.2010

İÇİNDEKİLER

RESİMLER LİSTESİ.....	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: 1926 YILI TÜRK BASININDA CUMHURBAŞKANI GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK	4
1.1. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurt İçi Gezileri	4
1.1.1. İzmir Suikasti	9
1.2. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yabancı Devlet Temsilcileri ve İç Heyetler İle Görüşmeleri	24
BÖLÜM 2: 1926 BASININDA TÜRK İNKILABI	26
2.1. Eğitim Öğretim Alanında Türk İnkılabı	26
2.1.1. Tevhid-i Tedrisat	26
2.1.2. Latin Alfabesine Geçiş	31
2.2. Sanat Alanında Türk İnkılabı	37
2.2.1. Heykel Ve Abideler	37
2.2.2. Resim	45
2.2.3. Yüzen Sergi Karadeniz Vapuru	46
2.3. Hukuk Alanında Türk İnkılabı	53
2.3.1. Türk Medeni Kanunu	53
2.3.2 Türk Ceza Kanunu'nun Kabulü	57
2.3.3. Kabotaj Kanunu	58
2.4. Sosyal Alanda Türk İnkılabı	61
2.4.1. Ankara'nın Başkent Oluşunun 3. Yıldönümü.....	61
2.4.2. Şapka Kanunu.....	64
2.4.3. Türkçe İbadet ve Unvanların Kaldırılması Girişimi	68
2.4.4. Yeni Türk Paraları ve Pulları	69
2.4.5. Askeri Tatbikatlar	70

2.4.6.Spor Alanında Yapılan İnkılaplar.....	72
BÖLÜM 3: 1926 BASININDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI	77
3.1. I.Dünya Savaşı Sonrası Genel Durum	77
3.2. İngiltere İle İlişkiler	82
3.3. Fransa İle İlişkiler	86
3.4. İtalya İle İlişkiler	93
3.5. Yunanistan İle İlişkiler	96
3.6. İran İle İlişkiler	100
3.7. Sovyetlerle İlişkiler	102
SONUÇ.....	107
KAYNAKLAR.....	110
EKLER.....	113
ÖZGEÇMİŞ	130

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1.1. Bozüyük Kereste Fabrikası'nın önünde(1926).....	5
Resim 1.2. Karadeniz Vapuru ile Bandırma'ya varış(1926).....	8
Resim 1.3. Atatürk İzmir gezisinde (1926).....	22
Resim 1.4. İsmet Paşa ile İzmir'den Ankara'ya dönüşü (1926).....	24
Resim 2.1. Vapurun antikalar kısmının sergilendiği yer (1926).....	48
Resim 2.2. Karadeniz Vapur Personeli(1926).....	49
Resim 2.3. Vapurun Ziyaretçileri.....	51
Resim 2.4. Ziyaretçilerin Yoğun İlgisi.....	51
Resim 2.5. Geminin Gideceği Yerlerin Haritası.....	52
Resim 2.6. Medeni Kanununun Hazırlayan Komisyon Üyeleri.....	54
Resim 2.7. Şapka ile ilgili konuşmanın yapıldığı kışlanın önü.....	65
Resim 2.8. Şapka İnkılabında Atatürk.....	66
Resim 2.9. Şura Toplantısı–Ankara–1926.....	71

Tezin Başlığı: 1926 Yılı Türk Basımında Gazi Mustafa Kemal ve Türk İnkılabı**Tezin Yazarı:** Nesrin ATICI**Danışman:** Yrd.Doç.Dr. Safiye KIRANLAR**Kabul Tarihi:** 05.07.2010**Sayfa Sayısı:** V(ön kısım)+112(tez)+17(ekler)**Anabilim Dalı:** Tarih**Bilim Dalı:** Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

1926 yılı yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin henüz kurulduğu, inkılapların hızla gerçekleştirildiği bir yıldır. Mustafa Kemal Atatürk, hızla gerçekleştirdiği inkılapları halka benimsetebilmek için sık sık yurt gezilerine çıkarak hem halkın nabzını tutmuş hem de halka inkılapları anlatmıştır. Tezin konularından bir olan "İzmir Suikastı" bu gezileri esnasında uygulanmaya çalışılmış ancak başarıya ulaşamamıştır.

1926 basını yapılan inkılaplarla olduğu kadar, inkılap karşıtı olanların yargılandığı İstiklal mahkemesi haberleri ve Lozan'dan arta kalan sorunlar nedeni ile pek çok yabancı devlet haberleri ve onlarla olan ilişkilerle doludur. Dış politika da barışçı politika benimseyen Gazi Mustafa Kemal Paşa, bu tutumunu tasdik etmek istercesine Amerika kıtasına kadar pek çok devletle dostluk anlaşması imzalarken, 1. Dünya Savaşı'ndan beri bir biçimde ülkeyi ele geçirmiş yabancı devlet imtiyazlarına son verme çabası içindedir. Ayrıca basın özellikle Avrupa üzerinde durmuştur, çünkü İtalya başta olmak üzere Avrupa'nın pek çok devleti huzursuzdur. Yeni bir savaş olabileceği izlenimi mevcuttur, bu yüzden basın iç haberlerden çok dış haberlere yer vermiştir. Bunda halkın dikkatini farklı yöne çekme çabası da görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında basının pek de özgür olmadığı gözlenmekle birlikte Atatürk'ün inkılap politikasının anlatılması ve yayılması konusunda önemli bir unsur olduğu inkâr edilemez.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti, İnkılap, 1926 Basını, Dış Politika

Sakarya University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of Thesis: Gazi Mustafa Kemal and Turkish Revolution on 1926 Turkish Press

Author: Nesrin ATICI **Supervisor:** Assist.Prof.Dr. Safiye KIRANLAR

Date: 05.07.2010 **Num.of Pages:**V(pre text)+112(main body)+17(appendices)

Department: History **Subfield:** History of Turkey Republic

1926, which came after the foundation of the Republic of Turkey, is a year in which the revolutions took place so quickly. Mustafa Kemal Atatürk, frequently went for trips within the borders in order to adopt to the people the reforms which he carried out in a short time. He gathered data on public opinion and also told them about the reforms. One of the topics of the thesis, "Assassination of İzmir" was a failed attempt which occurred during one of his trips mentioned above.

The agenda of the press of that time was not only full of news on revolutions but also of news on Court of Independence where those counter-revolutionary were being judged and on many foreign states and the relationship between foreign states and Turkey because of the problems arising from The Treaty of Lausanne. While adopting a peaceful foreign policy by signing friendship treaties with states including some states in the American Continent, Gazi Pasha made effort to end privileges granted to foreign states since the 1st World War. The press also focused on Europe because many states in Europe and especially Italy were anxious. A new war was expected. Therefore, the press gave more importance to news on foreign affairs. At this point, it can be considered as an effort to draw attention of the people to different points. It's observed that the press of that time (years following the foundation of the republic) was not independent. Its undeniable that the press played a major role in explaining and spreading the revolutionary policy of Atatürk.

Keywords: Turkey Republic, revolution, 1926 press, foreign policy

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı tezin başlığından da anlaşıldığı gibi 1926 basınına Atatürk ve Türk inkılapları ile ilgili yansıyan haberleri inceleyerek, dönemin havasını, insanların inkılaplara bakışını, inkılapların uygulamada başarılı olup olmadığını görmek ve ayrıca Mustafa Kemal Atatürk'ün 1926 yılı içinde yapmış olduğu faaliyetleri yakından takip etmektir.

Yapılan inceleme göstermiştir ki Cumhuriyet ilan edildikten yalnız 3 sene sonra Türkiye'nin geldiği boyut şaşılacak kadar ileridedir. Saltanat ve hilafet kaldırılmış, kılık kıyafette değişiklikler yapılmış, hutbe ve vaazlar Türkçeleştirilmiş, 1928'de yapılacak yazı inkılabının temelleri atılarak pullarda Latin Alfabesi kullanılmaya başlanmış, Kabotaj Kanunu ile Türk suları yerli ve Türk girişimcilere bırakılmış, kadınların erkeklerle eşit seviyeye çıkarılması için cesur adımlar atılmıştır. Basına yansıyan haberleri baktığımızda kimi zaman üzerinde oldukça Avrupai, askılı bir elbise ile Avrupa'yı dolanan Karadeniz Gemisi içindeki modern Türk kadınları kimi zaman da bağlı oldukları spor kulübü bünyesinde üzerinde eşorfanları ile Kadıköy sahilinde yarışan kadınlar görülmektedir. O dönemde okuduğumuz pek çok yabancı gazeteci de Türk kadının yüzünden peçeyi üzerinden çarşafı attığını yazmaktadır. Bu bakımdan bakıldığında inkılapların oldukça başarılı olduğu düşünülmektedir. Yine Ankara'nın bir başkent olarak çok hızlı şekilde imar edildiğini yapılan haberlerden okunmaktadır. Ama şöyle bir durum var ki tüm bu uygulamalar daha çok İstanbul halkında görülmektedir. Üstelik incelediğimiz hiçbir gazetede muhalif görüşlere yer verilmemiştir. Bu durum akla yapılan inkılaplar tüm basın tarafından desteklendi mi sorusunu getirmişse de tarihi verilerden bunun böyle olmadığını bilinmektedir. Gazetelere yansıyan İstiklal Mahkemesi haberleri de aslında sorumuza cevap oluşturmaktadır. Yoksa yazı inkılaplarında bile gerek Kazım Karabekir'in gerekse Muallimler Birliği'nin bu inkılapa karşı olduğu görülmektedir. Ancak kitaplara yansıyan muhalefet haberleri 1926 basınına yansımamıştır. 1925 yılında başlayan ve bastırılması zaman alan Şeyh Sait isyanı dolayısıyla çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu ile birlikte hükümete muhalif olan sesler susturulmuştur. 6 Mart 1925'te bu kanuna dayanarak İstanbul'da yayınlanan Tevhid-i Efkâr, İstiklal, Son Telgraf, Aydınlık, Sebilülreşat ve Orak Çekiç gibi gazete ve dergiler kapatılırken, 16 Nisan'da Tanin

Gazetesi kapatılıp ertesi gün gazetenin sahibi Hüseyin Cahit tutuklanıp sürgüne yollanmıştır. 3 Haziran'da yine Takrir-i Sükun Kanunu kapsamında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmış, 11 Ağustos'ta ise Ahmet Emin Yalman tutuklanırken sahibi olduğu Vatan Gazetesi'nin yayın hayatına son verilmiştir. 13 Eylül 1925 tarihinde Atatürk, İstiklal mahkemeleri tarafından vatana ihanetle suçlanan gazetecileri affettiğini söylemişse de, bu gazete ve gazetecilerin varlığı ne 1925 ne 1926 yılında görülmemiştir. Muhalefetin tamamen susturulması ise 1926 yılındaki İzmir Suikasti neticesinde kurulan İstiklal Mahkemeleri ile olacaktır.

1926 basınına geri dönüldüğünde, 1 yıl öncesinden gelen tutuklamalar ve kapatmalar dolayısıyla olsa gerek ne mevcut ne de inceleme olanağı bulabilen basında (İkdam, Son Saat, Hâkimiyet-i Milliye, Vakit, Milliyet, Cumhuriyet) hükümet ya da yapılan inkılaplar aleyhine en ufak bir haber yoktur. Zaten bu yıl basınına bakıldığında inkılâplarla ilgili haberler daha çok Son Saat Gazetesi ve Cumhuriyet Gazete'sinde, Atatürk ile ilgili haberler ise Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde yer almaktadır. Ama asıl yer kaplayan haberler dış münasebetler olmuştur. 1926 yılı basınında iç haberlerden çok dış münasebetlere yer verilmesi akla yukarıdaki soruya benzer bir soru getirmektedir. Amaç insanların dikkatini yapılan inkılaplardan ya da onlara duyulan tepkilerden çok dış münasebetlere yönlendirmek midir? Ancak basının zaten hükümeti destekler şekilde yazdığı dikkate alınırsa buna gerek olmadığı görülür. Zaten 1926 yılı henüz Lozan'dan kalan sorunlarla boğuşulduğu bir yıl olduğundan iç haberlerden çok dış haberlerin ağırlıklı olması doğaldır. Üstelik 1. Dünya Savaşı'ndan pek de memnun ayrılmayan İtalya'nın Mussolini önderliğinde büyük bir tehdit oluşturmaya başlaması diğer ülkeleri olduğu kadar Türkiye'yi de ilgilendirmiş, konuyu yakından takip etmesine neden olmuştur. Özellikle de, İtalyanların Anadolu'yu işgal için hazırlık yaptığı söylemleri Türkiye'nin İtalya'yı yakinen takip etmesinin başlıca nedeni olmuştur. Ancak sadece İtalya değil, Avrupa'da sürekli şekilde yaşanan gerilimler, Dünya Savaşı'ndan memnun ayrılmayan devletlerin aralarında oluşturmaya başladıkları paktlar, yeni bir savaşın habercisi niteliğindedir. Bu durum da dikkati iç meselelerden çok dış meselelere çekiyordu. Ancak ne olursa olsun 1926 basınına incelemek dönemin havasını görmek açısından oldukça faydalı olmuştur. Üstelik kitaplar ya da belgelerle ulaşamayacağımız kadar zengin bilgiye ulaşma fırsatı yakalanmış oldu. Ancak tezin konusundan dolayı 1926 basını belli bir çerçevede içinde

incelenmiş ve ulaşılan kaynakların bir kısmı kullanılabilmiştir. Her gazete kendi başına onlarca tez çıkarabilecek düzeyde habere sahipti. Çalışmanın konusu 1926 Basınında Türk İnkılabı ve Atatürk olduğu için, inkılaplar kısmında o zamana kadar yapılmış ya da yapılan yahut yapılacak olan inkılaplarla ilgili haberler incelenirken, Atatürk ile ilgili kısmı ise Atatürk'ün yurt gezileri başlığı ile yerli-yabancı temsilciliklerle yapılan görüşmeler kapsamında ele alınmıştır.

BÖLÜM 1: 1926 YILI TÜRK BASININDA CUMHURBAŞKANI GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

1.1. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurt İçi Gezileri

Anadolu'ya ayak bastığı günden itibaren halkın gücünü, desteğini yanından ayırmayan Mustafa Kemal Atatürk, savaş sonrasında, savaşta kazanılacak cephelerden çok daha güç bir mücadele alanı olduğunu iyi biliyordu. Bu yüzden iktidar mücadelesine girdiği zamandan itibaren Kurtuluş Savaşı esnasında olduğu gibi yine halkın desteğini almak adına sürekli şekilde halkın içine girmiştir.

Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren her yıl olduğu gibi 1926 yılında da yurt gezisine çıkmayı ihmal etmeyen Mustafa Kemal Atatürk, 7 Mayıs 1926 tarihi itibarıyla Ankara'dan yola çıkıp 8 Mayıs'ta Konya'dan başlayarak 10 Temmuz 1926'ya kadar sürecek bir Güney Anadolu gezisi yapmıştır. Gezi durakları içinde Tarsus, Silifke, Mersin, Adana, Bilecik, Bozüyük, Bursa, İzmir vardı. Gezinin amacı diğer gezilerde olduğu gibi inkılâpları anlatmak, yapılan hükümet çalışmalarının ve yatırımların durumunu incelemek, Akdeniz Bölgesinde Tarsus, Mersin, Adana, Silifke, Taşucu gibi merkezlerde üreticilerle görüşüp onların istek ve beklentilerini dinlemek, uğranan yerlerdeki sorunları öğrenmekti (Yalçın ve diğ., 2005:379)

7 Mayıs'ta Ankara'dan yola çıkan Atatürk 8 Mayıs'ta ulaştığı Konya'da fazla durmayarak, trenle geldiği şehirde kısa bir zaman zarfında tetkiklerde bulunmuş, birgün sonrasında şehirden ayrılıp Tarsus'a gitmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 10.05.1926). Tarsus'ta da çok kalmayan Gazi Paşa çizilen gezi planı doğrultusunda 10 Mayıs 1926'da bir gün kalacağı Mersin'e geçmiş, ardından 11 Mayıs 1926 günü Ertuğrul Yatı ile Silifke'ye doğru hareket etmiş, 12 Mayıs'ta Taşucu İskelesi'ne çıkarak geceyi bölgenin tanınmış isimlerinden Sadık Taşucu'nun yanında geçirmiştir.

Bu geziler esnasında Atatürk'e Sabiha (Gökçen), ile iki manevi kızı, genel sekreteri Tevfik (Bıyıklıoğlu), özel kalem müdürü Hasan Rıza (Soyak), ve başyaveri Ruhi Bey eşlik etmişti. 13 Mayıs'ta Silifke'ye bağlı Tekir Köyü'ne giderek kurmaya çalıştığı çiftlikte inceleme yapan (Hâkimiyet-i Milliye 11.05.1926–14.05.1926; Cumhuriyet, 12.05.1926–14.05.1926) Atatürk çiftlikteki gezisini bitirdikten sonra yatına dönerek,

biraz dinlenmenin ardından tekrar yola çıkıp (14 Mayıs'ta) Mersin'e hareket etmiştir. Mersin'e bu gelişinde Cumhuriyet Halk Partisi merkezini, belediye, vilayeti ve Türk Ocağı'nı ziyaret etmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 18.05.1926). 16 Mayıs'ta ise Adana'ya geçerek Adana'daki vilayeti, belediye, Halk Partisi Merkezini ve Türk Ocağı'nı gezmiş, aynı gün akşamüzeri Dört Yol'a hareket edip 18 Mayıs'ta Konya'ya dönmüştür. Yolda (Çumra İstasyonu'nda) kendini karşılayan Konya heyeti ile görüşerek heyetten Konya Ovası'nın sulanması ile ilgili bilgi almış, daha sonra yanındakilerle birlikte 17.50'de Konya'ya varmıştır. Atatürk, Konya'da kaldığı köşkün balkonundan halkı selamladıktan sonra burada bir gece konaklayarak 19 Mayıs'ta Bozüyük'e ulaşmıştır (Kocatürk, 274; Önder, 1984:234–266).

Resim 1.1. Bozüyük Kereste Fabrikası'nın önünde(1926)

Kaynak: www.ataturktoday.com

Bozüyük'teki Kereste fabrikasını ziyaret eden Atatürk 20 Mayıs'ta Bursa'ya gitmiş ve burada tam 24 gün kalmıştır. Bozüyük'ten otomobille Bursa'ya giden heyeti yolda Bursa Valisi Kemal Bey, Belediye Başkanı Cemal Bey, Ordu Müfettişi Sait Paşa, Kolordu Komutanı Ali Hikmet Paşa ve Bursa heyeti karşılamıştır. Ayrıca İnegöl yolunda milli giyimli 150 atlı da karşılama için beklemiştir. Bursa'ya ulaştığında Çekirge'deki köşküne yerleşen Gazi Paşa her zamanki resmi görüşmelerinin bir parçası olarak 22 Mayıs'ta belediye ve vilayeti ziyaret etmiştir. 23 Mayıs'ta ise 11.

Tümen Karargâhını ziyaret ettikten sonra Osman Gazi Türbesini gezmiş, türbenin bahçesinde de bir müddet oturmuştur (Hâkimiyet-i Milliye, 22.05.1926 – 27.05.1926; Cumhuriyet, 23.05.1926-28.05.1926; Önder, 1984: 87-88; Kocatürk, 274).

24 gün kaldığı Bursa'da günlerini Bursa'yı gezerek geçiren Atatürk, özellikle yaya olarak yaptığı gezilerde halkın içine karışmış, onlarla kimi zaman gerçekleştirilen inkılâplara dair ikna edici konuşmalar yaparken kimi zamanda günlük sohbetlerde bulunarak halkın nabzını tutmuştur. Atatürk'ün bu yaklaşımı halk üzerinde sempati uyandırıyor ve yapacağı inkılâplar konusunda halkı daha çabuk ikna etmesini sağlıyordu. 25 Mayıs'ta İnegöl, Balıkesir ve Bursa'dan gelen heyetleri kabul eden Atatürk, 27 Mayıs'ta Bursa Türk Ocağı'nı ziyaret etmiştir. 29 Mayıs akşamı Darülelhân tarafından verilen konseri dinlemiş, ertesi gün kız okulunun hazırladığı dikiş-nakiş kursunu gezmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 27.05.1926–28.05.1926; Vakit, 27.05.1926 – 30.05.1926, Önder, 1984: 88; Kocatürk, 274).

31 Mayıs 1926 günü İstanbul'dan Bursa'ya gelen İstanbul şehir temsilcileri ile görüşmüştür. Anadolu'ya çıktığı tarihten bu yana İstanbul'a hiç adım atmamış olan Mustafa Kemal, İstanbul şehir temsilcilerine (Temsilcilerin İstanbul'u da ziyaret etmesini istemeleri üzerine) yaptığı cevabi konuşmada:

İstanbul muhterem halkını temsil eden güzide heyetinizi derin samimiyetle selamlarım. İstanbulluların hakkımda besledikleri muhabbeti her fırsatta olduğu gibi bu defa da heyeti aliyyenizi Bursa'ya kadar göndermek suretiyle izhar etmelerinden çok mütehassis ve müteşekkirim. Benim de muhterem İstanbul ahalisi hakkında kalbimde yerleşmiş olan muhabbet ve hürmetin çok büyük ve daimi olduğunu izaha hacet görmem. Muhterem halkın doğrudan doğruya içinde bulunarak onu bizzat selamlamakla bahtiyar olacağım günün, uzak olmadığını beyan edebilirim. Şimdilik muhterem İstanbul ahalisine en hâr ve samimi selam ve hürmetlerimin iblâğına delalet buyurmanızı hassaten rica ederim. (Hâkimiyet-i Milliye, 02.06.1926; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997, c.2: 258) demiştir.

Nitekim bu konuşmadan bir yıl bir ay sonra Atatürk İstanbul'a gelmiştir. 1 Haziran 1926 tarihinde 120 yaşlarındaki Zaro Ağa'nın ziyaretini kabul eden Gazi Paşa aynı günün gecesini Doğu Musiki Cemiyeti'nin konserini dinlemiştir. Konserden iki gün

sonra yani 3 Haziran 1926 tarihinde kendisini ziyarete gelen Kocaeli heyetini kabul etmiştir. 4 Haziran 1926'da yine yollara düşen Gazi Paşa aynı gün Mudanya'ya geçmiştir. Ertesi gün Mudanya'daki Gülcemal Vapuru'nu gezisi sırasında geminin hatıra defterine "...Gülcemal Vapuru'nda gördüğümüz intizam ve mükemmeliyet takdire değer. Genel müdüre geminin süvarisine ve bütün mürettebatına teşekkür ederim." yazmıştır. Aynı gün tekrar Bursa'ya dönen Atatürk akşam da Öğretmenler Birliği'ne giderek İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun sergilediği oyunu izlemiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 03.06.1926–07.06.1926; Kocatürk, 275).

Yine Bursa'da bulunduğu 8 Haziran 1926 günü, hava kuvvetlerinin güçlendirilmesi konusunda Anadolu Ajansı'na şu demeci vermiştir:

Türk milletinin hava kuvvetlerimizin takviyesi lüzumunu idrak ve şayan-ı takdir fedakarlıklar ibraz etmesi rüşd-i siyasi ve medenisinin en büyük bürhanıdır. Bu vadede delalette bulunan Tayyare Cemiyeti'nin faaliyetini takdir ederim. Cemiyetin sabit ve muayyen varidat bulmak için memleketimizin muhtelif mahallerinde akdetmekte olduğu kongrelerin müsmir bir surette neticelenmesi için bütün vatandaşların sarf-ı gayret edeceklerinden eminim. (Hâkimiyet-i Milliye, 09.06.1926; Vakit, 09.06.1926; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997, c.3: 118).

9 Haziran'da CHP Bursa Merkezi'nin onuruna verdiği kır ziyafetine katılan Atatürk, 10 Haziran gecesi ise Raşit Rıza Tiyatrosunun bir oyununu seyretmiştir. O gece tiyatrocularla sohbet eden Atatürk tiyatro sanatçısı Raşit Rıza ve Muvahhit Beylere hitaben şu konuşmayı yapmıştır:

Sizleri çok takdir ederim. İnkılabımızda sizin de mühim hizmetleriniz vardır. Şimdiye kadar gördüğüm temsiller içinde sizin temsilleriniz gibi muntazam ve sanatkâresini seyretmemiştim. Sanatınızı meslek ittihaz ederek azmetmenizi, arkadaşlarınızla samimi olarak geçinmenizi bilhassa tavsiye ederim.

Sizin vatana en büyük hizmetiniz, Anadolumuzun baştan başa dolaşıp halkımıza sanatın ne olduğunu anlatmanız olacaktır. Turnelerinize muntazam devam ediniz. (Hâkimiyet-i Milliye, 11.06.1926; Vakit, 11.06.1926; Önder, 1984: 88).

13 Haziran günü tekrar Mudanya'ya geçen Gazi Paşa, Mudanya'daki Karadeniz vapuru ile Bandırma'ya gitmiş, yolculuk boyunca Karadeniz vapurunu incelemiştir. Yeni Türkiye'yi dünyaya tanıtmak amacıyla organize edilen vapur Mustafa Kemal'i memnun bırakmış olacak ki, vapurun hatıra defterine "Sergi, başarıya ulaşmış bir eserdir. Bende gayet iyi izlenimler meydana getirdi. Sunuş tarzı çok iyidir. Hazırlayıcısını takdir ve tebrik ederim" (Hâkimiyet-i Milliye, 14.06.1926) diye yazmıştır.

Resim 1.2. Karadeniz Vapuru ile Bandırma'ya varış(1926)

Kaynak: www.ataturktoday.com

Karadeniz Vapuru ile ulaştığı Bandırma'da durmayarak Balıkesir'e geçen Gazi Paşa aslında İzmir'e gitmeyi planlıyordu. Fakat bu plandan İzmir Valisi Kazım Bey'in (Dirik) telgrafı üzerine vazgeçti. Bu telgrafta, İzmir'de Atatürk'e bir suikast girişiminin ortaya çıkarıldığı ve bu yüzden de Atatürk'ün İzmir'e gelişinin ertelenmesi rica ediliyordu. Suikast girişiminden dolayı çok üzüldüğü bilinen Atatürk durumu çevresine yansıtmayarak programına devam eder. Belediye, öğretmenler derneği ve Türk Ocağı ziyaretlerinden sonra İdman Yurdu Lokali'ne giderek gençlerle sohbet etmiştir. İdman Yurdu'nu ziyaretinden bir gün sonra yani 15 Haziran'da Orduevi'ni

ziyaret eden Atatürk, ziyareti esnasında suikastçilerin bir kısmının tutuklandığı haberini alınca Balıkesir’de daha fazla kalmayarak aynı günün akşamı, 21.00 sularında İzmir’e hareket etti. (Hâkimiyet-i Milliye, 14.06.1926 – 16.06.1926; Kocatürk, 275–276; Önder, 1984: 63).

1.1.1. İzmir suikasti

İzmir suikastinin senaryosu İzmit mebusu Şükrü Bey ile eski Ankara Valisi Abdülkadir ve Ziya Hurşid gibi profesyonel kişiler tarafından hazırlanmış ve uygulama için doğru zaman beklenilmiştir. Kocahanoğlu’na göre, Mustafa Kemal’i öldürme niyeti Terakkiperver Fırka’nın kapatılması sonrasında ortaya çıkmış, zaman içinde de olgunlaşmıştır (Kocahanoğlu, 2005: 58). Cumhuriyetle birlikte girişilen hızlı inkılâp aşamaları, eskiye bağlılığını atamayan ve bu hızlı gidişin tehlikeli olduğunu düşünen insanları tedirgin ediyordu. (Goloğlu, 189). Saltanatın kaldırılması ile birlikte liderler arasında bölünme başlarken, çeşitli muhalif gruplar, organik bir şekilde olmamakla beraber, Mustafa Kemal’e ve onun önderliğinde gerçekleşmekte olan Türk inkılâbına karşı koymak konusunda hemfikirdi. Karşı inkılâpçıların yıkıcı çalışmalarının yanında Kazım Karabekir, Ali Fuat Paşa ve Rauf Beyler Terakkiperver Partiyi kurmuşlar, ancak yaşanan bazı gelişmeler nedeni ile bu parti onların hoşuna gitmeyecek bir biçimde kapatılmıştı. Ancak daha tehlikeli olan uzun zamandır iktidar olmaya çalışan İttihatçıların durumuydu (Aybars, 1998: 357). Kurtuluş Savaşı sırasında Enver Paşa sorunu kendisini göstermiş, daha sonra da Terakkiperver Parti’nin kurulması ile İttihatçılar bu partinin içinde yer almıştı. Parti kapatılınca İttihatçıların iktidarı ele geçirme ümitleri de yok olmuştur. Ama diğer yandan Mustafa Kemal’in yol arkadaşlarının kendisine cephe alması onları umutlandırıyor, ülkenin pek çok yerinde inkılâplar ve Mustafa Kemal aleyhine propagandalar yapıyorlardı. Karşı inkılâpçı hareketlerin pek çoğu 1925 yılında yok edilmiş yahut sindirilmişti (Aybars, 1998:357) ancak İttihatçılar’ın gizli çalışmaları engellenebilmiş değildi nitekim İzmir Suikastı da bu çalışmaların bir ürünüdür. Aslında İzmir Suikastı Atatürk’e yönelik ilk suikast girişimi de değildi. İttihatçıların giriştiği ilk suikast girişimi 1925 yılında Ankara’da yapılmak istenmiş ancak başarıya ulaşamadığından ikinci bir girişim için Bursa’da karar kılınarak, yurt gezileri çerçevesinde bu şehre uğrayacak olan Atatürk’ün Bursa gezisi esnasında öldürülmesi uygun görülüp suikast için gerekli hazırlıklar da

yapılmıştı. Fakat bu girişim de başarısız olunca son çare olarak İzmir Suikasti planlanmıştı.

İttihatçıların ünlü Maarif Nazırı ve İzmit Mebusu Şükrü Bey, eski Ankara Valisi Abdülkadir ve Ziya Hurşid tarafından hazırlanan planın uygulama kısmını Ziya Hurşit üstlenmiştir. Ziya Hurşid, yanına aldığı iki tetikçi Laz İsmail ve Gürcü Yusuf ile İstanbul'dan Gülcemal vapuruyla 11 Haziran 1926'da İzmir'e gitmiştir. Dikkat çekmemek adına kendisi Gaffarzade Oteli'ne yerleşirken diğer iki kişi Ragıppaşa Oteli'ne yerleşmiştir. Ziya Hurşid, İzmir'e yabancı olduğundan Şükrü Bey'in eski dostu ayrıca İttihatçı bir fedai de olan Çerkez Sarı Efe Edip, Ziya Hurşid'e yardım için görevlendirilerek suikastın İzmir ayağının tertiplenmesi sağlanacaktı(Kocahanoğlu, 2005: 58–59).

Sarı Efe, Ziya Hurşid'in yanına Şükrü ve Rasim Beylerin tavsiye mektubuyla geldi. Sarı Efe'yi Ziya Hurşid'e tanıtacak olan bu mektup aynı zamanda bir parola idi. Kurgulanan senaryoya göre bütün tüccarı olan Ziya Hurşid'in İzmir'e geliş nedeni ticaretti. Gaffarzade Oteli'ne vardığında Sarı Edip ile buluşan Ziya Hurşid elindeki tavsiye mektubunu Sarı edip'e vererek suikast planı üzerine görüştüler. Sarı Edip daha önceleri plandan habersiz değildi. Ziya Hurşid'in ekibine iki adamını katarak yardımcı olacağını söyledi ve Tikveşli Bahçıvan İdris'in bahçesinde buluşarak plan üzerinde çalıştılar. Sarı Edip'in suikaste katacağı kimseler Çopur Hilmi ile Giritli Şevket idi (Kocahanoğlu, 2005: 60).

İstanbul ekibi İzmir'i bilmediğinden, pusu yerini Sarı Efe'ye bıraktılar. Suikast için uygun yerin Başdurak'la Yemiş Çarşısından gelen caddelerin Kemeraltı'ndaki hükümet caddesiyle kesiştiği nokta olduğuna karar verildi. Bu cadde dönüş yolu olduğu gibi aynı zamanda dardı. Gazi'nin otomobili Naim Palas'a giderken burada yavaşlamak zorundaydı. Çopur Hilmi bir akrabasının tuhafıye dükkanı olan ve yolun bir köşesin yer alan dükkanda bulunacak, Ziya Hurşid ile Laz İsmail ve Gürcü Yusuf yoldan geçerken Hilmi ile selamlaşacaklar, Hilmi onları ilk defa görüyor gibi içeri davet edecekti. Gazi gelinceye kadar dükkanda bekleyip buradan harekete geçeceklerdi (Kocahanoğlu, 2005: 61). Önce Laz İsmail, Gürcü Yusuf ve Çopur Hilmi tabanca ile ateş edecekler, gerekirse bombalar kullanılacaktı. İzmir'de bu plan hazırlanırken

Atatürk henüz Balıkesir’deydi ve Atatürk’ün 15 Haziran 1926 Salı günü İzmir’e gitmesi bekleniyordu. Suikast için beklenen gün geldiğinde planda herhangi bir aksaklık yokken, Sarı Efe, Ziya Hurşid’e haber vermeden İstanbul vapuru ile yola çıkar. Durumdan haberdar olan Giritli Şevki, Sarı Efe’nin gidişini kuşkulu görerek tren istasyonuna gider trenin ne zaman geleceğini öğrenmek istemektedir. Fakat trenin gelmeyeceğini öğrenince kuşkusu daha da artar (Kocahanoğlu, 2005: 62). İçindeki korku ve pişmanlığın da etkisiyle polise giderek ihbar dilekçesi verir. Aldığı ihbar üzerine harekete geçen polis, Ziya Hurşid, Çopur Hilmi, Laz İsmail ve Gürcü Yusuf’u yakalar ve sorgulamaya başlar. Hiç kimseyle görüşmelerine izin verilmeyen tutukluların sorgulanması suikast olayının nasıl planlandığını ortaya çıkarır. İzmir gazeteleri Atatürk’ün 15 Haziran Salı günü büyük bir törenle karşılanacağını haber verdikleri halde ortada ne tören vardı ne de Gazi. Üstelik kimsenin olanlardan haberi de yoktu. Çünkü 15 Haziran 1926 günü Gazi Balıkesir’de, suikastçılar gözaltındaydı (Kocahanoğlu, 2005: 62–63).

Başbakan İsmet Paşa, İzmir Valiliğinin yolladığı telgraf üzerine, Ankara İstiklal Mahkemesi’nin hemen İzmir’e gitmesini emretti. Heyet için bir yandan özel tren hazırlanırken diğer taraftan zaten hazır durumda bulunan Ankara İstiklal Mahkemesi hemen orada çalışmaya başladı ve İzmir suikastı hakkında henüz bilgi olmamasına karşın ilk iş olarak kapatılmış olan Terakkiperver Cumhuriyet Partili mebusların tümünün nerede olurlarsa olsunlar tutuklanmalarını, evlerinin aranmasını, bulunan belgelerin İzmir’e gönderilmesini emretti. Sabaha doğru da kendileri için hazırlanmış özel trenle İzmir’e hareket ettiler (Goloğlu, 192–193).

Terakkiperver Partili üyelerin yakalanma gerekçesi suikasti gerçekleştirecek olan grubun içinde bulunan Sarı Efe’nin itirafıdır. Mahkeme esnasında Cumhuriyet’e (Cumhuriyet, 29.06.1926) yansıyan ifadesinde Sarı Efe şunları söylemişti:

15 Haziran’da İzmir’den hareketle 16 Haziran’da İstanbul’a müvasalat ettim. Geceyi biraderim Mustafa Şevket’in yanında geçirdim. 17 de Bristol Otel’e gittim. Orada tevkif edildim. İzmir’den giderken malumat verdim.

İstanbul’a gitmeden 15 gün evvel (İzmir’de) çiftliğe gitmiştim. Yolda, Selçuk ilçesinde Şemsi Eldin’in evinde kaldım. Ertesi sabah Kuş adasına, oradan da motorla çiftliğe

gittim. Kuş adasına ve çiftliğe beraber gittik. Çiftlikte kalmadım 4-5 saat sonra oradan ayrıldım. Çiftlikte Şahin Çavuş, Hilmi ve Çopur Hilmi vardı.

Suikast meselesini Şükrü Bey ile bu olaydan üç ay evvel yaptığım görüşme neticesinde öğrendim. Şükrü Bey ile çok eskiden beri arkadaşız. Ayrıca Şükrü Bey eski bir komitacı olduğundan dolayı teşrik-i mesai etmişliğimiz de vardır. Bir teşkilat halinde çalışmamızı söyledi, ama adamım olmadığını söyledim. O da “bizim adamlarımız var onları göndeririz” dedi. Bu görüşmeler Ankara’dan İstanbul’a geldiğim zaman olmuştu. İstanbul’da o zaman 1 hafta kadar kalmıştım, Şükrü Bey ile de bir defa görüşmüştüm.

İzmir’e geldikten sonra Şükrü Bey ve Rasim Beylerin imzasıyla bir mektup aldım. Mektubu bana Ziya Hurşid Bey getirmişti. Onlar 11 Haziran’da gelmişti. Ziya Hurşid’i daha evvel tanıımıyordum, Gaffarzade Oteline gitmiştim, İsmail Efendi’yi arıyordum, onlar orada imişler. Otelci takdim etti ve onun benim ile görüşmek istediğini söyledi. Derhal odasına çıktık bana mektubu verdi. Ziya Hurşid’in güvenilir bir arkadaş olduğu sözde tütün ticareti için geldiği yazmaktaydı. Daha sonra Ziya Hurşid konuşmaya başladı ve “maksadım tütün ticareti değildir, suikast için geldim” dedi. Ben de cevap verdim “bu mesele ile yalnız Şükrü Bey mi meşguldür? Hayır bu karar Terakkiperver Fırkası heyet-i umumiyesince verilmiştir. Yalnız suikastin yapılması bekleniyor. Öldüğü zaman meclis reisi derhal meclisi ictimaa davet edecek. Fevzi Paşa kabul etmezse meclis reisi Kazım Paşa cumhurbaşkanı olacaktır” dedi. Ben de “benim de görüşeceğim arkadaşlar vardır” dedim. “Onlarla bir konuşayım” dedi ve ayrıldım. Akşam eve geldim ve pazar günü İstanbul’a gitmeye karar verdim.

Sarı Efe’nin itirafları şüphe edildiği gibi bu işin arka planında ittihatçıların olduğunun en açık delillerinden biridir. Ancak cumhurbaşkanlığının Fevzi Paşa tarafından kabul edilmemesi durumunda Kazım Paşa’ya önerilecek olması bu olaydan Fevzi Paşa kadar, Kazım Paşa’nın da habersiz olabileceğini gösterir ya da başka bir ifade ile istenilen şeyin cumhurbaşkanlığı makamının elde edilmesi değil tamamen Atatürk’ün şahsına yönelik olduğunu düşündürmektedir. Çünkü İttihatçı olmadığını çok iyi bildikleri

Fevzi Paşa, önerilecek olan cumhurbaşkanlığı teklifini kabul edebilirdi ki bu da cumhurbaşkanlığı makamının ittihatçılar tarafından kaybı anlamına gelmekteydi.

Pazar günü İstanbul'a gidemedim işim çıktı. O gün Şahin Çavuşla para gönderdim. Ve bir mektupla bu resmiyeti görüşmek için gelmesini yazdım. İstasyonda İdris de vardı. Şahin Çavuş'u karşılamaya gelmişti.

İstasyondan hareket ederken İdris'e bahçesinin nerede olduğunu sordum ve bahçesini görmek istediğimi ve mahrem arkadaşlarımla orada görüşmek istediğimi söyledim, kabul etti. Gittik, bahçeyi gördük, muvafık buldum.

Akşamüzeri İdris ile Şevki'ye bu akşam görüşmek istediğime dair haber gönderdim. Akşam Şevki'ye gittim görüştüm. Bir motor tutmasını söyledim. O da "motor hazırdır" dedi. "Yalnız haciz edilmiştir, kurtarmak için 600 lira lazımdır" dedi.

Pazartesi sabahı Ziya Hurşid'i gördüm, motor ve para meselesini söyledim. Oda "para yoktur" dedi. O sırada Saruhan mebusu Aydın Bey geldi. Meseleyi ona açtım ve para istedim o da "yanımda yoktur tedarik edeyim. Akşama veririm" dedi. Geldi, tedarik edemediğini söyledi. Sonra Hilmi geldi yanıma oturdu. Aydın Bey de gitti. Sonra Ziya Hurşid geldi. Motor meselesinin olamadığını, bu akşam arkadaşların toplanıp bir karar verilmesini söyledim ve Hilmi Bey'i Ziya Hurşid ile tanıştırdım. Akşam İdris'in bahçesine gitmelerini söyledim ve ayrıldım. Kordona geldim. Akşamüzeri ortalık kararmaya başlayınca Hilmi ve Ziya Karşıyaka'ya gittiler. Ben de ikinci vapurla gittim. İdris'in bahçesinde buluştuk. Şevki de orada idi.

Suikast planının ardında iyi örgütlenmiş üstelik de oldukça eski bir teşkilatın olduğu düşünüldüğünde suikastin maddi kısmının karşılamasında bu denli sıkıntı çekilmesi hayret vericidir. Ülkenin savaştan henüz çıktığı, ittihatçıların pek çoğunun eski güç ve imkânında olmadığı bir gerçekse de planı hazırlayacak ve gerçekleştirecek kadar kararlı olan ve neredeyse ülkenin her yerinde adamları olan grubun böyle bir sıkıntı çekmesi İttihatçıların içinde bu fikirden hoşlanmayan ya da yapmaya cesaret edemeyen insanların olabileceğini düşündürmektedir.

Ziya Hurşid iki şekil dermiyan etti. Birincisi Gazi'nin istasyona müsavatında, ikincisi balo mahallinde suikast yapılması. Birincisinin tehirini tavsiye ettim. Hilmi'nin ertesi günü bu mahalli göstereceğini söyledim.

Akşam Hilmi ile bizim evde yattık. Sabah kalktık. Hilmi'ye "akşamki müzakere dâhilinde görüşürsek, yerleri gösterirsek ben İstanbul'a gidiyorum" dedim. O gün vapura bindim Aydın'ı vapurda buldum. Onunla görüştim. Niçin İstanbul'a gittiğini sordum. "Gazi'nin hareketi tehir etmiştir. Arkadaşlarla görüşeceğim" dedi. Suikast hakkında samimi bir alaka gösteriyordu.

İstanbul'a indiğimizde Şişli'de eve gittim. O gece orada kaldım. Ertesi gün saat 11'de Birstol Oteli'ne gittim. İsmail Efendi'yi sordum. Eczacı Tevfik Beyle buluştum. O esnada Abidin geldi. Tevfik Bey kalktı. Abidin Bey'e "kimseye malumat verdin mi?" dedim. "hayır kimseye malumat vermedim" dedi. Ben o gün sabah gazetelerini okumuştum. Bir şey olmadığını söyledim. Abidin de akşam gazetelerini okuyalım dedi. Yakalandık. (Cumhuriyet, 26.06.1926).

Gaziye yapılan suikast girişimi, hükümet tarafından yayınlanan tebliğ ile halka şu şekilde bildirildi:

İzmir'de melun bir suikast keşfedilerek, bütün mürettibleri delâil-i cürmiyeleriyle tevkif olunmuşlardır. Reisi cumhur hazretlerinin seyahatleri esnasında İzmir'de tatbik olunmak üzere bir suikast tertip edildiği keşfedilerek, mürettibler silahları, bombaları hazırlıklarıyla Reisicumhur Hazretlerinin İzmir'e muvasalatından bir gün evvel hazır edilmişlerdir. Mevkuflar suikast teşebbüslerini itiraf etmişlerdir. Mesele İstiklal Mahkemesine tevdi olunmuş ve mahkeme heyeti davayı mahallinde takip ve uvviyet eylemek üzere İzmir'e hareket eylemiştir. (Hâkimiyet-i Milliye, 18.06.1926).

Hükümetin yayınladığı tebliğ, durumdan haberi olmayan insanların şaşırması kadar öfkelenmesine de neden oldu, suikast tertiplenmeye çalışıldığı haberi üzerine İzmir başta olmak üzere yurdun dört bir yanında halk ayağa kalktı. Bir yandan ülkenin çeşitli illerinden gaziye geçmiş olsun telgrafları yağıyor diğer yandan gazete vasıtasıyla halk suikast karşıtı gösterilere çağrılıyordu:

Bugün saat onikide hükümet meydanında reisicumhur hazretlerine karşı yapılmak istenen suikast dolayısıyla, Ankara'nın büyük münci ve Gazisine karşı muhabbet ve hürmetlerini izhar için büyük bir miting akd olunacaktır. (Hâkimiyet-i Milliye, 21.06.1926).

Bütün İzmir bugün, yekpare bir kitle-i telin halinde rezil suikastçıların derhal tecziyelerini isteyecektir.

Sevgili İzmirli! Tarihin hiçbir devresinde lekelenmemiş olan temiz ve pak memleketini cinayetlerin en büyüğü, en aşağı ve en rezili ile karartmak isteyen sefillerin bizden olmadığını haykırmak, Gazi'ye karşı beslediğin ezeli ve ebedi hürmetini bir daha iblağ etmek için, bugün mitingimize gel (Aybars, 1998: 361–362)

Atatürk olay halka tebliği edildikten hemen sonra 19 Haziran'da Anadolu Ajansı'na şu demeci vermiştir:

Sonuçsuz bırakılan öldürme girişimi nedeniyle topluluklardan, kuruluşlardan, görevlilerden, komutanlardan, subaylardan, milletvekillerinden, bütün arkadaş ve vatandaşlarımdan aldığım, içten üzüntülerini dile getiren mektuplar ve telgraf yazılarından dolayı çok duygulandığımı belirtir, onlara teşekkürlerimi sunarım.

Alçak girişimin benim kişiliğimden çok, kutsal cumhuriyetimize ve onun dayandığı yüce ilkelerimize yönelmiş bulunduğu kuşku yoktur. Bu nedenle, genelde gösterilen duygularla cumhuriyet ve ilkelerimize olan bağlılığın ne derece sonsuz olduğuna bir kez daha inandım.

Temeli büyük Türk milletinin ve onun kahraman çocuklarından oluşan büyük ordumuzun vicdanındaki akıl ve bilincinde kurulmuş olan cumhuriyetimizin ve milletin ruhundan doğmuş ilkelerimizin bir vücudun yok edilmesi ile bozulabileceği görüşünde bulunanlar, çok zayıf dimağlı talihsizlerdir. Bu gibi talihsizlerin, cumhuriyetin adalet ve kudreti elinde hak ettikleri davranışla karşılaşmaktan başka kismetleri olamaz. Benim değersiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır, ancak Türkiye Cumhuriyeti ilelebet yaşayacaktır.

Ve Türk milleti, güven ve mutluluğuna kefil bu ilkelerle uygarlık yolunda, tereddütsüz yürümeye devam edecektir. (Hâkimiyet-i Milliye, 20.06.1926).

Halk gazetelere “Gazi Türktür ve Türk Gazidir. Gaziye teşebbüs edilen suikast Türkedir” (Hâkimiyet-i Milliye, 21.06.1926) gibi telgraflar yollarken Atatürk’ün de söylediği gibi gerek dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşayan Türklerden gerek yabancı devlet temsilcilerinden konuyla ilgili telgraflar gelmiştir.

Moskova’da yaşayan Türk vatandaşları olaydan hemen sonra Moskova Türk büyükelçiliğine giderek suikast girişiminden duydukları üzüntüyü, ama diğer yandan başarıya ulaşmamasının verdiği mutluluğu dile getirmişlerdir (Hâkimiyet-i Milliye, 26.06.1926). Aynı şekilde Viyana’da yaşayan Türk vatandaşları da bölgedeki Türk elçiliğine giderek duygularını dile getirmiş, hatta sefaretin verdiği habere göre bölgede yaşayan Musevi vatandaşlar havrada ve sefirin huzurunda büyük bir ictimaya yaparak Gazinin saadet ve selameti için dua etmişlerdir (Hâkimiyet-i Milliye, 03.07.1926).

İzmir suikastı İzmir’de tertiplenmeye çalışıldığından en çok İzmirlileri üzmüştür. İzmirlilerden oluşan bir heyet üzüntülerini dile getirmek için 20 Haziran 1926 günü Atatürk’e gitmiş, gittiklerinde Atatürk heyete kısa bir konuşma yapmıştır:

Heyet-i âliyenizi kemali hürmetle selamlarım. Muhterem İzmirlilerin ve havalisi halkının, asıl hemşehrilerimin aleyhine tertip olunan suikastten dolayı izhar eyledikleri derin teessürata, yüksek heyecana minnetterâne muttali oluyorum. Çok mütehassisim. Necib milletimizin beni ne kadar sevdiğini biliyorum. Bu tezahürat bana olan muhabbetin, şefkatin, bilhassa müşterek mefkuremize olan merbutiyetin ali derecesini teyid eden bir delildir. Müteşekkirim, mesudum.

Beni öldürürlerse vatandaşlarımın intikamı alacaklarından eminim. Ben ölürsem necib milletimizin beraber yürüdüğümüz yoldan asla ayrılmayacağına mutmainim. Bununla müsterihim.

Hasımlarımız düşünebildikleri menfur çarelere istedikleri kadar tevessül etsinler. Onların mezbuhane hareketleri bizim inkılâp ateşimizi söndüremez. Onların kendilerini hüsrana, zaman zaman milleti ıstıraba duçar eden akılsızlıklarına acıyorum. Hükümet-i Cumhuriyemizin demir pençesi ve İstiklal Mahkeme-i âliyesinin yedd-i adaleti vaziyete tamamen hâkim bulunuyor.

Muhterem halka, onların âdilâne icraatı neticelerine sükûnetle intizar buyurmalarını tavsiye ederim. Yaşasın millet yaşasın inkılâbımız. (Vakit, 21.07.1926; Hâkimiyet-i Milliye, 26.06.1926)

Neredeyse her gün suikast hakkında haber yapan, İzmir'in büyük tirajlı gazetelerinden olan Ahenk Gazetesi 18 Haziran 1926 tarihli yayınında olay hakkında şunları yazıyordu:

Milletin gözbebeği, Türk tarihinin yüce kahramanı öldürülebilir mi?

Türk milleti, kendi gözbebeğinin, kendi perşevet varlığını temsil eden büyük Gazisi'nin, kendi nigehbânıdır.

Dahili, harici düşmanların saldırmasıyla, İzmir'de başlayan felaket, İzmir'de nihayet bulmuştur. Bugün de, felaket sırtmaya başlarken, bir darbe ile söndürüldü. Asırların saadeti yeniden tesis etti. (Aybars, 1998: 360)

Asil hissiyatınıza tercüman olduğuma emin bulunarak, Gazimize suikast eden hainlerin kemal-i ser'aetle ve azami bir şiddetle cezalandırılmalarını isteyeceğim. Bu sefillere artık hakk-ı hayat verilemez. Bütün bir millete suikast edecek kadar namussuzlaşanların yalnız Türkiye'de değil, küre-i arz üzerinde yaşamaya hakları yoktur. Bunlar için İzmirli ve bütün millet, derhal ölüm istiyor. (Aybars, 1998:362)

Yukarıda da belirttiğimiz gibi yalnızca sade Türk halkının değil yabancı ülkelerde çalışan üst düzey görevlilerimizin ve yabancı devlet temsilcilerinin de üzüntülerini dile getiren telgrafları basına yansımıştır. Türkiye'nin Moskova Maslahatgüzarı Bedii Bey de bunlardan biridir. Rus muhabire verdiği mülakatta “Suikast müretteplerinin Türk milleti arasında bir tek muzahiri yoktur. Lenin Rus Sovyet halkı için ne derece sevilen bir reisi hükümet ise Mustafa Kemal Paşa da Türk milleti için o derece sevilen bir reisi devlettir. Müretteb suikast ancak cumhuriyetin kuvvetini temin edecek ve Mustafa Kemal Paşa tarafından tahakkuk ettirilen ıslahatın o güne çıkan muhalefeti beslemekte olan gizli müsebbiblerin kati olarak imha edilmesine yardım eyleyecektir” (Hâkimiyet-i Milliye, 26.06.1926) demiştir.

Yunan Dışişleri Bakanı Rufus da Türkiye'nin Atina Konsolosu Cevad Bey'i ziyaret ederek Atatürk'e düzenlenen başarısız suikast girişiminden dolayı hükümeti adına

geçmiş olsun dileklerini ilettiler. Sosyalist Şurular Cumhuriyetleri Heyeti İcraiye Reisi Mösyö Kalanin de yolladığı telgrafta duyduğu üzüntüyü dile getirip “Rus Sovyetler halkının, hakkında samimi kardeşlik duyguları beslediği Türk milletinin refahı uğrunda çok mühim faaliyetinizin devamı için zat-ı âlinize sıhhat ve kuvvet temenni ederim” (Hâkimiyet-i Milliye, 26.06.1926) demiştir.

Rus Dışişleri Komiseri Çiçerin ise üzüntüsünü İsmet Paşa’ya çektiği telgrafla dile getirir:

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın hayatına karşı tertib edilen suikast haberinden dolayı derin bir üzüntü duydum. Gazinin kendisini tehdit eden tehlikeyi atlatmış olması vesilesi ile duyduğum sevince gerek zatı âlilerinize gerek Türk hükümetinin erkânına iblağ müsaeret eylerim. Milli hürriyet mücadelesini idare eden Türk reisi milletinin eseri Türkiye'nin ihyasını samimi teveccühle takip eden Sovyetler ittihadı halkınca malumdur.

Türk milletinin inkişafını zaafa uğratmak ve istiklaline darbe vurmak için düşmanları tarafından sarf olunan gayretler adem-i muvaffakiyete mahkumdur. Türkiye düşmanlarını efkâr-ı cinayetine rağmen kahraman reisinin idaresi altında inkişaf ve kesb-i resanet etmekte devam eyleyecektir. (Hâkimiyet-i Milliye, 26.06.1926).

Suikast girişimi ve girişimin yarattığı galeyana havası Atatürk’ün halka açıklama yapmasına sebep oldu, 22 Haziran 1926 tarihli beyanname:

Menfur suikastın telin maksadile Cumhuriyet Halk Fırkası teşkilatı Darülfünun ve Belediyeler ve Türk Ocaklarının dalâletiyle memleketin her tarafında hararetli ve coşkun mitingler akdedildiğine peyderpey muttali olmuştum.

Şahsımdan ziyade milletin mevcudiyeti aleyhine müteveccih olduğu taayyün eden gizli siyasi tertibat karşısında umum milletin duyduğu pek vakur ve asil bir surette izhar ettiği pek necip hissiyat beni müteselli etmektedir.

Bu tezâhürat inkılâp mefkurelerimizin bütün efradı milletçe hırz-ı can edildiğine en parlak ve kuvvetli bir delil teşkil etmektedir. Bu itibarla istiklâl için milletin saadet ve refahı namına hissetmekte olduğu emniyet ve itimadı muvâcehe-i millete beyan etmekle büyük bir fahrı surur duymaktayım. Bu tezâhürat esnasında muhterem ve necip

milletimiz tarafından şahsım hakkında lütfen izhar buyurulan samimi ve kalbi asarı muhabbetten mütevellit derin şükranlarımı alenen ifaya müsareet eylerim. (Hâkimiyet-i Milliye, 26.06.1926)

Atatürk'ten 1 gün sonra 23 Haziran 1926'da ise başvekil İsmet İnönü halka bir beyannamede bulundu:

Suikast teşebbüsü üzerine İstiklal Mahkemesinin mebuslardan tevkifata başladığını görür görmez derhal müddeî umumiyile temasa geldim. Müddei umumilikten aldığım malumat benim için dehşete ve derin eleme mucib olmuştur. Hükümete karşı muhalefeti sanat ittihaz etmiş olan bazı mebus efendilerin ve bazı vatandaşların arasında suikast teşebbüsü ile mevki-i iktidarı tebdil etmek fikrinin öteden beri mevzu-i bahs edilmekte olduğu anlaşılıyor.

Müddeî umumiden aldığım malumata göre daha geçen sene kânûn ayları¹nda Ankara'da böyle bir suikast teşebbüsü etrafında bir kısmının fikirleri ve hazırlıkları çok ilerlemiş ve muhalif mebuslar arasında suikastın leh ve aleyhinde cereyanlar olmuştur. Haziran ortasında İzmir'de icraat başında yakalanmış olan Ziya Hurşit Bey, kânûn aylarında Terakkiperver mebuslardan bir kısım arkadaşlarıyla beraber Ankara'da çalışmıştır. Ankara'da, Terakkiperver mebuslardan bir kısım aza teşebbüse muvafakat etmemiş ve esasen suikast teşebbüsünün mevki-i icraya konabilmesinde ve kanun karşısında ber-araf edilemeyen müşkilat da tesir ederek teşebbüs akim kalmıştır.

Ziya Hurşid'in biraderi Ordu mebusu Faik Bey teşebbüse muhalefet edenlerdendi.

Müsaretle ilave etmeliyim ki, Terakkiperver mebusların her birinin meşguliyet ve malumatının derecesi üzerinde herhangi bir fikir beyan etmek niyet ve vaziyetinde değilim. Adaleti temsil eden âli mahkemenin mukarreratıyla sarahat ve kat'iyet kesb edecek hükümlere temas etmekten dikkat ve hürmetle ictinab ederim. Kendileriyle meclis kürsüsünde fikir mücadelesinde bulunmaktan zevk duyduğum mebus arkadaşların hiç olmazsa bir kısmının suikast ile mevki-i iktidarı elde etmek fikrinden

¹ Aralık ve Ocak ayları

uzak olduklarının tahakkuk etmesini temenni ederken, kalbim elem ve heyecandan ra'sheler içinde kalmaktadır. (Hâkimiyet-i Milliye, 26.06.1926).

Başvekil İsmet İnönü, mahkemenin vereceği karardan evvel kesin bir konuşma yapmaktan kaçınırken akşam Postası ile gelen La Bulgaria olayı cumhuriyet karşıtı olmayan fakat hükümeti devirmeye yönelik bir teşebbüs olarak aktarmıştır:

İzmir'deki Türkiye'nin milli kahramanına karşı yapılmak istenen suikasd etrafında Türk matbuatının verdiği malumatın henüz gayrı kafi bulunmasına rağmen suikastçilerin teşebbüslerinde muvaffak oldukları taktirde genç Cumhuriyet topraklarının sahne olacağı vaka ve hadisat hakkında bize tahmini bir fikir vermektedir.

Türk polisinin takibi ile bertaraf edilen bu hareket hakiki bir taklib-i hükümet hareketi idi.

Uzun bir zamandan beri tâsmim ve kemal-i dikkatle ihzar edilmiş olan bu hareketin doğrudan doğruya bugünkü Türk ricalini istihdaf eylediği anlaşılıyor.

Hiç değilse şimdilik gazi Mustafa Kemal Paşa ve belki de mesaisinden bir kaçını ortadan kaldırmaya karar vermiş olan suikastçıların aynı zamanda hükümdarın avdeti ve cumhuriyet idaresi tarafından cesurane bir surette yapılmış olan ıslahatı devirmeyi tasavvur etmiş olduklarını gösteriyor.

Hadiseyi ve ilk tevkifatı müteakib icra kılınan tahkikat neticesi yukarıdaki nokta-i nazarla tevafuk etmektedir.

Zaten suikastçıların hemen hemen münhasıran üç sene evvel Kazım Karabekir Paşa tarafından tesis ve bilahare hükümet tarafından sedd olunan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mebuslarından bulunmuş olması suikasdın cumhuriyeti istihdaf etmediğini gösterir. (Hâkimiyet-i Milliye, 03.07.1926)

Cumhuriyet yazarı Yunus Nadi suikast üzerine hem Atatürk'ün durumunu görmek, hem de düşüncelerini kaleme almak için kendisiyle görüşme yapmaya gitmiş. Odaya girdiği andan itibaren gördüklerini makalesinde şöyle aktarmıştır:

İstiklal mahkemesi üyeleri ile uzunca bir görüşmeden sonra, öğleden sonra Gazi Paşa hazretlerini ziyarete gittik. İsmet Paşa hazretleri de Naim Palas'ta Gazi Paşa hazretlerinin misafirleri bulunuyorlar. Bulduğumuz salona evvela İsmet Paşa hazretleri teşrif ettiler. Güler yüzlü çehrelerinde çok fena teşebbüsün gizlenemeyen hüznün kederi okunuyordu. Olay etrafında belagatle İzmir basınına verdikleri demeçte, mükemmel olarak özetlenmiş bulunduğu cihetle ayrıca kayda lüzum görmüyorum.

Gazi Paşa hazretleri salona girdikleri zaman sevinç ve heyecandan yüreklerimiz çatlayacak gibi çarptı. Her zamanki büyük Gazi, sanki hiçbir şey olmamış gibi metin ve iltifatkâr hep ellerimizi sıktı. Etrafına toplandık. Hasret ve iştihakla yüzüne bakmaktan doyamıyorduk.

—Çok çalışmışlar, çok uğraşmışlar, yapamadılar, muvaffak olamadılar, dediler. Hüznün ve kederden donakalmış vicdanlara kuvvet vermek için de gülerek hemen ilave buyurdular.

—Merak etmeyiniz, zaten yapamazlardı, muvaffak olamazlardı.

Fakat bu yalnız bizleri teselli için söylenmiş bir sözdü. Yoksa bugün tafsilatı gözlerimiz önünde bulunan melun teşebbüse nazaran Gazi Paşa hazretlerinin İzmir'e varmalarının bir gün gecikmesi ve nihayet Şevki Bey imdada yetişmemiş olsaydı, teşebbüs pekala tatbik mevkiine konulacak, Türk milleti kafasında kopacak en büyük kıyametin en müthiş buhranlarını geçirecekti.

İsmet Paşa hazretleri hadise karşısında Türklük namına milli haysiyete taalluk edebilecek olan alçaklığın ağırlığı karşısında hayretteydi.

—Düşündükçe Türklük adına insanın yüzü kızarıyor, buyuruyorlar. Gazi Paşa hazretleri bir an için gözlerini dalgalı denizin üzerinde gezdirerek:

—Kurtarmaya çalıştığımız ve kurtarmaya muvaffak olduğumuz İzmir'de suikast. İşin burası hakikaten garip ve hazin bir maceradır. Dediler.

Bu sözler söylenirken Gazi'nin dudaklarında bir an için canlanan hüznün ve elemi ömrümün sonuna kadar unutmayacağım. Bu ancak bir an sürdü ve Gazi'nin gözleri

yine parladı. Belliydi ki gözleri milletin yüksek şan ve haysiyetine ve parlak geleceğine yönelmişti. Dediler ki:

—Suikast görünüşte şahsıma karşı görünmekle beraber hakikatte milletin talihine kurşun sıkılmak isteniliyordu. Türk milleti bütün bir düşmanlık cihanı önünde kendi mukadderatını kurtardıktan sonra böyle küçük düşünceler önünde mağlup ve perişan olamayacak kadar yüksek ve asalet sahibi olduğunu bütün kainat önünde ispat etmiştir. O bir yalçın kayadır ki, ona çarparak her suikast dalgası parçalanarak perişan yerlere dökülür. Olay, insanlar içinde bazen ne kadar alçalabilen yaratıklar bulunduğunu ispat etmekten daha öteye geçemez. Bu memleket idaresinde insanların ne gibi zorluklarla uğraşmak mecburiyetinde olduklarının bir delilidir. Türk milletinin tahakkuk sahasındaki yüksek mukadderatının her fenalığına ve her suikaste galebe çalarak muvaffak ve muzaffer devam edeceğinden emin olalım. (Cumhuriyet, 25.06.1926)

Resim 1.3. Atatürk İzmir gezisinde (1926)

Kaynak: www.ataturktoday.com

16 Haziran İzmir'e gelen Atatürk 30 Haziran 1926 günü başbakan İsmet İnönü ile Çeşme'ye hareket eder. Çeşme'ye varmadan evvel Urla'da durarak şerefine verilen çaya katılır. Burada bir konuşma yapan Atatürk “inkılâp içeride ve dışarıda pek çok şeyleri bastırmıştır; fakat daha vazifemiz bitmemiştir. Gençliğin pek çok çalışması lazımdır. Bu noktada dikkatinizi çekerim” (Hâkimiyet-i Milliye, 02.07.1926–03.07.1926; Kocatürk, 277) diyerek gençlere mühim vazifeler düştüğünün de altını çizmiştir.

Cumhuriyet Gazi'nin Çeşme'ye gidişini “halk yollarda sevincinden ağlıyor” başlığı ile vermiştir. Gazetenin haberine göre Gazi'nin yanında İzmir Valisi Kazım Paşa ile Halk Fırkası genel katibi Safvet Bey de vardır. Çeşme'de Gazi için hazırlanmış on beş tak önünde Gazi'ye tezahürat yapılmıştır. Gazi de her tak önünde durarak elinde tüfekte ahaliyi selamlamıştır. Çeşme Ilıca da ise tezahürat doruğa çıkmıştır (Cumhuriyet, 02.07.1926).

Çeşme'de yaklaşık bir hafta kalan Atatürk 2 Temmuz gecesi Ilıca'da bir sinemanın açılışını yaparak, yine bu sinemada halkla birlikte film izlemiştir. Bu arada Atatürk'e moral vermek isteyen İzmir Avcılar Kulübü üyeleri Alaçatı'ya ava gidip ilk avlarını da Ata'ya hediye ettiler (Cumhuriyet, 04.07.1926; Hâkimiyet-i Milliye, 04.07.1926). Ilıca'da kaldığı süre boyunca banyolara girip dinlenen Atatürk hemen herkesi kabul ederken çocuklara ayrı bir ilgi göstermiştir (Cumhuriyet, 04.07.1926; Hâkimiyet-i Milliye, 04.07.1926).

8 Temmuz'da Çeşme'den İzmir'e dönen Atatürk, Çeşmeden ayrılmadan önce İzmir Suikasti nedeniyle bölgede bulunan İstiklal Mahkemesi heyetiyle görüşmüş ve ardından İsmet Paşa'yla birlikte 9 Temmuz 1926 tarihinde Ankara'ya hareket etmiştir. Ankara'da kendisi için bir tören yapılmasını istememesine rağmen bu isteğine uyulmamış ve ufak da olsa bir karşılama töreni yapılmıştır. İstasyonda Ankara'daki İstiklal Mahkemesi heyeti ile mebuslar, askeriye ve mülkiyeden bazı kişiler hazır bulunurken, Ata'ya gideceği yere kadar da Tayyare Filosu eşlik etmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 10.07.1926; Cumhuriyet, 10.07.1926).

Resim 1.4. İsmet Paşa ile İzmir'den Ankara'ya dönüşü (1926)

Kaynak: www.ataturktoday.com

1.2. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yabancı Devlet Temsilcileri ve Şehir Temsilcileri İle Görüşmeleri

Yabancı devletlerin Ankara'ya atadığı elçileri tarafından Atatürk'e sunulan güven mektupları ile Atatürk'ün onlara verdiği cevapları incelediğimiz bu bölümde ayrıca Türkiye sınırlarındaki iç heyetlerin Atatürk'e sundukları tazimatlar¹ da ele alınmıştır.

Elçilerin Atatürk'e sundukları güven mektupları orijinal olması bakımından değerliyse de, akıcılığı yavaşlatabileceği düşüncesi ile gerek elçilerin gerek iç heyetlerin yazdığı tüm mektup ve onlara verilen cevapların ekler kısmında yer alması uygun görülmüştür.

İtimatname²lerin genel içeriğine baktığımızda, elçilerin atandıkları görev hakkında bilgi verdikleri ayrıca dostane ilişkilerin kurulması eğer iki devlet arasında dostluk zaten var ise bu dostluğun devamının temenni edildiği görülmektedir. İtimatnamelere Atatürk'ün verdiği cevaplar da, elçilerin temennileri doğrultusunda olmuştur. Genel olarak elçileri yeni görevlerinden ötürü tebrik ile başlayan konuşmalar, dostane ilişkilerin temennisi ile bitmiştir.

¹ Yüksek saygı

² Güven mektubu

İç heyetlerin tazimatları ise, heyet temsilcilerinin Atatürk'ün yanına gidip, Atatürk'ü şehirlerine davet etmeleri şeklinde gelişmiştir, dış heyet temsilcilerinde olduğu gibi Atatürk iç heyet temsilcileriyle de istekleri doğrultusunda konuşmalar yapmış üstelik kimsenin isteğini de geri çevirmemiştir.

BÖLÜM 2: 1926 BASININDA TÜRK İNKILABI

2.1. Eğitim Öğretim Alanında Türk İnkılabı

2.1.1. Tevhid-i Tedrisat

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, devletin diğer kurumları gibi eğitim kurumları da büyük bir çöküntü içindeydi. Aynı sistem içerisinde yetişmiş olan Atatürk'e göre sistem yanlıştı ve değiştirilmesi gerekiyordu üstelik Kurtuluş Savaşı'nın amacı milli birliğin sağlanması ve çağdaşlaşma olduğu için Osmanlı eğitim sistemi daha fazla devam ettirilemezdi. Bu yüzden daha ülke düşman işgalindeyken O, 16 Temmuz 1921'de Ankara'da Maarif Kongresi'ni toplayarak eğitim için gerekli adımların atılmasını sağladı. Kongrenin açılışında “Ancak... savaş günlerinde de tam bir özenle işlenip çizilmiş bir ulusal eğitim programı yapmaya ve eldeki eğitim ve öğretim kuruluşlarımızı bugünden verimli bir çaba ile çalıştıracak esasları hazırlamaya bakmalıyız” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c.2:19) demiştir. Ayrıca kongrede yaptığı başka bir konuşmasında, “şimdiye kadar takip olunan eğitim ve öğretim usullerinin milletimizin gerilemesinde en mühim bir amil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir milli terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafelerinden ve yaratılış vasıflarımızla hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün tesirlerden tamamen uzak, milli seciye tarihimizle münasip bir kültür kastediyorum. Çünkü milletimizin dehası ve tam gelişmesi ancak, böyle bir kültür ile temin olunabilir. Gelişigüzel bir yabancı kültürü, şimdiye kadar takip olunan yabancı kültürlerin tahrip edici neticelerini tekrar ettirebilir. Kültür zeminle ilgilidir. O zemin milletin seciyesidir”(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,c.2:20-21; Yalçın ve diğ., 2005:106) diyerek Türk milletinin gelişmesine ne denli değer verdiğini ifade etmiştir.

Yukarıda da görüldüğü gibi Atatürk bir ülkenin ayağa kalkması için yalnızca askeri zaferin yeterli olmadığını biliyor ve askeri zaferler yanında eğitim alanında da elde edilecek bir zafere ihtiyaçları olduğunu görüyordu. 1923 yılında Kütahya'da öğretmenlere yaptığı konuşmasında bu inancını şöyle dile getirmiştir:

Bir millet irfan ordusuna malik olamadıkça savaş meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin kalıcı sonuçlar vermesi ancak irfan ordusuyla

sağlanabilir. İrfan ordusunun değeri de siz öğretmenlerin değeri ile ölçülecektir.
(Yalçın ve diğ., 2005:106)

Mustafa Kemal, çağdaş bir ülke seviyesine çıkmak için eğitimin ve eğitmenin önemini bildiği kadar yukarıdaki söyleminde de görüldüğü gibi eğitimin niteliğinin ne olması gerektiğinin de altını çiziyordu. Çağdaş bir toplum oluşturmak adına atılacak ilk adımın Osmanlı eğitim sisteminin kaldırılmasıydı. Mektep ve medrese gibi ikili bir eğitim sistemi üzerine kurgulanan Osmanlı eğitim sisteminin yetersizliğini inanıyordu.

Atatürk, tasarladıklarını gerçekleştirebilmenin yalnızca eğitime şekil vermekle olmayacağını farkındaydı, sorunun kökeni devletin köhneleşmiş kurumlarında yattığını biliyordu. Tasarladıklarının gerçeklik kazanması, ortamın çağın gereklerini yerine getiremeyen kurumlarından arındırılması ile mümkün olabilirdi. Çünkü inkılap yapmak demek, var olan kurumlar üzerinde bazı değişiklikler yapmak demek değildi, inkılap yapmak demek işlevini yitirmiş kurumların kaldırılıp yerine yenilerinin inşa edilmesi anlamına geliyordu. Atatürk ve TBMM hiç durmadan inkılaplar için çalışmaya başladı ve öncelik olarak Atatürk'ün zihnindeki batı modeline uygun olarak Halifelik kurumu ile Şeriye Vekaleti'ni kaldırıp, ardından öğretimin birleştirilmesine imkân veren 3 Mart 1924 tarihli “Tevhid-i Tedrisat Kanunu”nu çıkarttı (Gökberk, 1986:306). Bu kanun ve uygulamalar artık eğitimin önündeki engelleri kaldırıyor ve eğitim alanında yeniliklerin yapılmasına imkân veriyordu.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na göre Türkiye'deki bütün eğitim ve öğretim kurumları Maarif Vekaleti'ne bağlanacak, Şeriye ve Evkaf Vekaleti ya da hususi vakıflar tarafından idare edilen tüm medrese ve mektepler de Maarif Vekaleti'ne devredilecekti. O kurumların bütçeleri de yine Maarif Vekaleti'nce yönetilecekti. Vekalet ayrıca, yüksek diyanet görevlileri yetiştirmesi için Darülfünun'da bir ilahiyat mektebi açılmasını kararlaştırmış, kanunun yayınlanmasından itibaren o zamana kadar Müdafaa-i Milliye'ye bağlı olan askeri rüşti ve idadilerle, Sıhhiye Vekaleti'ne bağlı olan darüleytamların, bütçeleri ve heyet-i talimiyeleriyle birlikte Maarif Vekaleti'ne aktarılmasına karar verilmiştir (Resmi Gazete, 06.03.1924, Kanun no:430). Görüldüğü gibi Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla ülkedeki tüm okullar Maarif Vekaleti'ne

bağlanıyordu. Ancak askeri okullar 1925 yılında Maarif Vekaleti bünyesinden ayrılıp Milli Savunma Bakanlığı'na aktarılmıştır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile alınan kararlar kısa zamanda yürürlüğe konuldu. İlköğretim altı yıldan beş yıla indirilirken ortaöğretim 1924-1925 öğretim yılından itibaren üç sene ortaokul ve üç sene de lise olarak uygulamaya başlandı. Öğretimin birleştirilmesinden kısa bir süre sonra Maarif Vekili Vasıf Bey, “Maarif Vekaleti'nin elindeki ilkokulların hiçbirinde meslek dersleri okutulamayacağı, bunun öğretimin birleştirilmesi ilkesine aykırı olacağı” gerekçesi ile medreseleri kapattı. Medreselerin kapandığı 1924 yılında Türkiye’de, 479 medrese ve 18.000 medrese öğrencisi bulunuyordu ki bunlardan sadece 6000’i gerçekten öğrenci idi. Geri kalanlar kayıtlarını yaptırıp, askerlikten kaçtıktan sonra işlerinde, tezgahlarında çalışıyorlardı. Her medreseye ortalama 1 hoca düşüyordu. İstanbul binalarında incelemelerde bulunan Maarif Vekilliğinden bir heyet, mevcut okul binalarının eğitim kurumu olarak kullanılamayacağı yönünde görüş bildirmişti. (Başgöz, 1995: 78–79; Okur, Atatürk Üniv.SBE Dergisi, c.5:209–210).

Bu arada Tevhid-i Tedrisat Kanunu kapsamında, kurulmasına karar verilen İlahiyat Fakültesi 1924 yılında İstanbul Üniversitesi’nde açıldı. Hem bu fakülteye altyapı oluşturmak hem de imam ve hatip yetiştirmek için memleketin çeşitli bölgelerinde 26 imam ve hatip okulu kuruldu. Ancak bu okullara fazla talep olmadığından öğrenci sayıları giderek azaldı. Öyle ki, açıldığı yıl 224 öğrencisi olan İlahiyat Fakültesi’nin öğrenci sayısı 1934’de 20’ye kadar düştü. Bu nedenle o yıl yapılan üniversite reformu kapsamında İlahiyat Fakültesi kapatılarak yerine İslam İncelemeleri Enstitüsü adında bir enstitü kuruldu. İmam ve Hatip Okulları ise yeni eğitim sistemi içerisinde gerekli ilgi ve desteği kaybettiğinden 1930 - 1931 eğitim öğretim yılında kapandı (Başgöz, 1995: 79; Okur, Atatürk Üniv.SBE Dergisi, c.5:210).

1924 yılındaki bir diğer önemli gelişme de Türk eğitim sistemini incelemesi ve görüşlerinin alınması için yabancı uzmanların getirilmesine karar verilmesidir. Bu maksatla Türkiye’ye ilk getirilen yabancı uzman Amerika Birleşik Devletleri’nden Prof. Dr. John Dewey’dir. John Dewey, İstanbul ve Ankara’da incelemelerde bulunduktan sonra Aralık 1924’te Maarif Vekâleti’ne sunduğu raporda; Türkiye’nin

medeni milletler arasında mükemmel bir üye olarak canlı, hür, bağımsız ve laik bir cumhuriyet halinde gelişmesi için Türkiye’de okulların amaç ve hedeflerinin belirlenmesi, yeni okul binalarının inşa edilmesi ve bu binaların buldukları yerlerin yaşam şartları göz önüne alınarak okul mimarisi alanında uzman kişilerce yapılması, gençleri, yetenekleri ve ihtiyaçlarına göre mesleklere hazırlamak için mesleki ortaokullar, çeşitli yerlerin ihtiyaçlarına göre ticaret ve ziraat meslek kurslarının açılması, özellikle ilkokullarda müfredat programlarının ülkenin çeşitli bölgelerindeki yerel şartlara ve ihtiyaçlara uygun olarak düzenlenmesi, muallim mekteplerinde çeşitli bilim dallarında uzman öğretmenler, okul müdürleri ve eğitim müfettişleri yetiştirmek üzere şubeler açılması, eğitim konularında uygulamalı eğitimle ilgili eserlerin yazılması, bu konudaki yabancı eserlerin Türkçe’ye çevrilmesi, seyyar kütüphaneler kurulması ve bu kütüphaneler için gerekli mesleki bilgilere sahip kütüphane görevlileri yetiştirilmesi ve bu konuda bilgi sahibi olmak üzere Avrupa ülkelerine gençler gönderilmesi gerektiği belirtilmekteydi (Okur, Atatürk Üniv. SBE Dergisi, c.5:210–211).

Maarif Vekaleti, Dewey’in eğitimle ilgili hemen her raporunu ciddiye almak ve Avrupa’ya öğrenci gönderilmesi yönündeki teklifini olumlu karşılamakla birlikte kaynak yetersizliği yüzünden Avrupa’ya öğrenci gönderemiyordu. Ama resim, heykel, müzik gibi güzel sanatlar alanında eğitim görmek amacıyla Avrupa’ya öğrenci gönderilmiştir. Avrupa’ya yollanan öğrencilerin bazılarının masrafları Maarif Vekaleti tarafından karşılanabilirken, Maarif Vekaleti’nin destekleyemediği öğrencilerin masrafları ise zengin insanların yardımı ile karşılanıyordu. Çoğunluğu yurt dışında okumuş insanlardan oluşan bu yardımsever insanlar, yurt dışına yollanacak çocuklara yardım amacı ile 1926 yılında bir cemiyet kurmuşlardır (İkdam, 03.03.1926).

Ancak cemiyet her öğrenciye yurt dışı imkânı sunmuyordu, bugün de olduğu gibi cemiyetin bazı istekleri vardı. Avrupa’ya yollayacağı öğrencilerin lise yahut Darülfünun mezunu olmasını gerekiyordu. Üstelik başvuran her öğrenciyi şimdilik yurt dışına yollama imkânları olmadığından yurt dışına gidebilecekleri belirlemek için öğrencileri sınava tabi tutuyordu. Cemiyet özellikle sanayi ile ilgilenecek, bu alanda eğitim alacak öğrencileri destekliyordu. Eğitim bitince öğrencilerin yükümlülükleri başlıyordu ki bunlar; mutlaka yurda geri dönmek ve on yıl boyunca devletin gösterdiği

herhangi bir işte çalışmaktı. Öğrenciler bu yükümlülükleri yurt dışına gitmeden önce imzalamış oldukları bir kefaletname ile kabul ediyorlardı (İkdam, 03.03.1926).

Yurt dışına gidecek talebelere olduğu kadar yurt içinde okuyan fakir talebeye de yardım eli uzatılıyordu ki bu çok daha büyük bir sorun demektir, çünkü yurt dışına yollanacak öğrenci sayısı yurt içinde okuyan öğrenci sayısı yanında yok denecek kadar azdı. Bu öğrenciler için de Maarif Müdürlüğü başta olmak üzere Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve fakir talebenin eğitimiyle ilgilenen hayırseverler onların okulda aç kalmaması için çabalamıştır. Bazı okullarda fakir talebeye öğlen yemeğinde (örneğin Ali Bey oğlu mıntıkasındaki 18.,19.,20.,21.,23. mekteplerle Kasımpaşa'daki 6 ibtida mekteplerindeki fakir talebe)—ellişer dirhem kuru poğaçaya dağıtılmıştır (İkdam,03.03.1926). İstanbul Maarif Müdürlüğü bu poğaçaların sağlanması ve sıcak dağıtılması için Beşiktaş Sinan Paşa Mektebi'nde bir aşhane kurdurarak öğrencilerin poğaçayı taze ve sıcak yemelerini sağlamaya çalışmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi halk da bu konuda oldukça duyarlıydı. Nitekim 900 esnaf bu aşhaneye ayda 175 lira ödemeyi taahhüt etmiş bu sayede aşhane poğaçaya dışında sıcak yemek verme imkânına da kavuşmuştur (İkdam,03.03.1926).

2 Mart 1926 tarihinde kabul edilen yeni bir kanun ile Türk Dili ile ilgili bilimsel çalışmalar için bir "Dil Heyeti" kurulmasına karar verilmiştir. Bu kurum eğitim ve öğretim işleri ile de ilgilenerek "Talim ve Terbiye Dairesi"ni kuracak, Türkiye'de açılacak bütün okullar için Maarif Vekaleti'nin iznini alacaktı (Hâkimiyet-i Milliye, 04.03.1926). Yine bu kanunla Türkiye'deki ilkokullar; şehir ve kasaba gündüz, şehir ve kasaba yatılı, köy gündüz ve köy yatılı okulları olarak ayrılmıştı. Köy yatılı ilkokulları, okulu olmayan köylerin çocukları için geçerli olacak ve masrafları genel veya özel idare bütçelerinden karşılanacaktır. Ortaöğretim okulları ise; liseler, ortaokullar, ilköğretim okulları, köy öğretmen okulları olarak gruplandırılmıştır. Ayrıca Türkiye, maarif teşkilatı itibarıyla çeşitli idari mıntikalara ayrılmıştı. Buna göre; maarif eminleri; ilköğretim öğretmenleri, yöneticileri ve başöğretmen ve diğer idari personelin idari mercii olup, il özel idare bütçelerindeki eğitim paylarının harcanmasıyla ilgili meclis-i umumilere öneride bulunmak ve mıntıkası içersindeki orta öğretim kurumlarını denetlemekle görevlendirilmişlerdi. Maarif teşkilatı ile ilgili bu kanunda Türkiye'de yapılacak resmi okulların, kütüphane ve müzelerin Maarif

Vekaleti'nin hazırladığı projelere göre yapılacağı da belirtilmekteydi (Düstur, Üçüncü Tertip, 1944:682–686; Okur, Atatürk Üniv. SBE Dergisi, c.5:212–213).

İlgili kanun gereğince Dil Heyeti ve Talim ve Terbiye Dairesi oluşturularak önemli bir kurumsal boşluk doldurulmuştur. Yine bu kanunla öğretmenin tanımı yapılarak yeni statüsü belirlenmiş ve öğretmenin özlük, meslek ve ekonomik haklarına ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Yine bakanlığın merkez ve taşra teşkilatı düzenlenerek teşkilatın daha koordineli çalışmasına zemin hazırlanmıştır (Okur, Atatürk Üniv. SBE Dergisi, c.5:213).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile yeni insan modeli tek elden tek bir eğitim sistemi ile yörgularak hem çağdaş uygarlığa bütün toplumca ayak uydurmak, hem de ulusal birliği güçlendirmek olanağı elde edilmiştir. Macit Gökberk'e göre 1924 yılı Atatürk inkılaplarının gerçekten başladığı yıldır. Çünkü inkılaplar ancak önyargılardan ve boş inançlardan arındırılarak özgür bir düşünme ortamı sağlanması ile gerçekleşir ve yerleşirdi (Gökberk, 1986:310). Halifeliğin kaldırılması, ortaçağ kurumlarına son verilmesi bu özgür ortamın doğmasına yol açmıştı. Şimdi inkılaplar gerçekten inkılapı ve halk bazında yerini bulacaktı. Nitekim tevhid-i tedrisat kanununun 82 anayasası ile korunması zorunlu inkılap kanunları arasında yer alması halk bazında da devlet bazında da önemini koruduğunu göstermektedir.

Yukarıda da değinildiği gibi Tevhid-i Tedrisat Kanunu Atatürk'ün kafasındaki inkılap bütününün yalnız bir ayağıydı, öğretimin birleştirilmesi ile başlayan eğitim inkılabı, dil atılımı ile farklı bir boyut kazanıyor şimdi önemli ayaklardan biri olan belki de Atatürk inkılapları içinde gerçekleştirilmesi hem en kolay hem de en zor olan Harf İnkılabı ile Türkiye'nin önünde çok farklı bir kapı açıyordu.

2.1.2. Latin alfabesine geçiş

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra ama en çok da divan edebiyatının Osmanlı kültüründe yer etmesi ile Arapça ve Farsça, Türk dilini etkisi altına almıştır. Devlet yazışmalarında, okullarda, sarayda, medreselerde, okuyup yazabilen ve sarayla devletle ilişkisi olan kesimlerde kullanılan dil Arapça ve Farsça sözcüklerle dolmuştu. Öyle ki Osmanlıca dendiği zaman akla Arapça- Farsça karışımı bir dil geliyordu. Ancak durum halk için oldukça farklıydı, çünkü onlar okuma yazma bilmedikleri için

anlaşma dili olarak Türkçe'yi kullanmaya devam etmiştir (Kili, 2001:309–310). Zamanla alfabeyi öğrenmişler de Arap dilini yansıtan Arap alfabesi kullanıp diğer yandan kendi aralarında Türkçe lisan ile anlaşmaya devam etmişlerdir. Ancak bu durum halk ile okur - yazar kesim arasında kopukluk yaratıyordu. Üstelik sıkıntı yalnızca birbirini anlama konusunda değil, yazım aşamasında mevcuttu.

Ülkede okur – yazar kesimin çok az olmasına rağmen 19.yüzyılın ikinci çeyreğinde İslam dünyasında basımevleri yaygınlaşmaya başlayınca elle yapılan dizginin zorluğu (Latin alfabesinde 80–90 gözlü harf kasası yeterken Arap harf kasasında 400- 600 göz gerekiyordu) zamanla Türkiye’de Latin alfabesine doğru gidecek bir yolun başlangıcı olmuştur. 1860’lı yıllarda Şinasi’nin harf birleşmelerini basitleştirme çabaları, Münif Efendi’nin imla reform önerisi, aynı dönemde Azerbaycanlı Ahundzade Mirza Fethali ile İranlı Malkum Han’ın ve Rusya Türkleri için Gaspıralı İsmail’in ve bazı Hint Müslümanlarının aynı konulardaki girişimleri sorunun yaygınlığını kanıtlamaktadır. Nitekim Lübnan ve Suriye’deki Arap edebi cemiyetleri, sonradan Mısır’ı da etkileyerek noktalama da dahil dilin yapısı üzerinde değişiklikler getirmişlerdir. Bu çabalarda halk diline yönelişin, kolay okunurluk ve anlaşılmanın ağırlık taşıdığı da açıktır. Bu arada İstanbul’da Fransızca’nın, Mısır ve Hindistan’da İngilizce’nin resmi dil olması önerilerine rastlandığı gibi Latin harflerinin kabulüne yönelik ilk hatırlatmalar da başlamıştır (Koloğlu, 1999:270).

Arap harflerine itirazın büyük kısmı sesli harfleri kullanan Türk, İran ve bazı Hint dillerinden geliyordu. Araplar içinde bile harekelerin kullanılmasından doğan eksikliğe tepkiler vardı. Ahmet Vefik Paşa’nın *Lehce-i Osmani*’sinde, Şemsettin Sami’nin *Kamus-u Turki*’sinde sesli harflere özel işaretler icat etmeleri, Enver Paşa’nın savaş yazışmalarında sesli harf kullanmayı zorunlu kılması, İttihatçıların *Islahı Huruf Cemiyetini* kurması sürekli bir arayış içinde olduğunun göstergesidir. Ama İttihatçılar genel olarak Latin Harfi’ne karşıydı. İçlerinden sadece Hüseyin Cahit, Doktor Musullu Davut gibi birkaç kişi latin alfabesinin alınmasını savunuyordu (Koloğlu, 1999:270–271).

Diğer yandan Arap alfabesine yüklenen dini bir boyut da vardı. Ondan kopmak İslamiyet’ten kopmak gibi görünüyordu. Ancak Birinci Dünya savaşı esnasında

Arapların Osmanlı karşısında harekete geçip bunu da İslam adına ve Türklerin dinsizliğini öne sürerek yapmaları Türklerin Araplara olduğu kadar Arap alfabesine karşı da tavır almasına neden oldu. İstiklal Savaşı Arapların ya da tüm İslam dünyasının katkısı ile değil Türk milletinin kendi çabalarıyla başarmıştı ve Türk halkı bunu çok iyi biliyordu. 1919'daki Sultan Ahmet Mitingi'nde Yahya Kemal'in ünlü beyti¹ Sultan Ahmet'in minareleri arasındaki mahyada yazıldı ki o güne dek Ramazan mahyalarında Türkçe söz görülmemiştir. Halkın katkılarını arttırmak için hutbeler Türkçe okunmaya başlamıştı. Tanin gazetesi bu durumdan yararlanmaya çalışarak bir konferans düzenlenmesini ve dilin Türkçeleştirmesini önermişti (Koloğlu, 1999:281–282). Ancak savaş esnasında sorun yaratmayan, halkı mücadeleye çağıran bu tavır, savaş sonrasında rahatsızlık yaratarak Anadolu halkına kalmadan Arap dünyasından, Hindistan'dan hatta İngiltere'den tepki almıştır.

En başından beri Latin alfabesine geçmeyi istediğini bildiğimiz ancak bunun için uygun zemini bekleyen Mustafa Kemal Atatürk, devlet kurulduktan sonra bu alanda yapılan tartışmalara uzaktan bakmayı tercih ederek harekete geçmek için uygun zamanı beklemiştir. Uygun zemin gelmiyorsa uygun zemin yaratılacaktı çünkü bu yapılacak inkılabın başarıya ulaşması için oldukça önemliydi, Türk Muallimler Birliği² gibi oldukça önemli olan bir kurum başta olmak üzere pek çok kurum ve kişi bu inkılabın karşısındaydı.

Cumhuriyet'in ilanından birkaç ay evvel gerçekleştirilen İzmir'deki "Milli İktisat Kongresi" bu karşı duruşlara en iyi örneklerden biridir. Kongrede kongrenin işçi delegelerinden İzmirli Nazmi ile iki arkadaşı tarafından Latin harflerinin kabulü için önerge verilir ancak kongre başkanının yani Kazım Karabekir'in şiddetle karşı çıkmasıyla önerge reddedilir (Kılıç, 2005:171). Kazım Karabekir'in konu hakkında basına verdiği demeç, karşı çıkan insanların nasıl bir korku ile karşı çıktığını açıklaması bakımından oldukça dikkate değerdir. Kazım Karabekir demecinde şunları söylüyordu:

¹ Tâ ki yükselen ezanlarla müeyyet nâmın
Galip et çünkü bu son ordusudur İslâmın

² Muallimler Birliği son ana kadar bu fikrin karşısında olmuş ancak, inkılabın gerçekleştirilmesi hususunda canla başla çalışacaklarını söylemişlerdir bkz Durmuş Yalçın vd, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Ankara, 2005, s.114

Bu fikir bir zamanlar Avrupa'da herc-i merci mucip oldu. Bu cereyan evvela orada başladı. Bizim İslam hurafatımız kâfi değilmiş. Binaenaleyh Latin hurufatı istimal edilmeliymiş. Orada bazı arkadaşlarımız bu fikrin mürevvici oldular. Fakat neticede bunun felaketli olduğunu anladılar ve pişman oldular. Bu fikrin müthiş bir felaket olduğunu Arnavut kavmi de pek geç olarak anladı. Maatteessüf arz ederim ki Azerbaycanlı arkadaşlarımız da bu felakete bugün düştü. Bu hususta, hususi olarak bizden de fikir soranlar oluyordu. Biz bunun vehametini ve bu harflerin değiştirilmesinin bugün küre-i arz üzerinde yaşayan 350 milyon İslam'a ait olduğunu söyledikse de onlar anlaşılmaz bir şekl-i huruf kabulü noktasına doğru yürüdüler.

Arkadaşlar bugün hangi ecnebi ile görüşseniz ilk işi ve diyeceği söz: Türkçe gayet güzel bir lisandır, kolaydır fakat harfleri fenadır. Bunlar bütün ecnebilerin ağzında ve sizinle ilk görüşen bir ecnebinin size ilk telkin edeceği şeylerdir. Ve bu fikir ekseriyetle gayr-ı İslam insanlardan ibaret olan bir takım tercümanlar vasıtasıyla her tarafta ve hassaten İstanbul'da ecnebilere telkin edilmektedir. Binaenaleyh bir kuvvet vardır ki bu kuvvet bütün cihana karşı bu propagandayı yayıyor: Türk yazısı güçtür okunamaz. Bendeniz bu mesele ile bizzat uğraştım ve Arnavutluk İhtilali içinde bulundum. Acaba bu Latince kabul edilebilir mi? Bu kabul edildiği gün memleket herc-i merce girer. Her şeyden sarf-ı nazar bizim kütüphanelerimizi dolduran mukaddes kitaplarımız, tarihlerimiz ve binlerce cilt asarımız bu lisanla yazılmış iken, büsbütün başka bir şekilde olan bu harfleri kabul ettiğimiz gün, en büyük bir felakete uğramış oluruz. Derhal bütün Avrupa'nın eline güzel bir silah verilmiş olur. Bunlar alem-i İslam'a karşı diyeceklerdir ki: İşte düşmanlarımızın çalıştığı şeytanekârane fikir budur...bütün alem-i İslam'ı üzerimize hücum ettirir ve kendi aramızda birbirimizi yeriz... (Vakit, 05.03.1923)

1925 Şubat'ında TBMM'de, Kuran'ın Türkçeye Diyanet İşleri tarafından çevrilmesi konusu gündeme gelince İslam dünyasında hassasiyet daha da artmıştır. Arapça sözcüklerin çıkarılması ciddi bir tartışma yaratırken, bir de dini unsurların Türkçeye uyarlanmak istemesi muhalif sesleri yükseltmiştir. Kuran'ın çevirisi hususunu dönemin başbakanı Fethi Bey benimsemiş ve konu için gerekli ödenek meclis tarafından ayrılmıştır (Koloğlu, 1999:283).

1926 yılına gelindiğinde konu ile ilgili çalışmaların durmaksızın devam ettiğini görmekteyiz. Son Saat Gazetesinin haberinden anlaşıldığı kadarı ile Diyanet İşleri hutbelerin de Türkçe okunması hakkında daha evvel tebligatta bulunmuş ancak buna rağmen camilerde Arapça hutbe okunmaya devam edilmiştir. Gazetenin yine aynı haberde yazdığına göre Türkçe hutbeden amaç halkın anlamasını sağlayarak onlara faydalı olmaktır. (Son Saat, 31.01.1926).

1926 yılında yazı konusunda gelinen nokta ise Latin Alfabesi'nin kabul edilip edilmemesinden çıkıp Türk dili ile Latin harflerinin uyumunun sağlanıp sağlanamayacağı, sağlanacaksa nasıl sağlanabileceği olmuştur (Yalçın ve diğ., 2005:114). Böylelikle bir yandan Türkçenin arındırma işlemi başlamış diğer yandan Latin alfabesine geçiş için hazırlıklar devam etmiştir. Son Saat Gazetesi'nin haberine göre mecliste kelime arındırma ile ilgili layiha kabul edilmişti (Son Saat, 17.02.1926). Yine bu yıl Türk Pulları ve paralar üzerinde Latin alfabesi kullanılmaya başlanmıştır:

Times Gazetesi'nin İstanbul muhabiri yeni Türk pullarında Latin hurufatı ile 'Türkiye Postaları' kelimeleri muharrer olduğundan bahsederek bu halin Türkiye'de Latin hurufatı lehine bir cereyan tevlid etmekte olduğuna işaret etmektedir. (Son Saat, 08.03.1926)

Birkaç zamandan beri, Latin harfinin kabulüne dair memleketde kuvvetli bir cereyan mevcud olduğu ve bu cereyanın gün geçtikçe kesb-i kuvvet ettiği zaman zaman kaydolunmaktadır. Bu cereyanın kuvvetine bir misal olmak üzere ahiren evrak-ı nakdiye tab komisyonu tarafından ittihaz olunan bir kararı mevzu bahis etmek mümkündür. Yeni evrak-ı nakdiyenin şekil ve hacmini tespit eden dört kişilik komisyon, yeni paralarda Latin harfinin istimaline karar vermiştir. Paranın kıymeti ve ne parası olduğu Türkçe lisanı ile fakat Latin Harfi ile yazılacaktır. (Son Saat, 08.03.1926)

Bu gelişmelerden bir ay sonra da yine basından takip ettiğimize göre mecburi Türkçe layihası ruznameye alınmıştır (Milliyet, 06.04.1926).

Yukarıda da belirtildiği gibi yaklaşık yüz yıl önce başlayan mücadeleyi sonuçlandırmak Cumhuriyetçilere nasip olmuş, 1 Kasım 1928'de "Türk Harfleri Hakkında Kanun" adı ile çıkarılan yasa kısa sürede yürürlüğe konmuştur. 1 Aralık 1928 itibari ile tüm özel yayınların yeni harflerle yazılacağı karara bağlanmıştır.

Yazı inkılabı Türkiye’de gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmeye çalışılan tüm inkılaplar gibi yabancı basın tarafından yakinen takip edilen hadiselerden olmuştur. Nitekim yazı inkılabı Amerikan The New York Times, Current History, İngiliz The Times, The Daily Telegraph, İskandinav Berlingske Tirende, İspanyol Heraldo de Madrid, İtalyan Oriento Moderno, Messaggero, İsviçreli Journal de Geneve, Tribune de Geneve, Fransız Le Temps, Mercure de France, Macar Magyar Hiralp, Polonyalı Epoka, Romen Indéendace Roumaine, Yugoslav Vreme, Jutarnji List, Bulgar La Bulgaria gibi gazetelerde övgü ile anlatılmıştır (Şimşir, 1992:247–249).

The National Geographic Magazine dergisinin Avrupa muhabirlerinden biri olan Maynard Owen Williams’ın harf inkılabı ve sonrasındaki gözlemlerini anlattığı yazısı dönemin havasını görmek açısından faydalıdır. Harf inkılabı çalışmalarının yapıldığı esnada Türkiye’de olan muhabirin gözlemlerine göre Türkiye’de her şey çok hızlı gelişmişti (Şimşir, 1992:251–253):

21 Ağustos günü Galata Köprüsü’nden geçerken, yeni harflerle hazırlanmış bir yığın gemi adı tabelası gördüm.

Köprü üstünde de çocuklar yeni Türk alfabesini satıyorlardı. Vapurda on sentlik bir alfabe kitabıyla, bir saat içinde bir yılda öğrendiğimden daha çok Türkçe öğrendim.

Türk gazeteleri ile dergileri, kendilerine buyrulmadan bir hafta önce sütunlarını ya da tam sayfalarını yeni harflerle basmağa başladılar.

Reklam sütunları alfabe kitapları gibi oldu. Tanınmış mallar yeni harflerle tanıtılıyor. Vitrinlerde, dükkanda çeşitli malların baş harfleri olarak, 29 harf teker teker sergileniyor.

Kamu ulaştırma araçlarından Arap yazısıyla Türkçe ve Latin yazısıyla Fransızca işaretler kalktı, bunların yerine yeni Türk harfleri geçti. Bunlar yabancılar için de kolaylık sağlıyor.

Öte yandan yazı inkılabı o kadar hızlı yapılmıştı ki, yabancı firmalar sanki uykuda yakalanmıştı. Dikiş makinası, otomobil, benzin, gaz yağı gibi Türkiye’ye ithal edilen yabancı malların adları, reklamları yeni yazıya henüz çevrilmemişti. Bu arada

sinemalar da yeni yazıya geçmişti. Hatta sinemalar yeni yazının öğrenilmesine yardımcı oluyordu.

Karatahta ve defter, postanelerin, karakolların, mağazaların, dükkanların ve bankaların başlıca gereçleri durumuna geldi.

Amerikalı bir film yapımcısı, sarıklı bir grup Müslümanın İngiliz mezarlığındaki mezar taşlarından Latin harflerini öğrenmeye çalıştıklarına tanık olmuş.

Yeni cami önündeki arzuhalçiler yeni yazıyı öğrenmişler.

2.2. Sanat Alanında Türk İnkılabı

2.2.1. Heykel ve abideler

Türkiye’de heykel yapımının geçmişi resimle karşılaştırıldığında çok yenidir. Gerek resim gerek heykel konusunda gecikme yaşanmış olmasının sebebi İslam’da her ikisinin de yer almamasından kaynaklanmıştır. Resim bir müddet sonra hem Osmanlı hem de Türk insanının hayatında yer bulmuşsa da heykelin çok daha geç bir dönemde gelmesi, İslamın yasakladığı put tasvirinden kaynaklanmıştır.

Osmanlı Devleti döneminde Sultan Abdülaziz Avrupa’ya yapmış olduğu gezisi esnasında Avrupa’da gördüğü heykellerden etkilenerek, 1871 yılında C.F.Fuller isimli sanatçıya kendi heykelini yaptırmış, atlı heykelini yaptıran Sultan Abdülaziz, dökümden hayvan heykelleri de getirterek saray bahçelerine koydurmuştur. Ama onun dışında her hangi bir gelişim olmamıştı (Yücel, 1983:427). Gerçi Sultan Abdülhamit Dönemi’nde 2 Mart 1883’de “Mekteb-i Sanayi-i Nefise-i Şahane” adıyla ilk yüksek seviyeli sanat okulu açılmıştı ancak okula hocalık yapacak nitelikli ressam da heykeltıraş da bulunamamış, bu yüzden her iki bölüme de yabancılar görevlendirilmiştir. Resim bölümünde İtalyan iki ressam görev alırken, heykel bölümüne ise heykeltıraş Oksan Efendi görevlendirilmiştir. Ancak yine de resim alanında kayda değer gelişmeler yaşanmışsa da heykel alanında her hangi bir ilerleme olmamıştır (Yalçın ve diğ., 2005:207).

Türkiye’nin tek heykeltıraşı Oksan Efendi onun da tek ciddi öğrencisi Mehmet İhsan Bey olmuştu. Okulun açıldığı yıl eğitime başlayan Mehmet İhsan Efendi’nin öğrenimi

dokuz yıl sürmüş, üstelik okulu da birincilikle bitirmiştir. Yönetmelik okulu birincilikle bitiren öğrencileri daha iyi ve yüksek bir eğitim için Paris'e yollamaktaydı bu sebeple Mehmet İhsan Efendi 1891 yılında Paris'e gönderilmiştir. Paris'te evvela J.B.Gustave Deloye'nin atölyesinde eğitim alan İhsan Efendi, ardından Ecole des Beaux – Arts'a (Güzel Sanatlar Okulu) devam etmiştir. 1895 yılında yurda döndükten sonra İstanbul'da bir arkadaşı ile atölye açmıştır. Ancak atölyenin dışına astıkları bir rölyef yüzünden kovuşturma yaşamıştır. Çok sonraları Asâr-ı Atika Müzesi'ne antik eser restaratörü olarak görevlendirilen İhsan Efendi, Oksan Efendi'nin 1908 yılında emekli olması üzerine onun yerine Heykel Bölümü'nün başına geçmiş, 1933' yılında emekliliği gelinceye kadar görevini sürdürmüştür (Yücel, 1983:427–428).

Cumhuriyet dönemine geçmeden evvel, Türkiye'de dikilen ilk heykel anıt üzerinde de durmak gerekir. Söz konusu heykel 1914 – 1918 yılları arasında, Zara'da dikilen Sultan Osman anıtıdır. Heykeli Sivas Valisi Muammer Bey yaptırmıştır. Açılış için kendi gitmeyip Sivas müftüsünü görevlendirmesi manidardır. Anıtın Sivas yerine Zara'da dikilmesi, valinin açılışta olmaması, o yıllarda böyle bir girişimin henüz erken olduğunun belirtileridir. Üstelik açılıştan dönen müftüyü Sivas halkı hiç de hoş karşılamamış ama işin daha ilginç tarafı bu anıtın 1936 yılında Sivas'ta görevli bir Cumhuriyet valisi tarafından yıktırılması olmuştur (Yücel, 1983:428–429). Sivas örneği halkın nabzının ne denli önemli olduğunun bir göstergesidir.

Cumhuriyet'in ilk birkaç yılında heykel ile ilgili anılmaya değer bir çalışma görülmemektedir ancak anıt dikilmesi konusunda ortalıkta bazı söylentiler mevcuttur. Bu yüzden 22 Ocak 1923'te Bursa Şark Sineması'ndaki toplantıda Mustafa Kemal'e düşüncesi sorulmuş, Paşa'nın verdiği cevap heykelin geleceği bakımından önemli bir açıklama olmuştur:

Abidat'tan bahseden arkadaşımızın maksadı heykel olsa gerekir. Dünyada mütemeddin(uygar), müterakki(ilerlemiş) ve mütekâmil(gelişmiş) olmak isteyen herhangi bir millet behemahal(mutlaka) heykel yapacak ve heykeltıraş yetiştirecektir. Âbidat'ın şuraya buraya hatırat-ı tarihiye olarak rekzinin (dikilmesinin) mugayir-i din(dine aykırı) olduğunu iddia edenler, ahkam-ı şeriyeyi layıkıyla tettebbu(araştırma) ve tetkik etmemiş olanlardır. Cenab-ı Peygamber'in dini İslamı tesisinden bu ana

kadar bin üç yüz bu kadar sene geçmiştir. Hazret-i Peygamberin evamir-i ilahiyeyi(ilahi emirleri) tebliği sırasında muhataplarının kalp ve vicdanında putlar vardı. Bu insanları tarik-i Hakka davet için evvela o taş parçalarını atmak ve bunları ceplerinden ve kalplerinden çıkarmak mecburiyetinde idi. Hakayığı-ı İslamiye tamamıyla anlaşıldıktan ve hasıl olan kanaat-ı vicdaniye kuvvetli hadisat ile de teyyüd ettikten(doğruladıktan) sonra bir takım münevver insanların böyle taş parçalarına taabbüdünü(ibadetini) farz ve zan etmek alem-i İslamı tahkir(aşığalamak) etmek demektir. Münevver ve dindar olan milletimiz, terakkinin esbabından biri olan heykeltıraşlığı azami derecede ilerletecek ve memleketimizin her köşesi ecdadımızın ve bundan sonra yetişecek evlatlarımızın hatıralarını güzel heykellerle dünyaya ilan edecektir. Bu işe çoktan başlanmıştır... İnsanlar mütekamil olmak için bazı şeylere muhtaçtır. Bir millet ki resim yapmaz, bir millet ki heykel yapmaz, bir millet ki fennin icap ettirdiği şeyleri yapmaz, itiraf etmeli ki o milletin tarik-i terakkide yeri yoktur. Halbuki bizim milletimiz, evsaf-ı hakikisiyle mütemeddin ve müterakki olmaya layıktır ve olacaktır.(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c.2:66-67; Yücel, 1983:429)

Cumhuriyet Dönemi'nde güzel sanatlar alanında yapılan yeniliklere bakıldığında görülen ilk gelişme 1926 yılında Gazi Enstitüsü'nde bir resim bölümünün faaliyete geçmiş olmasıdır. Ayrıca "Mekteb-i Sanayi-i Nefise-i Şahane" 1926'da Güzel Sanatlar Akademisi'ne dönüştürülerek Fındıklı'daki saray bu okula tahsis edilmiştir. Diğer alanlarda olduğu gibi Resim- heykel öğrenimi için Avrupa'ya öğrenci gönderilmiş yine iyi bir eğitim için Avrupa'dan hocalar getirtilmiştir. Sanatçıların eserlerini sergileyebilmeleri için resim ve heykel müzeleri açılmış, devlet daireleri Atatürk resimleri ile süslenmiş, devlet binalarına sanat eserleri konulmaya başlanmıştır. Trenlerde gemilerde gezici sergiler düzenlenmiş, Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar sanat eserleri halka ulaştırılmıştır. Gerçekleştirilen yarışmalarla gençlerin heykel ve resme ilgi duyması sağlanmıştır(Yalçın ve diğ., 2005:207-208).

Bu arada ülkede peş peşe açılan Atatürk heykelleri de ülkede heykel sanatının gelişmesine ve halkın bu sanata alışmasına büyük katkı yapmıştır. İlk Atatürk heykeli Gülhane Parkı'nda Sarayburnu'nda açılmıştır. Bunu Ankara'da Ulus'daki Zafer Anıtı (1927), Afyon Zafer Anıtı, Samsun Atatürk Anıtı Avusturyalı sanatçı Krippel'in yaptığı eserler takip etmiştir. İtalyan heykeltıraş Canonica ise, Ankara Etnografya

müzesi Atlı Atatürk heykeli, Ankara Zafer Alanı Atatürk Anıtı, İstanbul Taksim Cumhuriyet Anıtı, İzmir Atatürk Heykeli gibi eserler ortaya koydu. 1930'lardan sonra Türk heykeltıraşların çalışmaları ön plana çıkmaya başladı(Yalçın ve diğ., 2005:208).

Bu tarihe kadar heykel alanında yabancılar etkili olmuştu. Bunda her ne kadar alıştırmaya çalışmışsa da ülkenin pek çok yerinde halkın heykeli hala garip görüyor olmasının etkisi olmalıydı. Nitekim yukarıda da belirtildiği gibi 1936 yılında göreve gelen yani Cumhuriyet dönemi valilerinden olan Sivas valisi Zara'daki (yıllar evvel dikilmiş) anıtı yıktırmıştır. Zaten bu anıtın dikilişi halk tarafından hoş karşılanmadığından açılışı müftü tarafından yapılmış ama halk yine de hoşnut edilememiştir.

Halkı heykellerin varlığına alıştırmak için ciddi çaba sarf edilmiştir, 1926 basınına kaplayan heykel haberleri de bunun bir göstergesidir. İşe Atatürk heykelleri yapımıyla başlanmış, bu zamanla bir yarış havasını alarak heykel yapımından anlayanlar hediye amaçlı heykel yapıp devlet kurumlarına hediye ederken, devletin pek çok kurumu (demiryolları gibi) heykeltıraş bulup Atatürk büstü yaptırmaya başlamıştır. 1926 basınına yansıyan heykel haberlerini vermek heykelle ilgili nasıl bir atılım yapılmaya çalışıldığını görmek açısından bilgilendirici olacaktır, ayrıca yine haberlerden gördüğümüz kadarı ile Atatürk heykeli ile başlayan büstlere aynı yıl zarfında İsmet Paşa ile Fevzi Paşaların büstleri de dahil olmuştur:

27 Şubat 1926

Gazinin Heykeli İkmal Edildi

Heykeltıraş Karipalin tarafından yapılmakta olan Gazi Paşa'nın heykeli ikmal edilmiştir. Heykel yakında şehrimize getirilerek merasim-i mahsusa ile Sarayburnu'ndaki kaideye rekz edilecektir.

Haberin devamına göre Müdafai Milliye Vekili Recep Bey ve Sefir Hamdi Bey heykeli görmüş ve pek beğenmişlerdir (İkdam, 27.02.1926).

7 Nisan 1926

Gazimizin Heykeli

Heykeltıraş Karipalin'in yaptığı büstlerden birisi şehir emanetimize hediye edilmiştir. Haber aldığımızı nazaran Gazi reisi cumhur hazretlerine de takdim edilmiş olan heykel çehre itibari ile takdire mazhar olmuştur. Şehremanetine hediye edilen heykel cesameti (iriliği, büyüklüğü) tabiyede olup büyük gazimizin çehresinin kudretini ifade etmeye muvaffak olmuş addedilmektedir (Hâkimiyet-i Milliye, 07.04.1926).

19 Nisan 1926

Anadolu Hattı Memurları Haydarpaşa'da Heykel Dikecekler

Bir İstanbul refikimizden okunduğuna göre Anadolu demiryolları idaresi memurları Gazi Paşa hazretlerinin bir heykelini rezk etmeye karar vermişlerdir. Bu hususta lazım gelen teşebbüsatta bulunmak üzere bir heyet tefrik-i intihab edilecektir. Heykelin nereye rezk edileceği hakkında henüz kati bir karar ittihaz edilmemiş ise de şimendifer müstahidemini heykelin Haydar Paşa dalgakıranının ortasındaki sütuna rezkini istemektedir”(Hâkimiyet-i Milliye, 19.04.1926).

Heykeltıraş Karipalin tarafından yapılan ve 27 Şubatta bittiğinin haberi verilen heykel 4 Ekim 1926'da önceden belirlendiği gibi Sarayburnu'ndaki yerinde askeriye, mülkiye, şehremini, vilayet ve emanet erkânı da olmak üzere yedi yüz davetlinin huzurunda resmen açılmıştır.

Heykel kolordudan bir kıtaat-ı askeriye ile bahriye mızıkası, jandarma, polis ve zabıta, belediye müfrezeleri ile ihâta edilmiştir. Saat 14 buçuktan itibaren med'uvvin gelmeye başladılar. 15'te şehremini bir nutuk irad eyledi. Bahriye mızıkası tarafından cumhuriyet marşı çalınırken heykelin üzerindeki örtü kaldırıldı. Halk heykeli coşkun bir surette alkışladı.

Bade İstanbul halkının minnet ve şükranı telgrafla sevgili reisi cumhurumuza arz olundu (Hâkimiyet-i Milliye, 04.10.1926).

Sarayburnu'na dikilen bu heykelle ilgili olarak Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinin yazarlarından Ağa oğlu Ahmed Bey ilginç bir yazı kaleme almıştır. Ahmed Bey'e göre

bu heykel kendi içinde bazı anlamlar ifade ediyordu, bu heykele bakan kişi Atatürk'ten başka Türklüğü, İstiklali, Medeniyeti ve beşeriyeti görecekti. Çünkü Atatürk'e kadar Türklük söz konusu değildi. Ülkenin adı bile Türk değildi. İsmi Osman Bey'den almıştı ki Osman adı da Türk değildi. Üstelik Osmanlı Devleti "millet" sistemine dayanıyordu. Bu da Türk milletinin bu milletler sistemi içinde gerek lisan, gerek hukuk, gerek edebiyat alanında erimesine neden olmuştu. Atatürk ile birlikte bu durum değişmiş Osmanlı coğrafyası içinde yaşamış Türkler ilk kez daha evvel olmadığı kadar yücelmişti. Nitekim devletin adı da Türkiye Cumhuriyetiydi ve bu memlekete gelenler bundan sonra karşılarında Türklük göreceklerdi. Büyüyecek yeni kuşak bu heykele baktıkça kendilerine kalan ülkeyi gördükçe önlerinde var olan istikbali de görecek ve Atatürk'ün kurup kendilerine miras bıraktığı batıda da var olan o medeniyeti anlayacaklardı. Ayrıca Atatürk'ün her zaman ifade ettiği bir şey vardı ki o da beşeriyetti. O dünyada yaşayan tüm insanların koca bir aileyi oluşturduğunu Türk Cumhuriyetinin ve kendinin de bu ailenin bir parçası olduğunu dile getirmiş, ayrıca dış siyasette daima uyguladığı barışçıl tutumu ile beşeri olmanın ne demek olduğunu da göstermişti.

İşte bu yüzden bu heykel sadece Atatürk'ü ifade etmiyordu bu heykel bu yüzden ayrıca Türklüğü, istikbali, medeniyeti ve beşeriyeti de ifade ediyordu (Hâkimiyet-i Milliye, "Gazi'nin Heykeli Münasebetiyle", 10.10.1926).

Atatürk'e ait bir başka heykel de Çankaya'da heykeltıraş Kanonika tarafından hazırlanmıştır:

Sanatkâr Piyetro Kanonika tarafından Çankaya'da reisicumhur hazretlerinin ihzar edilmekte olan büst ikmâl olunmuştur. Büst bugün heykeltıraşın ikamet etmekte olduğu İtalya sefarethanesine getirilecek ve mösyö Kanonika burada eserinin hazırlığını bitirecektir.

Büst muvaffak olmuş bir eser olarak addolunmaktadır"(Hâkimiyet-i Milliye, 17.11.1926).

"Taksim'de inşa edilecek abide bir buçuk seneye kadar ikmal edilecektir"

Şehremaneti Gazi Paşa hazretlerinin heykellerini yapan heykeltıraş Senyör Kanonika'ya bir ziyafet vermiştir. Taksim abidesi yüz kırk bin liraya mal olacak ve bir buçuk senede yapılacaktır. Abideye İsmet Paşa ile Fevzi Paşaların heykeli de girecektir(Hâkimiyet-i Milliye, 15.12.1926).

Taksim'de dikildiği vakit Cumhuriyet Anıtı ismini alacak bu anıt ilginç tartışmalar yaratmıştır. Dönemin zihniyetini görmek açısından Niyazi Ahmet Banoğlu'nun kaleme aldığı Taksim Abidesi(Banoğlu, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, s.25, c.IX, 1992; www.atam.gov.tr) ile ilgili tartışmalara değinmek faydalı olacaktır.

Taksim Abidesi Roma'da yapılırken Güzel Sanatlar Akademisi'nde açılacak bir müsabakada, birinciliği kazanacak bir heykeltıraşın staj görmek üzere Kanonika'nın yanına gönderilmesine karar verilmiştir. Müsabakada birinciliği Sabiha Ziya adında genç bir kız, ikinciliği ise Hadi Bey adında bir erkek öğrenci kazanır. Atatürk Heykelini Yaptırma Komisyonu, Sabiha Hanım'ı staja yollama konusunda tereddüte düşer. Çünkü 22 yaşında olan bekar bir bayan olan Sabiha Hanım Fransızca okuyup yazabilmekte, konuşulanları anlamakla birlikte pratikten mahrumdur. Komisyon, müsabakayı kazanan bayan olduğundan onu Kanonika'nın yanına yollamak için tereddüte düşer, bu yüzden Kanonika'ya mektup yazarak görüşü sorulur. Kanonika "Fikrime göre heykeltıraşlık gibi bir sanat için erkek veya bir kadın talebe tercihi lazım gelirse zannedersem erkeği tercih etmek doğru olacağını açıkça söylemek lazım gelir" cevabını verir.

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, 27.4.1927'de Taksim Abidesi Komisyonu Başkanlığı'na gönderdiği bir yazıda şöyle der:

Yüksek komisyonunuzca Mösyö Kanonika yanında çalışmak üzere gönderilmesi kararlaştırılan bir heykeltıraş öğrencisinin Güzel Sanatlar Encümeni tarafından yapılan müsabakada seçildiği ve yalnız bu öğrencinin kadın olması itibari ile komisyonca gönderilmesinde tereddüte düşülerek heykeltıraştan sorulduğu İstanbul Belediye Reisi tarafından vekaletimize bildirilmiştir. Vekaletimizce Avrupa'ya gönderilecek öğrenciler için müsabaka açılır ve kadın erkek ayırt edilmeyerek kazanan gönderilir. Yüksek komisyonumuzca böyle bir ayırım yapılması kadın ve erkek mekteplerimizde tamamıyla musavi hukuka malik olan öğrenciler arasında kötü tesir

yapacaktır. Kadın veya erkek mesleklerinde devamları aynı derecede garantili olduğundan başka, hatta memleketemizde de hâlâ sanatla iştiğal eden kadınların yekûnu erkeklere yakındır. Mösyö Kanonika'nın çalışması hayli ilerlemiş olduğundan fazla vakit kaybedilmeyerek musabakada kazanmış bulunan Sabiha Ziya hanımın bir an evvel Roma Elçiliği'ne bir tavsiye ile gönderilmesi ve heykeltıraşın da neticeden haberdar edilmesi muvafıktır kanaatindeyim.

Ancak Banoğlu'nun yazdığına göre bu tartışma epey sürmüş, son nokta 27.7.1927 tarihli belge ile koyulmuştur.

Maarif Vekili Mustafa Necati, İstanbul Belediyesi Taksim Abide Komisyonu Başkanlığı'na şu telgrafi yollamıştır:

Sabiha Ziya hanımın heykeltıraş Mösyö Piyetro Kanonika nezdine izamı vekâletçe kararlaştırılmıştır. Türk ahlâk ve seciyesi muhitin tesirlerinden hiçbir veçhile müteessir olamayacağı cihetle sanatkâr tarafından dermiyan edilen mütalâat varit değildir.

Maarif Vekâleti'nin bu yazısından sonra Sabiha Ziya staj yapmak üzere heykeltıraş Kanonika'nın yanına yollanmıştır. Üstelik aylık 1500 lira da staj ücreti ödenmiştir.

Banoğlu'nun aktardığı bu olay göstermektedir ki Atatürk inkılapları oldukça hızlı gerçekleşiyordu. Cumhuriyet'in ilanından yalnızca 3-4 yıl sonra, tüm tartışmalara rağmen neticede Avrupa'ya bayan öğrenci yollanmasına karar verilmesi, bu hızlı değişimin kanıtından başka bir şey değildi. Ancak madalyonun diğer yüzüne baktığımızda kadın olduğu için Sabiha Ziya'nın yollanmak istenmemesi, eski zihniyetin kolay atılmadığının da göstergesidir. Ancak Atatürk ve yol arkadaşları, halkın bakış açısına rağmen inandıklarını yapmaya devam etmiştir.

Her şeyden önemlisi öğrencilere iyi bir eğitim verilmesi için girişilen mücadeledir. Ayrıca hemen her alanda Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi bir yana erkek kız ayrımı yapılmaması önemli bir zihniyet değişikliğidir. Yeteneği, isteği olup gerekli koşulları taşıyanlar daha iyi bir eğitim için Avrupa'ya yollanmıştır. Bunlardan biri de bir müddet Avrupa'da tahsil görmüş olan Kenan Ali isimli gençtir. Bu genç Atatürk'e ait bir büst yapmış, ardından büstü Gazi'ye hediye etmiştir. Büstü Atatürk'ün

fotoğraflarına bakarak yapmış olmasına rağmen gerçeğine çok yakındır ve Kenan Ali bu başarısından dolayı tekrar Avrupa'ya gönderilmiştir.

2.2.2. Resim

Türkiye’de batı anlayışında resim 19. yüzyılın ilk yarısında, saray çevresinde ilgi gören Avrupalı ressamın etkileriyle başlar. Resim heykele oranla çok hızlı bir gelişim göstermiştir ki başlangıç ve gelişim tarihi de heykele oranla oldukça eskidir. 1795’te kurulan Mühendishane - i Berri Hümayun’da dersler arasına resim dersi de eklenerek Batı “desen”inin temelini atmış daha sonra Mekteb-i Harbiye’de de bu derse yer verilmiştir. Sultan II. Mahmud’un kendi portresini yaptırıp devlet dairelerine astırması(Son Saat, 22.03.1926) ; yine üstünde resmi bulunan “Tasvir-i Hümayun Nişanı”nı sefirlere ve bazı hükümet adamlarına bağışlaması, İslam yasağına rağmen önemli girişimlerdi. Resmin gelişiminde heykel mevzusunda da gördüğümüz gibi Sultan Abdülaziz’in katkısı büyüktür. Sultan Abdülaziz Paris ve Londra’dan pek çok tablo getirtirmiş, çevresinden yabancı ressamı eksik etmemiştir(Yücel, 1983:420–421).

Enderunlu amatörlerden oluşan ilk kuşağın ardından, Avrupa’da resim öğrenimi görmüş, natüralist üslubu benimsemiş ressamın kuşağı gelir. Şeker Ahmet Paşa, Hüseyin Zekai Paşa, Osman Hamdi Bey, Süleyman Seyyit, Ahmet Ziya bu kuşağın güçlü sanatçılarıdır. Osman Hamdi dışında hepsi askerdi. Hüseyin Zekayi dışında hepsi de Paris’te akademik öğrenim görmüştü. Ama bu sanatçılar artık Avrupa’da modası geçmiş bir üslupla resim yapmış olsalar da Türkiye’de geleneği olmayan bir sanat türünü kurmuşlardır. Osman Hamdi Bey’in girişimi ile 1883’te Sanayi-i Nefise Mektebi açılmış üstelik okul kısa sürede gerekli temel sanat ve resim eğitimini verecek düzeye erişmişti. 1910’da Avrupa sınavı açılarak, okulu başarıyla bitiren bir grup genç Paris’e yollanmıştır (Son Saat, 22.03.1926; Yücel, 1983:421). Ancak 1. Dünya Savaşı’nın başlaması üzerine 1914’te Avrupa’dan dönmek zorunda kalan Çallı İbrahim, Nazmi Ziya, Feyhaman Duran, Avni Lifij, Hikmet Onat, Namık İsmail ve diğerleri resme değişik ve canlı bir hava getirmişlerdir. Çallı Kuşağı olarak da bilinen bu grup Paris’te akademik bir öğrenim görmüşlerse de çevrelerinden, Paris sokaklarında esen Empresyonizm havasında ışıklı, renkli etkiler almaktan

çekinmedikleri de açıktı. Sanatçılar 1919 itibari ile her yılın ağustos ayında sanat eserlerini Galatasaray Lisesi'nde sergileyerek (Son Saat, 22.03.1926; Yücel, 1983:421) halkla buluşturuyordu. Üstelik Galatasaray Lisesi'nde açılan sergideki eserler yıllar geçtikçe katlanarak çoğalmıştır.

“Osmanlı Ressamlar Cemiyeti” adını taşıyan ressamlar cemiyeti 1919 yılında isim değiştirerek “Türk Ressamlar Cemiyeti” ismini almıştır. Bunda milliyetçilik unsuru mevcuttu, İslam Dünyası'nın savaş esnasında Osmanlı'ya destek olmaması, üstelik ülkenin topraklarının elden gidip geriye Türklerin çoğunlukta yaşadığı nüfusun kalmış olması etkilidir. Cumhuriyet Dönemi de evvelki dönemde olduğu gibi ressama resime katkı ve ilgi devam etti. Atatürk'ün ilgisi ve desteği çoktu: “Fikirler ve inkılaplar sanatla yayılır”, diyordu, elini öpmek isteyen tiyatro sanatçısına “sanatkâr el öpmez; sanatkarın eli öpülür”, “Güzel sanatlarda başarı, bütün inkılapların başarılı olduğunun en kesin delilidir. Bunda başarılı olamayan milletlere ne yazıktır’ Onlar bütün başarılarına rağmen medeniyet alanında yüksek insanlık sıfatıyla tanınmaktan daima mahrum kalacaklardır”(Kocatürk, 1999:153) diyerek sanata verdiği değeri ifade ediyordu.

1926 yılında Ankara'da açılan sergi de Atatürk'ün ilgisini göstermektedir. 1 Mart 1926'da resmi bir merasim ile açılan serginin açılış nutkunu ressam İbrahim Çallı yapmıştır. Çallı konuşmasında Türk ressamlarının nasıl bir ciddiyetle çalıştığını, sanata duydukları aşkı anlatmış, devlete de teşekkür etmiştir. Sergi de hazır bulunan Maarif Vekili Necati Bey de bunca yokluk içinde yılmadan çalıştıkları için Türk ressamlarını takdir ettiğini söylemiş ve ayrıca devletin sanayiye, nafiyaya nasıl destek veriyorsa aynı desteği sanatkârlarından da esirgemeyeceğini dile getirerek, yaptıkları eserlerden ötürü sanatçıları tebrik etmiştir. Maarif Vekili'nin de hazır bulunduğu sergiye Atatürk de katılmış ve her bir eseri tek tek inceleyerek tenkit etmiştir. Toplam yüz elli eserin bulunduğu sergi önceki yıllara oranla çok daha zengin ve güzel bulunmuştur (İkdam, 02.03.1926).

2.2.3. Yüzen sergi Karadeniz vapuru

Gazi Kemal Paşa, yaptığı inkılaplar neticesiyle çağdaş bir seviyeye ulaştırmaya çalıştığı yeni Türk Devletini tüm dünyaya göstermek, onların hayalindeki üzeri

çarşafı, başlı fesli, her açıdan geri kalmış bir millet olmadığımızı göstermek istiyordu. İşte Seyyar Sergi - Karadeniz Vapuru bu düşüncesinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Atatürk'ün yurt içi gezilerinin anlatıldığı başlık altında belirtildiği gibi, Atatürk bu gemiyi 13 Haziran'da ziyaret ederek gemi ile Mudanya'dan Bandırma'ya kadar gitmiş, geminin hatıra defterine de sergiyi çok başarılı bulduğunu yazmıştır(Hâkimiyet-i Milliye, 14.06.1926).

Atatürk Türkiye'yi dünyaya tanıtmaya arzusunu 1925 yılında gündeme getirdiğinde, nasıl bir proje üretileceği konusu bir müddet tartışılmış, daha sonra rafa kalkan proje hakkında dönemin hariciye vekili Ali Cenani Bey seyfar sergi projesini ortaya atmıştır, onun önerisi ve çabaları neticesinde Karadeniz Vapuru seyfar sergi olarak hayat bulmuştur. Geminin içinde Türkiye'yi tanıtan yüzlerce ürün olacaktır. Ayrıca Türkiye'yi temsilen pek çok da insan ki bu insanlar Avrupalıların hayalindeki Türk insanından oldukça farklı daha çok kendilerine benzeyen insanlar olacaktır. Nitekim proje gerçekleştirildiği vakit gemide yer alan isimlerden bazıları Celal Bayar'ın oğlu Refi Bayar, Anadolu Ajansı'nın kurucularından Şair Kemalettin Kamu, Orhan Veli Kanık'ın babası müzisyen Veli Kanık, ilk kadın milletvekillerimizden Mevrure Gönenç, İstiklal Marşı'nın bestecisi Zeki Üngör, ilk kadın gazetecilerden Bedia Arseven olmuştur. Yine tasarlandığı üzerine gemide satış ve numune kısımları oluşturularak satış kısmında tekel ürünleri, halılar, Kütahya çinileri, Hacı Bekir lokumları, kehribar ve kıymetli taşlarla yapılmış süslemeler, yerli bezler, örtüler, işlemler, sanayi nefise meşheri, antikalar teşhir edilirken, numune kısmında tıbbi ilaç, ahşap, deri mamuller, madenler, Bursa ve Hereke kumaşları sergilenmiştir. Hatta gemi de canlı tiftik keçisi bile sergilenmiştir("KARADENİZ: Seyr-i Türkiye" Belgeseli).

Gemide sergi heyeti, memurları, orkestra mensupları ve Türkiye'yi temsil eden insanlarla birlikte 285 kişi yer almaktaydı. 12 Haziran 1926 tarihinde İstanbul Limanından demir alarak yolculuğuna başlayan gemi 5 Eylül 1926 tarihinde yurda geri dönmüştür. 12 ülkede 16 şehir ziyaret eden gemi 86 gün süren yolculukta tam 10bin mil yol almıştır. Geminin sefer masrafları 600.000 lira tuttuğundan, gemiye kaynak bulmak için çırpınan milletvekillerinin uğraşı takdire şayandır, tüm zorluklara rağmen

oldukça başarılı olduğu söylenen seyyar geminin tüm limanlarda aldığı ziyaretçi sayısı 65.000 olarak tahmin edilmektedir (“KARADENİZ: Seyr-i Türkiye” Belgeseli). İlk olarak Barcelona Limanı’na demirleyen gemi daha sonra Fransa, İngiltere, Hollanda, Almanya dahil 12 ülkede 16 limana demirlemiştir. Gemide 16 balo düzenleyene gemi eşrafı, gittikleri şehirlerde ise gelişleri şerefine düzenlenen 36 ziyafete katılmıştır(“KARADENİZ: Seyr-i Türkiye” Belgeseli).

Resim 2.1. Vapurun antikalar kısmının sergilendiği yer (1926)

Kaynak: www.isteataturk.com

Geminin içinde yer alan Cumhuriyet Gazetesi muhabirinin geminin Barselona’da uğradığı ziyaretçi akını, personel olarak kendilerinin katıldıkları davetler hakkında aktardıkları, birinci ağızdan bir kaynak olması dolayısıyla oldukça önemlidir¹.

¹ Yazar her ne kadar daha çok Barselona’da görüp yaşadıklarını ve şehri tasvir etmişse de yazının o kısımlarını bütünlüğü bozmamak adına metinden çıkararak onun yerine gemi ile ilgili anlattığı kısımları aktardık. Gerçi bu insanların Avrupa’da gördüğü ve not düştikleri izlenimleri Yeni Türk Devletinde şehircilik, yol, ağaçlandırma, heykel, abideler gibi pek çok alanda istifadeye sunulmuşsa da konumuzun dışında olduğundan çıkarılması uygun görülmüştür.

Resim 2.2. Karadeniz Vapur Personeli(1926)

Kaynak: www.isteataturk.com

Karadeniz vapurundan, 22 Haziran 1926

Dün sabah erkenden beri Barselona şehrinde bulunuyoruz. Bahriye kıışlası ve tayyare hangarları o günde gemimize karantina memurlarının gelerek karantina muamelesini ifa etmelerine müteakib liman dahiline girmiş ve rüsumat binası kenarında evvelce kararlaştırılan mahalde demirlemiştir.

Yolcuların İspanyol tabibleri tarafından muayenesini müteakib bir balo verilmiş ve en evvel Barselona şehbenderimiz Kudret Bey gemiye gelmiştir. Saat 11 de bir resm-i kabul icra edilmiş ve Barselona ricali askeriye ve mülkiyesi vapuru ziyaret eylemiştir. Ziyaretçilere geminin güvertesinde kahve ikram edildikten sonra gemimiz ziyaret olunmuştur. Bu esnada, riyaset-i cumhur orkestrası Türk ve İspanyol marşlarını çalmış ve bu marşlar etraftakiler tarafından alkışlanmıştır. Aynı limanda üç kişilik bir heyet askeri kumandanlık dairesine, vilayet makamına, ticaret ve sanayi odasına, belediye dairesine giderek kartvizit bırakılmıştır. Saat 12'ye doğru meşhur gemimiz umuma açık bulundurulmuş ve şehbenderhaneden kart almış olanlar ziyaret etmeye başlamıştır. Vapurun ilk an muvasalatından beri belediye dairesi neşriyat müdürü

gemide bulunmuş, yapılacak bazı merasim hakkında izahat vermiş ve yolcuların pasaport vizesi kaydı ve mecburiyeti olmaksızın serbestçe karaya çıkmaları hakkında polis memurları ve belediye çavuşlarıyla anlaşmıştır. Esasen daha evvel şehbenderimiz Kudret Bey bütün meseleleri tespit etmiş bulunuyordu... Kudret Bey'in mesaisi şayan-ı takdirdir. Sergi dahilinde vazifesi olmayanlar takım takım karaya çıkarak şehrin şayan-ı temaşa illerini görmüşlerdir.

Avrupa'nın şehirlerini ziyaret edenlerin görüşüne göre Barselona en güzel ve en büyük şehirlerden biridir. Filhakika nüfusu bir milyon raddesinde tahmin olunan şehrin havi olduğu saha pek geniştir. Şehrin caddeleri çok muntazamdır. 15 metre genişliğinde şehir enleri vardır. Büyük caddelere asfalt döşenmiştir. Her iki tarafında ağaçlar dikilidir. Şehirde eski binalar, müzeler vardır. Rıhtımlarında ve pek çok yerinde tunçtan heykeller vardır. Büyük gazimizin bu tarafta bir heykeli yapılması şayan-ı tanzimdir.

Dün akşam saat 9 buçukta Barselona Türk tebaası tarafından şerefimize Meriç Oteli'nde 20 kişilik bir ziyafet verildi. Nutuklar okundu. Şehrin gece hayatı da temaşaya değer. İspanyollar eğlencelerine düşkün olduklarından eğlence yerleri de çoktur. Gece 3-4 civarı banklarda erkek kadın bir sürü insan görürsünüz, kahvehanelerin birçoğu sabahlara kadar açıktır.

İspanyollar bize karşı çok nazik, seyyar sergimize ise cidden alâka gösteriyorlardı. Dün vapuru ziyaret edenler üç bini bulmuştur. Maalesef ileride izah edeceğim bazı noksanlar ve yanlış muameleler yüzünden sergiden hakkıyla istifade edilemiyor.

Bu akşam saat altıda riyaset-i cumhur orkestrasının iştirakiyle bir çay ziyafeti verilecek ve akşam saat onda da ticaret odası tarafından şerefimize bir ziyafet verilecektir. Yarın sabah erkenden yola çıkacağız.

Eski Endülüüs sahillerinden selamlar. (Cumhuriyet, 02.07.1926)

Resim 2.3. Vapurun Ziyaretçileri

Kaynak: www.isteataturk.com

İlk gün 3 bin kişinin ziyaret ettiği Karadeniz Vapuru'nu Barselona'da kaldığı süre zarfında 11bin kişinin ziyaret ettiği tahmin edilmektedir.

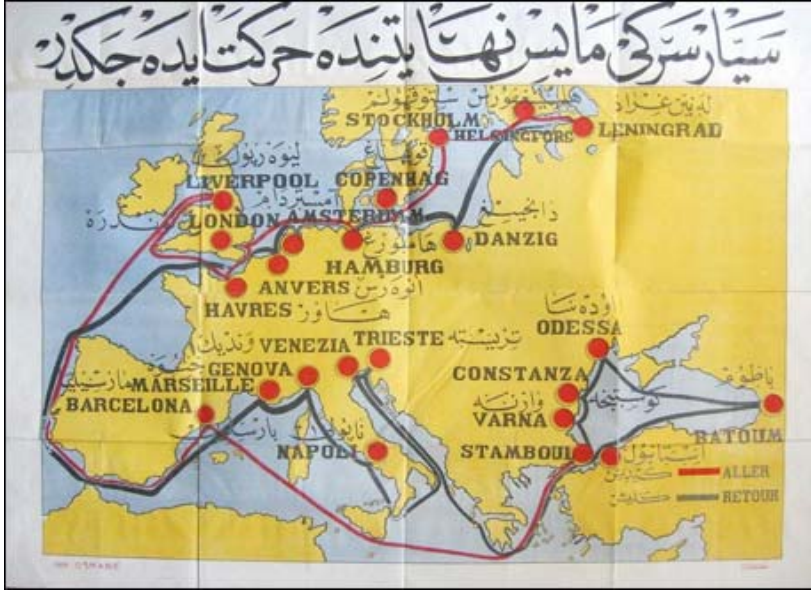
Ticaret vekilinin verdiği beyanata göre Temmuz'un 5'i gibi Londra'da olması gereken seyyar sergi İspanya'da halktan gördüğü müthiş ilgi neticesinde bol miktarda satış yapmış, özellikle gemiyi ziyaret eden ticaret erbabı pek çok ürün almış(Cumhuriyet, 05.07.1926; Hâkimiyet-i Milliye, 05.07.1926). Gemi İspanya'dan ayrıldıktan sonra programını aksatmadan Marsilya'ya doğru yol almıştır.

Resim 2.4. Ziyaretçilerin Yoğun İlgisi

Kaynak: www.isteataturk.com

Resim 2.5. Geminin Gideceği Yerlerin Haritası

Kaynak: www.isteataturk.com

Barcelona'dan sonra Marsilya'ya geçen gemi Marsilya'da da hayranlıkla karşılanmıştır. Geminin Marsilya ziyareti ile ilgili olarak şu hatıra anlatılmaktadır:

Marsilya Limanı tarihi günlerinden birini yaşıyor. Zaten her zaman hareketli olan liman, bugün sosyetenin akınına uğramış. Beyaz ve ağır ketenlerden dikilmiş "denizci yakalı" elbiseler içindeki güzel kadınlardan hoş bir parfüm kokusu yükseliyor. Şehir Bandosu "Marselyez" marşını son bir kez çalıp zarif bir vals prelüdüne geçerken, saatlerdir heyecanla beklenen gemi, limana doğru süzülüyor. Bembeyaz ve yüksek güverteli, renk renk yüzlerce bayrakla süslenmiş, tek bacalı, yaklaşık 5 bin gros tonluk gemi, limana yanaşıyor. Rıhtımdaki Fransızlar, gemiye ve geminin çeşitli yerlerine asılmış olan bayrağa bakıyorlar. Güzel tonlu bir kırmızı üzerine bembeyaz bir ay ve yıldızın işlenmiş olduğu görkemli bir bayrak bu. Rıhtımdakiler güverteye baktıklarında ise, küpeşteye dayanmış kendilerini seyreden kadınlı erkekli yolcuları görüyor ve gözlerine inanamıyorlar. Onlar, Türkiye'den yani kendi düşüncelerine göre "Doğu"dan gelen bu gemideki yolcuların bir "Orient esintisi" sunacağını beklerken, karşılarında bambaşka bir görünüm var. Alt ve üst güvertelerden kendilerine bakan, gülen, el sallayan bu "Doğulu" konukların, kendilerinden hiçbir farkı yok. Erkekler koyu renk takım elbise, pırıl pırıl beyaz gömlekler giymiş ve çoğu zarif bir iğne ile süslenmiş boyunbağları takmışlar. Yanlarındaki kadınlar, erkeklerden daha şık. Siyah

ağırlıklı ipek ve muslin elbiseler içindeler. İyice dalgalı, "alagarson"a yakın kısıklıkta kesilmiş saçları, Marsilya güneşi altında parıldıyor. Gemi uzun ve neşeli tek bir düdükle ile Marsilyalıları selamlıyor. Yanları halatla desteklenmiş ahşap merdivenler, gemiden sarkıtılıp rıhtıma yerleştiriliyor. Fransızlar gemiye çıkmaya başlıyor. Bir subay onları sergi salonuna götürüyor. Bir kış bahçesi ile kalabalık bir orkestranın çaldığı salonu geçerek sergi bölümüne gelen ziyaretçiler, hayranlıktan konuşamaz bir şekilde, sergilenen eşyalara bakıyorlar. Türk mavisini sırlı Kütahya çinileri; binbir nakış ve renkli Osmanlı, Yörük, Selçuklu ve Acem halıları; gül, tarçın ve sakız kokulu Hacı Bekir lokumları; yeşim, yakut, firuze gibi değerli taşlarla süslenmiş, tamamıyla elle yapılmış çeşmibülbül, laledan, gülabdan gibi cam ürünleri. ("KARADENİZ: Seyr-i Türkiye" Belgeseli; www.isteatatürk.com)

2.3. Hukuk Alanında Türk İnkılabı

2.3.1. Türk medeni kanunu

Modern bir toplum olma prensibinin gerçekleştirilmesinde hukuk düzeninin önemli olduğunu bilen Cumhuriyet Türkiye'si meydana getirilecek yeni hukuk düzenini doğrudan doğruya batılılaşma temeline dayandırmıştır. Gerçekten bütün inkılap kanunlarında Doğu uygarlığından Batı uygarlığına geçiş kararının kesin ifadesi egemen olmuş ve yine bu prensibin gereği olarak Batıdan geniş bir kanun alma hareketine geçilmiştir. İnkılapçı kanunlaştırma hareketleri yapılırken karşılaşılan en önemli engel teokratik düzen ve zihniyeti olmuştur(Kılıç, 2005:137–138). Cumhuriyet ile teokratik kalıntıların temizlenmesine geçilmiş, önce hilafet kaldırılmış sonra hilafeti kaldıran kanunun yanında Tevhid-i tedrisat ile eğitim öğretim ikiliğine son verilip tüm medrese ve mektepler "Maarif Vekaleti"ne bağlanmış ardından Şeriye mahkemeleri kaldırılarak(Kılıç, 2005:138) hukuksal bir devamlılık olarak da medeni kanunun alımı gelmiştir.

Medeni kanun ihtiyacı Cumhuriyet Türkiye'sinden çok öncesine dayanmaktadır. Daha 1916'da İttihat Terakki döneminde Mecelle'nin yetersizliğinden dem vurularak yeni bir hukuk ıslahından bahsedilmekteydi. Cumhuriyet Türkiye'si ise İttihat Terakki'den ve önceliklerden farklı olarak hukuk ıslahına gitmek yerine tamamı ile yeni ve Batılı bir

kanun almayı tercih etmişti. Çünkü sürekli şekilde ifade ettiğimiz gibi yapılmaya çalışılan şey reform değil inkılaptır.

Niyazi Berkes'in de belirttiği gibi bunun tamamen yeni olması kanuna inkılapci bir nitelik vermekteydi. Devlet halkın medeni ilişkilerini onların geleneklerine, alışkanlıklarına, din kurallarına göre yeniden düzenlemektense bu ilişkilerin yeni alınan kurallara göre düzenlenmesini seçmiştir(Berkes,2006:531).

Kanun tasarısının başında adalet bakanı Mahmut Esat'ın yazdığı gerekçe raporunun son satırları bu kanunun neden alındığını gayet iyi açıklamaktadır: Mahmut Esat'a göre modern çağda uygar uluslara özgü olan bütün haklarda direnen Türk ulusu, bu kanunu almakla o hakların gerektirdiği bütün sorumlulukları da yüklenmekteydi. Oysaki kanunun yayımlanacağı gün Türk ulusu temelsiz inançlardan ve geleneklerden, Tanzimat'tan beri süre gelen sallanmalardan kurtulmuş olacak, o gün eski bir uygarlığın kapılarının kapandığı, çağdaş ilerleme uygarlığına gidilen gün olacaktı(Berkes,2006:531).

Resim 2.6. Medeni Kanunun Hazırlayan Komisyon Üyeleri

Kaynak: www.ataturktoday.com

Meclisin iki yıllık çalışmasının ardından kanun 17 Şubat 1926 tarihinde Büyük Millet Meclisinde kabul edilmiştir. Kanunun kabul edilmesinin ardından basın uzun zamandır yakından takip ettiği konu hakkında iyi dileklerini dile getiren yazılar kaleme almıştır.

Asri bir kanun-ı mediniyenin kabulünü ve memleketimizde tatbikini ihzar ve temin eden Türkiye Cumhuriyeti erkânı, başta Gazi reisi cumhurumuz olduğu halde Tanzimat devrinden beri geçen ricalin muvaffak olamadığı büyük bir eseri daha ikmal etti. Mecliste cereyan eden müzakerata ve irad edilen noktalara ait derç edilmiş olan tafsilat, inkılap ve cumhuriyet erkânımızın, bu babdaki fevkalade mesaisi dahi izah etmektedir. Cumhuriyet Türkiye'sinde asri bir kanun-ı mediniyenin tatbikini temin etmekle, ictimai ve medeni hayatımızdaki büyük bir manayı izole eden erkân-ı cumhuriyetimizden bazısının resmilerini bu vesile ile derç etmekteyiz.

Asri bir kanun-ı mediniyenin hasen tatbik ile erkân-ı cumhuriyetimizin ihzar ve tatbikine başladıkları bu büyük eserin feyzli neticeler mesud semereler tevhit etmesini temenni eyleriz (İkdam, 19.02.1926).

Aynı gazetenin başyazarı Ahmed Cevdet'in kaleme aldığı bir yazı da şöyle diyordu :

17 Şubat 1926 tarihi, Türkiye Cumhuriyetinin vaka-yı silsilesinde büyük harflerle yazılacak bir tarihtir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti o tarihtedir ki İsviçre Kanun-ı Medinesini kabul etti.

Bu kanunun kıymetini memleketimizin takdir etmeyi bilmesini temenni eder ve bu münasebetle halkımızı da tebrik ederiz.

Ben İsviçre'de epeyce oturmuş bir kimseyim. Bu kanunun temin ettiği zihniyet sayesinde memleketimin de medeniyet prensiplerini İsviçre gibi telakki ederek maddi ve manevi terakkileri iktisaba yol bulmasını istida ediyorum.

Ben büyük milletleri sevmem. Çünkü maalesef onlardan çok haksızlık, çok gasbane muamele görülüyor. Küçük hükümetlere hususi bir muhabbetim vardır. İşte İsviçre 4 milyon nüfusu bile olmayan küçük bir millettir. Fakat manen büyük milletlere faikdir. Kendimize düstür hareket olmak üzere kabul ettiğimiz o mükemmel kanunu medeni bu küçük milletin büyük harsının eseridir. İsviçre bu kanunu tedvin için senelerce çalıştı, tedkikat ile icra etti.

Malum ya dünyanın en demokrat milleti İsviçrelilerdir. Mesela orada mevcut olan referandum usulü başka yerde yoktur. Bu usûl mucibince orada millet meclisinin

kararları ahalinin mazhar-ı tasvibi olmak şarttır. Eğer karar mercii halk onu uygun görmezse reddeder. İşte bu usûl başka yerlerde yoktur...(İkdam, 19.02.1926)

İsviçre Medeni Kanunu Almanya'da, Mecelle'nin yapıldığı sürede(1874-1896) meydana getirilen Medeni Kanun'dan alınarak 1912'de İsviçre'de uygulanmaya başlanmıştır. İsviçre Medeni Kanunu, Türkiye'de kabul edilışinden evvel Japonya'daki, Türkiye'de kabul edilışinden sonra ise Çin'deki medeni kanunun temeli olmuştur. Bu kanun Avrupa'dan Roma hukukunun, Cermen hukukunun ve tabii haklar felsefesinin en başarılı sentezi sayılan bir medeni hukuk örneği olarak alınmıştır(Berkes, 2006:530).

Mahmut Esat Bey'in şu sözleri neden İsviçre Medeni Kanunu'nun tercih edildiğini açıklamaktadır:

Dokuz yüzden çok maddeyi içine alan medeni kanunumuzun en önemli bölümlerini özellikle aile, hukuksal kuruluşlar, miras sorunları ve mallarla ilgili haklar meydana getirmektedir. Türk tarihinin, benim anlayışına göre en acındırıcı insanı Türk kadınıdır. Yeni tasarının aile kuruluşu ve miras hükümleri şimdide kadar istenildiği zaman kolundan tutularak bir tutsak gibi yerden yere vurulan fakat dünya kurulalı beri hanım olan Türk annesini gereken saygılı yerine getirecektir. Türk annesini gerçek ve saygı değer yerine getirecek olan bu kanun, unutmamak gerekir ki, aynı zamanda Türk toplumunu en güçlü ve temelli bir surette kuvvetlendirmiş olacaktır (Goloğlu:173).

Mahmut Esat Bey'in de vurguladığı gibi gerçekten de kadına değer verilmesi Atatürk inkılapları ile başlamış, Medeni Kanunun kabulü ile aile hayatına getirdiği yenilik sayesinde kadın, erkeğin sahip olduğu haklara sahip olmaya başlamıştır. Bu durum Türk toplumuna yeni bir yön vermiştir. Birkaç yıl evveline kadar söz söylemeye dahi hakkı olmayan Türk kadını çok değil kanundan 4 yıl sonra (1930) belediye meclislerine seçme ve seçilme hakkına sahip olmuş, bunla da yetinilmeyerek 5 Aralık 1934 tarihinde milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir(Baydar, 1973:300).

Medeni Kanunun bir getirisi olarak ilk medeni nikahın da aynı yılın ekim ayında kıyılacağı söylenmiştir:

Şehrimizde ilk medeni nikâhın bu ayın 23'ünde akdedileceği beyan edilmektedir. Dün bu hususta evlenme memuru İbrahim Hakkı Bey izahat vermiştir:

Teşrin-i evvelin 4'ünde vazifeye başladık. Bugün ayın 13'ü olduğuna nazaran 9 gün oluyor. Bu 9 gün zarfında yeni çiftler müracaat etti. Beyannamelerini verdik, bunlardan 9'u lazım gelen vesikaları ile birlikte beyannamelerini getirdiler. Biz de muhtelif tarihlerde ilân ettik. Diğer 4 çift beyannamelerini ihzar etmişler, bugün getirdiler. Diğer beyanname alanlar da vesikaları ile birlikte getirdikleri taktirde onları ilan edeceğiz. İlk ilan teşrin-i evvelin 5'inde vaki oldu. Evlenmek isteyenlerin çoğu yabancı olduğundan mukayyed oldukları, nüfus müdüriyetlerine yazdık onu. Cevaba intizar zaruri olduğu için ilk akdin 23 teşrin-i evvelde icra edilmesi muhtemeldir (Hâkimiyet-i Milliye, 14.10.1926).

2.3.2 Türk ceza kanunu

Sosyal hukuk düzenindeki inkılap aşamalarından biri de yeni Türk Ceza Kanununun kabulünde oldu. Yeni Türk Ceza Kanununun hangi ihtiyaçtan doğduğu, neleri karşılayacağı Mahmut Esat Bey tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

Yürürlükte bulunan ceza kanunumuz, yaklaşık olarak bundan seksen yıl kadar önce yapılmıştır, saltanat döneminde hazırlanmıştır. Tamamen geçmişe karışan saltanat döneminin; sadece kişisel çıkarları savunmak ve kendi durumunu korumak için yaptığı bir kanundur. Türk milletinin inkılap yolundaki iradesi ise sizin kararlarınız halinde belirlemektedir. Mutlakiyet ceza kanunu ile Cumhuriyetin ve inkılabın savunulması imkânı olmadığını kabul edersiniz ümidindeyim". ... Yeni Ceza Kanunu tasarısı ise, çağımızın en ileri ceza esaslarına dayanmaktadır. Bu kanunun hazırlanmasında özellikle memleketimizin durumu ve ceza ilminin son ilerlemeleri göz önüne alınmış ve ona göre yapılmıştır... Bu tasarı hazırlanırken özellikle İtalyan ceza kanunu örnek alınmıştır çünkü çağdaş ceza ilminde en ileri olan kanun budur(Goloğlu:174–175).

17 Şubat 1926'da toptan oylanarak kabul edilen yeni ceza kanunu 1 Temmuz'dan itibaren yürürlüğe girmiştir(Cumhuriyet, 04.06.1926).

İstanbul'daki komisyon tarafından ihzar ve adliye vekaletince tedkik edilerek meclisin tasdikine arz olunan yeni ceza kanunu hakkında adliye vekaletinden cinayet müddei umumiliğine tebligatta bulunulmuştur.

Vekaletin bu tebliğine göre, yeni ceza kanunu (1926) senesi 1 Temmuzundan itibaren mevkî tatbika vaz olunacaktır(Son Saat, 08.03.1926; Cumhuriyet, 04.06.1926).

Yeni ceza kanununa göre cürüm teşkil etmeyen olaylardan mahkum olanlar, yeni ceza kanununun yürürlüğe gireceği 1 Temmuz 1926 tarihi itibari ile suçsuz sayıldıklarından tahliye edileceklerdir. Ayrıca kürek ve kalebentlik gibi cezalar da değişime uğrayacak, örneğin kalebentliğe çarptırılan mahkum yattığı hapisaneyi beğenmezse başka bir hapisaneye gitmeyi talep edebilecekti(Son Saat, 20.02.1926; Cumhuriyet, 01.06.1926).

Mahmut Esat Bey'in ifade ettiğine göre eski ceza kanununa göre yukarıda belirtilen kısımları dışında çok daha sert olan yeni ceza kanunun iyice öğrenilip uygulanması için yeni hukuk ceza uzmanları yetiştirilmesi gerekiyordu. Bu yüzden pek çok hakim İtalyan hukuk fakültelerine yollanacaktı. Ancak İstanbul mahkemelerinden konu ile ilgili başvuru yapan yalnız 1 kişi olmuştu (Son Saat, 07.03.1926).

Ancak bu durum yeni ceza hukukunun başarısız kaldığı şeklinde algılanmamalı, sonuç itibarıyla 1926 yılı içerisinde çok başvuru olmasa da ceza kanunu hukukçular tarafından öğrenilmiş ve uygulanması başarı ile gerçekleştirilmiştir.

2.3.3. Kabotaj kanunu

Lozan Barış Anlaşması, Ticaret Mukavelenamesi, yerli yabancı gemilere eşit davranılması ilkesini getirmekle birlikte kabotaj seferlerini, balıkçılığı ve liman hizmetlerini kendi bayraklarını taşıyan gemilere hasretmek hakkını sözleşen (akid) devletler için saklı tutmuştu. Kabotaj Kanunu, böyle bir hakkın kullanılmasından doğmuştur.

Kabotajla ilgili layihaların ziraat ve ticaret encümenlerine havale edilip(Son Saat, 17.02.1926) kanunun hazırlanmaya başlandığının haberi duyulunca yabancı şirketler yavaş yavaş geri çekilmeye başlamıştır. Bunlardan Löyd Teristiyano isimli şirket tahsis ettiği postaları tatil etmiş ve bu hattaki hesabını sonlandırmaya karar vermiştir.

Bu durum Son Saat Gazetesi tarafından ele alınarak incelenmiştir. Şirketin kanunun çıkmasından birkaç ay evvel böyle bir karar almasını dikkate değer bulan Son Saat'e göre, şirketin bu kararında halkın şirkete eskisi gibi ilgi göstermemesi etkiliydi. Çünkü şirketin Anadolu halkına vapur tahsis edebilmek için her seferinde en az 150 – 200 ton yük alması gerekiyordu, ancak halkın artık Türk vapurlarını tercih etmesi geminin bu yüke ulaşmasını engelliyordu. Seyrisefain kurumuyla rekabet edemeyeceğini anlayan şirket kendini bu hattan çekmeyi uygun görmüştür. Türk halkının Türk vapurları tercih etmesi, seyrisefain kurumunun yeterliliğini de göstermektedir(Son Saat, 21.02.1926).

Bu arada, yabancı şirketlerin şikayet ettiği kadar milli vapurcular da seyrisefain kurumundan muzdarip ve şikayetçi olmuştur. Bu şikayet özellikle Karadeniz hattı üzerinde yaşanmıştır. Milli vapurların armatörleri seyrisefain kurumunun kendileri ile rekabete girdiğini bu durumun her iki taraf için de kayba sebep olduğunu iddia etmektedir. Bu yüzden milli vapurcuların temsilcisi konuyu görüşüp bir orta yol bulmak adına Ankara'ya gitmiştir(Son Saat, 02.03.1926). Vapurculardan biri taraflar arasındaki olay hakkında şu izahatı vermiştir:

Vapurcuları bir dereceye kadar tatmin eden yegane hat, Karadeniz seferidir. Seyrisefain ise, hariç limanlara vapur işleterek Türk bayrağının şerefini i'lâ etmek yolu varken gözünü Karadeniz'e dikmiştir. Gerçi Karadeniz'e çıkan eşyanın yüzde seksenini biz deruhte etmiş bulunuyoruz. Fakat yolcular, esbab-ı istirahat itibariyle bizim vapurlarımıza faik bulunan seyrisefain postalarını tercih eylemektedirler. Seyrisefain pazartesi ve Perşembe günleri Karadeniz'e vapur kaldırmak arzusundadır. Bu tasavvur şimdilik kuvveden fiile çıkamıyor ve seyrisefain de haftada ancak bir vapur tahrik edebiliyorsa da bu bir tek vapur bile bizim işimizi sekteye duçar etmeye kafidir. İdare ton başına beş liraya yük taşıyacağını ilân ettiği halde vapurlarımızın hareketi günü bu miktarı bazen ton başına iki liraya kadar tenzil etmekte ve bu suretle önemli kısmını elimizden almaktadır.

Biz öteden beri tüccar zihniyeti ile hareket etmeye mecburuz. Seyrisefain ise böyle değildir. Ve zaiyatımız gayet fenadır. Mamefih, seyrisefain idaresinin de milli sermayeyi teşkil eden vapurlarımızla rekabet etmek yüzünden zarara duçar olduğu muhakkaktır (Son Saat, 02.03.1926).

Devlete ait Seyrisefain kurumu ile milli vapurcular arasındaki sorun 1926 yılı içerisinde çözümlenememiştir. Daha sonraki yıllarda milli vapurcular lehine karara varılmış mıdır bilinmez ama şurası muhakkaktır ki kuruluşlar arasındaki bu rekabet halka yaramıştır.

Seyrüsefain kurumuyla milli vapurcular arasında bu anlaşmazlık yaşanırken Kabotaj Kanunu kabul edilmiştir(20 Nisan 1926). Kabotaj Kanunu'na göre akarsularda, göllerde, Marmara denizi ile boğazlarda, bütün kara sularında ve kara sular içinde kalan körfez, liman, koy ve benzeri yerlerde, makine, yelken ve kürekle hareket eden araçları bulundurmamak ve bunlarla mal ve yolcu taşıma hakkı Türk yurttaşlarına verilmiştir. Ayrıca, dalgıçlık, kılavuzluk, kaptanlık, çarkçılık, tayfalık ve benzeri mesleklerin Türk yurttaşlarınca yerine getirilebileceği belirtilmiştir. Yabancı gemilerin ise yalnız Türk limanlarıyla yabancı ülkelerin limanları arasında insan ve yük taşıyabileceği kabul edilmiştir(Resmi Gazete, 28.04.1926, s:358; Düstur, 3.t., c.7:759).

Kanun 1 Temmuz 1926 yılından itibaren de yürürlüğe girmiştir.

Ticaret vekili Rahmi Bey Anadolu Ajansı muhabirine Kabotaj Kanunu'yla ilgili şu beyanda bulunmuştur:

Genç Türkiye Cumhuriyetinin Lozan'da kazandığı büyük zaferlerden biri olan kabotaj hakkının istirdadı üzerine tanzim edilen Kabotaj Kanunu 1 Temmuz 1926 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Bugünden itibaren limanlarımız arasındaki münakalat yalnız Türk vapurlarıyla yapılacak ve şimdiye kadar bu haktan istifade eden ecnebi vapurları bundan sonra Türkiye limanları arasında yük ve yolcu nakil edemeyeceklerdir.

Kabotaj hakkının cereyanı münasebetiyle milli sefaretin lazım gelen tertibatı tamamıyla ahz etmişlerdir. Limanlar arasında münakalatın hiçbir fevkaladelik göstermeksizin eskisi gibi devamı için vekaletimiz azami dikkat gösterecektir. Vapur tarifelerinde hiçbir değişim olmayacaktır. Kanunun hilafına hareket edenler için şedid-i ahkam vaz olunmuştur. Bugünden itibaren icra-yı hüküm etmeye başlayan Kabotaj kanunu münasebetiyle milli sefaini selamlar ve bütün Türk deniz işçilerini tebrik ve muvaffakiyet temenni ederim. (Milliyet, 01.07.1926).

Gazetenin haberine göre Türk limanlarında iki buçuk yıldır varlık gösteren dokuz tane ecnebi kumpanyası vardı ve Kabotaj Kanununun kabulü ile birlikte bu kumpanyalara tanınan haklar da lağvedilmiş oldu. Bundan böyle Türkiye sahillerinde eşya nakli ve yolcu taşıma hakkı yalnızca milli şirketlere ait hale geldi.

2.4. Sosyal Alanda Türk İnkılabı

2.4.1. Ankara'nın başkent oluşunun 3. yıl dönümü

Hem ulusal savunma açısından hem de bağımsızlığın bir simgesi olarak Ankara 13 Ekim 1923'te¹ Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olarak kurulmuştur(Tapan, 1983:400).

Ankara başkent olmadan yıllar evvel Heyet-i Temsiliye'nin de merkezi durumundaydı. Başkent olacağı o zaman belli olmuş gibidir. Ankara'nın o günlerde Heyet-i Temsiliye için seçilmiş olmasını Mazhar Müfit, Ankara halkının tamamen Kuvay-ı Milliyeci olmasına bağlar. Akşin'e göre ise bu onların ticaretçi ve sanayici ahilik geçmişinden kaynaklanmaktadır. Onlar Atatürk ve arkadaşlarından çok evvel de cumhuriyetçi, bağımsız, özgür bir havaya sahip, Osmanlı feodalitesine tepkilidirler(Akşin,2004:229–231).

Akşin ve mazhar Müfit'in de bahsettiği gibi Ankara, temelinde milli mücadeleciler bir halkı barındırıyordu üstelik ülkenin ortasında bulunuyor olması kıyı bölgelere oranla daha korunaklı ve güvenli olmasını sağlıyor, ulaşım ağının ortasında bulunması ise başka bir avantajıydı. Üstelik İstanbul'un bir zamanlar hilafetin merkezi olduğu düşünüldüğünde hilafetle özdeşleşen İstanbul'dansa Kurtuluş Savaşı'nın örgütlenmesini sağlayan Anadolu'nun merkez seçilmesi yeni bir başlangıç olarak daha doğru bir hareketti.

Yabancıların ekonomik ve politik doğrudan denetimlerinin dışında kurulacak yeni Ankara, çağdaş kent bilimine göre planlanacak ve Anadolu'da gelişecek öteki kentlere bir örnek olacaktı. Tapan'a göre kent biliminde 1950'lere kadar dünyada örnek bir yeri bulunan Ankara'nın başkent seçilmesiyle yurt düzeyinde dengeli bir yerleşme politikasının ilk adımı da atılıyordu. Daha sonra doğu ve batı yörelerinin gelişmesinde

¹ 1926 basımına göre teşrin-i sani yani kasım ayında.

büyük bir rol oynayan Ankara, İstanbul'un yükünü azalttığı gibi, doğu bölgelerinden batıdaki sanayi kentlerine doğru nüfus hareketliliğinin de bir baraj niteliğini de taşıyacaktı. Ankara yurt ölçüsünde, dengeli nüfus dağılımını gerçekleştirmede başvurulan büyüme merkezleri ya da büyüme kutupları tekniğinin bir ölçüde başarılı bir örneği olmuştur(Tapan, 1983:400–401)

Nitekim Lord Kinross'un kitabında anlattığı Ankara bir başkentten çok bir ülkenin unutulmuş yolu, elektriği, suyu olmayan ücra kasabalarından birini andırmaktaydı(Lord Kinross, 1999). Ama Ankara'nın modern bir başkent olması için kısa sürede çok çaba sarf edilmiş ve harcanan emekler de boşa çıkmadığı 1926 yılı basınına yansıyan haberlerde görülmekteydi.

“La Bulgaria” dan çevrilen Hâkimiyet-i Milliye’de yer alan bir yazıda:

Türkiye'nin şimdiki merkezi birbirinin yanında ama birbirine hiç benzemeyen iki şehirden müteşekkildir. Eski Ankara yeni Ankara.

Eski Ankara, bir kayayı tetvic eden kadim surun eteklerinde uzandığı halde yeni Ankara, civar kırdan yükselmeye başlıyor. Evvela, cumhuriyetin merkezine eski belediyeyi bir hale kalb ederek, başlıca sokaklarını genişleterek, kerpiç evlerinin yerine sağlam binaları yaparak, yangın yerlerini park haline ifrağ ederek tesis edilmektedir(Hâkimiyet-i Milliye, 17.11.1926) denilmektedir.

Danimarka sefiri Oldenberg de kendisi ile yapılan bir röportajda Atatürk ve Türkiye ile ilgili görüşleri sorulduğu vakit, Ankara ile ilgili fikirlerini şu şekilde dile getirmiştir:

Müşademe nazaran Ankara'da pek ciddi bir surette çalışılmaktadır. Bu bir ictihatın her şeyden evvel nazar-ı dikkatini celb etmektedir. Bilhassa kısa bir zaman zarfında bugünkü neticenin kazanılması şayan-ı hayrettir. Dün Gazi Paşa hazretlerinin çiftliğine doğru bir gezinti yaptım. Orada asri ve kati surette çalışıldığını gördüm (Hâkimiyet-i Milliye, 12.04.1926).

Ankara'nın başkent oluşunun yıldönümü münasebetiyle kaleme alınan yazılardan da Ankara'nın hızla gelişmiş olmasından övgü ile söz edilmiştir:

Ankara'nın Yıldönümü

Bugün Ankaramızın cumhuriyet idare merkezi olarak ilan edildiği günün yıl dönümüdür. Ankaramızı Türkiye Millet Meclisinin 32 Nisan 1336(1920)da burada kurulmasıyla memleketimizin faal merkez idaresi olmuştu, fakat bu tarih Ankara'nın cumhuriyet idaresi olması için bir mebde addolunamıyordu. Büyük millet meclisi her tarafta mezkur olduktan sonra bir kararıyla da Ankara'yı merkez idare olarak ilân etti. (Hâkimiyet-i Milliye, 13.11.1926)

“Ankara'nın başkent oluşun yıl dönümü” başlığı ile yazılan başka bir yazıda birkaç ay evvel Ankara'yı ziyaret eden İtalyan bir gazetecinin yazdığı yazıya atıfta bulunulmuştur:

Bir sene evvel Ankara'dan hareket edip tekrar oraya dönen bir zat tahakkuk eden terakki karşısında velev hayret içinde kalıyor! ...

Velhasıl Ankaramız. Cumhuriyetimizin merkezi ilanından 3 sene sonra Anadolu'nun ortasında harabelerden ve kül yığınlarından bir garb şehri vücuda getirmek isteyenlerin bu mevzuu üzerinde fedakarlık, alâka ve ihtimamına da mazhar oldu.

Sonraki vaziyeti bugün göz önündedir. Cumhuriyetin belli başlı davalarından biri telakki olunan Ankara'nın imarı meselesi heyet-i umumiyesi itibariyle cumhuriyetin muvaffakiyetleri sırasına geçecek neticeyi arz eyliyorum.

Uzun yıllar sultanların bilâ-kayd bakımsız bıraktığı vatanda, Türk milletinin ilk mimar ve banilik tecrübesine mevzu olan yeni Ankara eseri, muhakkak muvaffak bir başlangıçtır.

Bu eser milletimizin imar, müşkilat ile mücadele kudretlerinin derecesini göstermek itibariyle de bizce çok hayati bir ehemmiyete haizdir. Onun için (13 teşrin-i sani) de bizim için çok derin bir manayı taşıyan bir yıldönümüdür. Bu yıl dönümüne karşı merkez hükümet ahalisi ve bütün millet çok büyük bir alâka hissetmektedir. (Hâkimiyet-i Milliye, 13.11.1926).

Ankara, 1926 yılına gelindiğinde eski haline göre epey gelişmiş olsa da asıl gelişimi 1927'den sonra olmuştur. Çünkü 1927'de başkent planlanması için bir yarış

düzenlenmiş yarışma sonunda başkentin planlanması Alman kentbilimci Hermann Jansen'e verilmiştir. Kent 50 yıl sonra 300 bin kişiyi barındıracak bir yer olarak benimsenmiştir. Fakat bu düzeye 25 yıl sonunda erişilmiş, kent ülke nüfusunu çeken önemli bir merkez olmuştur. Ayrıca Jansen planı, cumhuriyet rejimi ile ortaya çıkan yeni iş bölümüne göre, yeni işlevleri görecek bir başkenti gerçekleştirecekti. Toplumsal istekleri karşılamak, halkın ortaklaşa kullanabileceği alanları öngörmek ve Türkiye'nin modern yönetsel alanlarını belirlemek bu planın temel amacıydı (Tapan, 1983:401).

Planlama ölçüleri arasında eski Ankara'nın korunması ve yoğunluğun az tutulması da vardı. Yeni kurulacak kentin, eski yerleşme bölgeleriyle zamanla bütünleşmesi sağlanacaktı. Ayrıca, kent, Yenişehir yönünde ve Mustafa Kemal'in oturacağı yer olarak kendi tarafından kararlaştırılan Çankaya – Ulus hattı üstünde gelişecekti. Farklı kültür etkinlikleri yapılmasını sağlayan yapılarla kentin donatılması öngörülüyor; geniş bulvarıyla, yeşil alanlarıyla ve Osmanlı kent dokusundan tümüyle ayrı bir planlama anlayışıyla yepyeni bir kent kuruluyordu(Tapan, 1983:401).

Çok daha ileriki bir tarihte (1935) Ankara'yı ziyaret eden Amerikalı bir yazarın kaleme aldığı satırlar da Ankara'nın nasıl hızla geliştiğinin bir başka ifadesidir:

Türkiye'nin yeni başkenti Ankara'dayım. Mucizeyi kendi gözlerimle seyrediyorum. Böylesine hızlı ve köklü bir sosyal ve siyasal değişmeye dünyanın başka hiçbir yerinde rastlanamayacağını anlıyorum... Ankara'ya uğrayan bir yolcu, nereye geldiğini anlayamaz. Kendisini ya Avustralya'da ya batı Kanada'da ya da Kaliforniya'da sanır. Bütün bu iç ve dış değişiklikler, bir tek adamın, Mustafa Kemal'in eseri...(Şimşir, 1992:255).

2.4.2. Şapka kanunu

Doğu ve batı uygarlıklarının – dış görünüş bakımından- en ayırt edici özelliği hiç tartışmasız kılık kıyafettir. Modern çağla birlikte batıda her ülkenin kendine özgü kıyafetlerinden başka ortak bir kıyafet de ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu şekil veya görünüş, Batı'nın temsil ettiği fen, teknoloji, hür düşünce ve bilimsel anlayış veya daha geniş anlamda medeniyetin sembolü gibi algılanmaya başlanmıştır. Bu yüzdendir ki Osmanlı dönemi yenilik hareketlerinde özellikle II. Mahmud'dan itibaren Batı'nın

norm ve seviyesine ulaşma amacı güden değişim sürecinde kılık kıyafet hususu da göz ardı edilmemiştir(Yalçın ve diğ., 2005:249).

Mustafa Kemal'in inkılaplarında kıyafet konusu üzerinde özenle durulan konuların başında geliyordu. Kıyafetler, inkılapsel eylemleri belirleyen simgeler olmuştur. Kalpak, Anadolu ulusal eyleminin simgesi (Karal, 1964:148) iken, fes II. Mahmut dönemi ve sonrasının, sarık mollalığının simgesi haline gelmiştir. Şapka kanunundan önce Türk toplumunun kıyafeti ve başlığı farklı farklıdır. Eğitilmiş, batılılaşma taraftarı aydınlar ayakkabı, pantolon, ceket giyip, papyon, kravat takarken, başına püsküllü kırmızı fes takmaktadır. Din adamları, mollalar, tarikat şeyhleri şalvarla, çakşır, cübbeyle, bellerine sarılı kuşakla dolaşırken, başlarına her tarikatın her tekkenin kendine özgü külahını, başlığını giymektedir. Kadınlarda kara çarşaf, yüzü kaptan peçe genel kuraldır. Müslüman olmayan halkın, din adamlarının giysileri ise her dinin alışkanlıklarının, geleneklerinin uzantısı olarak başka başkadır. Ulusal eylemcilerin simgesi de başından beri başa giyilen kalpak olmuştur(Kili, 2001:296).

Resim 2.7. Şapka ile ilgili konuşmanın yapıldığı kışlanın önü (Kastamonu-1925)

Kaynak: www.ataturktoday.com

Cumhuriyet'in ilanından sonra kıyafet konusunu ele alan Atatürk ve arkadaşları önce ordu birlikleri için gözü güneş ışıklarından koruyacak "siper"li, koruyucu engelli şapkalar geliştirmiş, bu olayı 24 Ağustos 1925'te Kastamonu gezisi sırasında Atatürk'ün kafasına şapka giyerek halkın karşısına çıkması izlemiştir. Mustafa Kemal giysiyi bir uygarlık, laiklik konusu olarak ele alıyordu Kastamonu'da yaptığı konuşmasında da tam olarak bundan bahsetmiştir:

Uygarım diyen Türkiye'nin gerçekten uygar olan halkı baştan aşağı dış görünüşü ile ve hatta uygar ve gelişmiş insanlar olduklarını eylemleri olarak göstermek zorundadırlar. Uygar ve uluslar arası giyim ulusumuz için laik bir giyimdir. Onu giyeceğiz. Ayakta iskarpin ya da fotin, üstünde pantolon, yelek, gömlek, kravat, ceket ve doğal olarak bunların tamamlayıcısı siperli serpuş, bunu açık olarak söylemek isterim, bu serpuşun adına şapka denir. (Kili,2001:297)

Resim 2.8. Şapka İnkılabında Atatürk

Kaynak: www.ataturktoday.com

“Efendiler, milletimizin başına giymekte olduğu, cahillik, gaflet, taassup, yenilik ve medeniyet düşmanlığının belirgin işareti gibi görünen fesi atarak, onun yerine bütün medeni dünyaca başlık olarak kullanılan şapkayı giymek ve böylece Türk milletinin medeni toplumlardan zihniyet bakımından da hiçbir ayrılığı bulunmadığını göstermek kaçınılmaz oluyordu”(Korkmaz, 1990:605; Yalçın ve diğ., 2005:250).

Atatürk’ün bu sözlerinden açıkça anlaşılıyor ki, fesin yerine şapkanın giyilmesi, bir şekil ve görünüş meselesinden öte, artık bu zamanda fesin sembolize ettiği cehalet, taassup, yenilik ve medeniyet düşmanlığına karşı medeni dünyanın değerlerini tercih mesajı vermekten başka bir şey değildir(Yalçın ve diğ., 2005:250). Yukarıda da değinildiği gibi ordunun kıyafeti ile başlayan değişimi kısa sürede kafalardan fesin atılıp şapkanın giyilişi izlemiş, ardından kıyafette değişiklik yaygınlaşmıştır. Devlet memurlarının zorunlu olarak şapka giymelerine karar verilmiş, bunu gençlerin gönüllü olarak şapka giymesi izlemiş sonunda 25 Aralık 1925’te çıkan yasa ile şapka yasal bir giyim ögesi haline almıştır(Kili, 2001:297). Ancak bu kıyafet değişikliği her dönem olduğu gibi bu dönem de ciddi tartışmalara yol açmıştır, yaptığı isyan ile devletin başını epey ağrıtan Şeyh Sait, İngilizler adına casusluk yapmakla suçlanıyor olmasına rağmen, isyan etme sebebinin kıyafet değişikliğinden kaynaklandığını belirtmiştir, Şeyh Sait’in iddiası ne kadar gerçekçidir bilinmez ama kıyafet değişikliği de diğer inkılaplar gibi halk nezdinde yerini bulmuştur. Nitekim kıyafet kanunundan yaklaşık 3–4 ay sonra 1926 yılında yaşanmış bir olay da bu hızlı değişimi gözler önüne sermektedir:

Bu mesele de hallolmuş, bitmiştir. Başımızdan fesi çıkarıp da şapka giymek lazım geldiği zaman çoğumuz tereddüt etmiştik. Bu hareket kötü bir itikada karşı manasız bir rabıtaı ifade eden ziyade uzun zamandan beri hasıl olmuş bir esareten başka bir şey değildi. Dün akşamüzeri Sirkeci’de cereyan eden bir hadise o eski tereddütlerden iz kalmadığını açıkça gösteriyordu. Saat altı buçuğa yaklaşmıştı. Oldukça kesif bir kalabalık, başı kalıpsız ve püskülsüz bir fesle örtülmüş ihtiyar ve dalgın bir adamı takip ediyor, herkes yüksek sesle ihtiyarı işaret ederek bir deli olup olmadığını soruyordu. Bu arada fesli ihtiyarın Mısırlı olduğunu söyleyenler de vardı. Bu sırada yan sokakların birinden, haşarı ve afacan bir çocuk kalabalığı belirdi. Bunlar fesli bir adamın sokakta dolaştığını duymuş, seyrine geliyorlardı. Küçük yaramazlar, fesli

ihthiyarla karşılaşınca şen ve kuvvetli bir kahkaha koydu. Dalgın dalgın yürüyen ihthiyar, galiba durumunun farkına vardı ki derhal elini, başına götürdü ve fesi alıp cebine soktu, sonra loş bir sokağa dalıp gitti. Bu hadise, fes ve şapka meselesinin nasıl halledilmiş olduğunun katı delili sayılabilir(Son Saat, 06.03.1926).

Son posta ile gelen “Daily Herald” gazetesini de bu konu ile ilgili yukarıdaki yazıyı doğrular nitelikte bilgi aktarmaktadır:

Değişmez zannettiğimiz menfi şark efsanesi ve bu efsane üzerine ibtinâ eden siyasi nazariyatın kâffesi gözlerimiz önünde parça parça oluyor. (Piyer Loti'nin) Türkiyesi fes, sarık, yaşmak ve harem memleketi olan Türkiye gâib olmuştur. Bugün İstanbul'da herkes şapka giyiyor, bazı ihthiyarlar ihthiyar kadınlar müstesna olmak üzere kadınlar peçesiz olarak hiç hicâb hissetmeksizin sokaklarda geziyorlar...(Hâkimiyet-i Milliye, 15.11.1926)

Yukarıda da belirttiğimiz gibi kıyafet değişikliği kısa sürede kendini göstermiş, büyük çoğunluk fes, yaşmak, peçe kullanımına son vermiştir, ancak şapka kullanımı halk tarafından benimsenmemiş olacak ki, şapka ile gezinen insan neredeyse yok denilecek kadar azdı.

2.4.3. Türkçe ibadet ve unvanların kaldırılması girişimi

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile başlayan eğitim alanındaki inkılaplardan bir diğeri Arap alfabesinden Latin alfabesine geçiş olmuştur. Latin alfabesine geçişin bir diğer ayağı da dili Türkçeleştirme, dildeki yabancı köklü kelimeleri atma girişimiydi. İşte böyle bir ortam içinde Gazi Kemal Paşa ibadetin de Türkçe yapılmasını istemişti ki bu Türk milleti için oldukça zor kabullenilecek bir durum olmuştur. Çünkü Cumhuriyet ilan edileli henüz üç yıl geçmiş halk inkılapların hızına ayak uydurmaya çalışırken üstelik de koskoca bir halifelikten geriye kalanlar olarak, Türkçe ibadeti kabullenmek, Arap alfabesini bırakmak kadar zor gelmiştir. Arap alfabesine nasıl dini bir kutsiyet yüklemişlerse ibadeti Arapça yapmak da onlar için o kadar kutsal, kabullenmesi o kadar zordu. Fakat Gazi Kemal Paşa, insanların ibadet ederken, ne yaptıklarını, ne duası ettiklerini bilmeleri ve Kuran'da ne okuduklarını anlamaları gerekiyordu.

Bu gereksinim doğrultusunda 1925 yılının şubat ayında TBMM’de Diyanet İşlerinin Kuran’ı, Türkçe’ye çevirmesi gündeme geldi. Bu gelişme beklendiği gibi halkın hatta sadece Türk halkının değil İslam dünyasının sesini yükseltmesine neden olduysa da bütün muhalefete rağmen Kuran’ın Türkçe’ye tercümesi dönemin başbakanı Fethi Bey’in girişimiyle gündemde tutuldu ve meclisin onayıyla gerekli ödenek ayrıldı (Koloğlu, 1999:283).

1926 yılına gelindiğinde Son Saat Gazetesinin haberinden de anlaşıldığına göre Diyanet İşleri’nin hutbelerin Türkçe okunması yönündeki tebligatına rağmen Arapça hutbe okuma yönündeki muhalefet devam ediyordu. Gazetenin yine aynı haberde yazdığına göre Diyanet’in amacı halkın anlayacağı dille hutbe vererek halka faydalı olmaktan başka bir şey değildi(Son Saat, 31.01.1926).

Bu inkılabın devamı olarak imam, hafız, hoca gibi unvanların kaldırılması ile ilgili 7 Mart 1926’da bir karar alınmıştır. Karara göre fuzuli olarak imam, hafız, hoca gibi unvanları kullanan ya da bu unvanlarla iftihar edenler hakkında tatbikatta bulunulacaktır. Bu karara rağmen kullanmaya devam edenler şiddetli şekilde cezalandırılacaktı(Son Saat, 08.03.1926).

2.4.4. Yeni Türk paraları ve pulları

Toplumsal hayatın hemen her alanında yaşanan değişim anlayışından paralar da nasibini aldılar. Nasıl her dönemin kendine has kılık kıyafeti, başlığı varsa yeni bir ülkenin de yepyeni paraları olmalıydı. Üstelik bu yeni alfabe için de gerekli bir durumdu. Hiç vakit kaybetmeksizin bu işe de el atan TBMM Cumhuriyet paraları için maliye vekili ve mebus Abdülhalik Bey riyasetinde bir komisyon oluşturdu ve komisyonun ilk ilgi alanı paranın boyutu oldu. Yeni paralar kullanımında olan paralara göre daha küçük basılacaktır(İkdam, 04.03.1926). Üstelik boyutu dışında yeni paralarda Latin harfleri kullanılarak paranın kıymeti ve ne parası olduğunun Türkçe lisan ile ve Latin harfleriyle yazılmasına karar verildi (Son Saat, 08.03.1926). İlgilendikleri bir diğer konu Türk pullarıydı. Türk pullarında da 1926 itibari ile Latin harfleri kullanmaya başlayarak, pulların üzerine Latin harfleri ile “Türkiye Postaları” yazmışlardır. (Son Saat, 08.03.1926).Harf inkılabından 2 yıl önce Latin Harflerinin

kısmen de olsa kullanıma girmesi Atatürk'ün ve arkadaşlarının bu konuda ne denli kararlı ve azimli olduklarının göstergesidir

2.4.5. Askeri tatbikatlar

Asker kökenli bir siyasi lider olan Mustafa Kemal Atatürk, ordunun bir ülke için ne anlam ifade ettiğini en iyi bilen liderlerden biridir. Hele de ülkenin böylesine savaştan yeni çıktığı, dış sorunlar içinde boğuştuğu, içte de ciddi isyanlarla baş etmek durumunda kaldığı bir dönemde ordu demek ülkenin devamı için gerekli ana unsur demektir. Pek çok alanda olduğu gibi askeri alanda da yenilikler yapılmış, üst baş değişmiş, yeni başlıklar gelmiş, teknik anlamda daha ileri malzemeler alınmıştır.

Atatürk, garnizonların her yıl düzenli şekilde yapmakta olduğu tatbikatları, hem bir devlet başkanı hem de eski bir asker olarak bizzat takip ediyor, kendi gidemediği zamanlar tatbikatların ne boyutta olduğunu görmek için İsmet Paşa'yı yolluyordu. 1926 yılında meclisin tatile girmesinden faydalanan İsmet Paşa pek çok ili kapsayan yurt gezisine çıkarak, Konya'daki ordu komutanı Fahreddin Paşa(Altay)'yı ziyaret edip hem oradaki durumu görmüş hem de Fahreddin Paşa'yı da yanına alarak ikinci ordu komutanlığı bölgesindeki Adana, Antalya ve İzmir yörelerinde denetim çalışmaları yapmıştı ki bu esnada İzmir ve çevresinde donanma ile tatbikat yapılıyordu. İsmet Paşa'dan sürekli şekilde telgraflarla durumu öğrenen Atatürk İsmet Paşa'ya telgraf yollayarak:

Vatanımızın büyük bir kısmını ve bilhassa cenup sahillerini teftiş ve mezkur menatik-ı halk ile temasınızın millet ve devlet için pek feyizli neticeler vereceğine mutmainim. Seyahatiniz esnasında vatandaşlarımızın cumhuriyet ve naciz şahsım hakkındaki tezahürlerinden pek mütehassisim efendim (Hâkimiyet-i Milliye, 21.03.1926) demiştir.

Kendisi de ekim ayında, Ankara civarında garnizon kıtaatının, gerçekleştirmekte olduğu tatbikat talimlerine katılmış, ilk gününden itibaren tatbikatları dikkatle izlemiştir. Gazi Paşa'ya yurt gezilerinden dönmüş olan İsmet Paşa, bazı vekillerin temsilcileri ve Ankara'daki bazı mebuslar da eşlik etmiştir(Hâkimiyet-i Milliye, 14.10.1926). Askeri tatbikattan oldukça memnun kalan Atatürk bu vesile ile asker arkadaşlarına da teşekkür etme fırsatı bularak:

Manevrayı bütün kıtaat nezdinde ve alâka-i kamile ile takip ettim. Silah arkadaşlarımı bu münasebet ile de arazi üzerinde selamlamakla bahtiyarım. Harekat-ı askeriye safahatından ve neticelerinden memnun oldum. Kumandan, zabıt ve neferlerin vaziyeti ile ve vazifelerle kalbi ve ciddi bir surette meşgul olduklarını görmek bilhassa mucib-i memnuniyet olmuştur. Kıymeti ve kahramanlığı mücerreb olan ordumuz bu münasebetle de vazife-i vataniyesini ifaya kadar olduğunu göstermiştir, bundan çok müsterihim.

Heyet-i zabitanımızın bir defa daha gördüklerine eminim ki, büyük günlerin vazifelerini ifa edebilmek için mütemediyen ve her nevi arazi üzerinde çalışmak mecburiyetindeyiz. Cümlenize suret-i mahsusada teşekkür eder ve meşhûdatımdan mütehassıl memnuniyetimi tekrar eylerim.(Hâkimiyet-i Milliye, 15.10.1926) demiştir.

İki ay sonrada askeri erkân şerefine Çankaya'da bir ziyafet veren Atatürk'ün davetine askeriye temsilen Fevzi Paşa, başvekil İsmet Paşa, dönemin meclis başkanı olan Kazım Paşa, maliye vekili Recep Bey ve şura azaları katılırlarken Bahriye Nazırı rahatsız olduğu için bu yemeğe katılamamıştır(Hâkimiyet-i Milliye, 20.12.1926).

Resim 2.9. Şura Toplantısı–Ankara–1926

Kaynak: www.ataturktoday.com

2.4.6.Spor alanında yapılan inkılaplar

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte ilgilenilen konulardan bir diğeri de spor olmuştur. Sporun varlığı aslında insanoğlunun var olduğu gün kadar eskidir. Özellikle de zorlu tabiat koşullarında hayvanlarla yaşam mücadelesi veren erkekler savaş ve avlanma için vücutlarını kullanmak zorunda kalmıştır. Bu iş için kullandıkları, silah ya da aletler de insan gücünün kullanılmasına dayanıyordu. İmkanların kısıtlı olduğu zamanlarda hayatta kalmak için verilen mücadele, imkân ve koşulların değişmesi ile insanların eğlence alanı haline gelmiştir. Av bu sporların başında gelmekle birlikte ülkeler arasında en yaygın hale gelen spor dalı futbol olmuştur. Cumhuriyet öncesinde Türk milletinin hayatına giren futbol önce gayr-i Müslimler arasında yaygınlık kazanmış ardından Türklerin hayatında da yer eden bir spor dalı olmuştur.

Özellikle Cumhuriyet ile birlikte çeşitli spor dallarını topluma kazandırmak ve yaygın hale getirmek adına alt yapı çalışmalarına hız verilmiştir. Atatürk 1923 yılında daha Birinci Heyeti İlmiye toplantısında beden eğitimini çağdaş ve modern bir görüşle ele alınmasını söylemiş ve çalışmalar bu direktifle başlamıştır. Aynı yıl Hollanda Olimpiyat Komitesi Asbaşkanı Scharree tarafından yazılan “Jimnastik Oyunu ve Spor Binaları İnşa ve Tesisi İçin Rehber” adlı eser Türkçeye çevrilir. Beden eğitimi kursları açılır, tüm yurttan hatta köylerde spor özendirilir. Başarılı öğrenciler eğitim için Avrupa’ya yollanır. Yine dönemin ünlü spor adamları resmi olarak Türkiye’ye davet edilir. Böylece çağdaşlaşma yolunda sporun toplumsal bir olgu olduğu düşüncesiyle dünyayı takip eden Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında modern spor bilgisi ve uygulamaları ülkeye taşınarak jimnastik, artistik danslar, tenis, gülle ve trapez gibi yeni spor dalları öğretilerek çağdaş ve modern bireylerden oluşan bir ulus yaratmak amacı hayata geçirilir(Sarıkaya, Atatürk Yolu Dergisi, s.42, 2008:302–303). Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında ihtiyaç duyduğu beden eğitimi ve spor alanındaki tüm gelişmeleri takip ederek, yeni beden eğitimi metodlarını ve yeni spor dallarını topluma tanıttak ve geleceğin beden eğitimcilerini yetiştirecek etkin şahsiyetlerin gayretiyle dönemin gereksinimleri karşılanmaya çalışılmıştır(Sarıkaya, Atatürk Yolu Dergisi, s.42, 2008:303).

Kadınları erkeklerle aynı seviyeye çıkarmak isteyen Atatürk'ün talimatı ile erkek okullarına koyulduğu gibi kız okullarına da beden dersleri koyulup, kızlar spor camiasına da çekilmeye çalışılmıştır. 1924 yılında Paris Olimpiyat yarışlarına katılan Türkiye'de, 1926 yılına gelindiğinde Türk kadınları üye oldukları kulüpler arasında spor müsabakaları tertip ederek "biz de varız" diyorlardı. Nitekim Cumhuriyet Gazetesi'nin sayfalarına yansıyan haber de bunu göstermektedir.

Habere göre Fenerbahçe ve Galatasaray Spor Kulüplerine mensup olan koşucu kadınlar Kadıköy'deki spor sahasında kendi aralarında bir yarış tertip etmişler ve yarışı da büyük bir kalabalık önünde gerçekleştirmişlerdir. Koşulardan biri sürat diğeri mukavemet (dayanma) olmak üzere iki türdür. Sürat koşusunda mesafe 20 metre iken, mukavemet koşusunda mesafe 300 metredir. Sürat koşusuna 3 kişi katılmış ve yarışmayı Galatasaray Kulübünden Nermin Hanım kazanmış, mukavemet yarışına ise 6 kişi katılmış ve yarışmayı Fenerbahçe Kulübünden Mübeccel Hanım 25 metre ara ile kazanmıştır (Cumhuriyet, 13.02.1926). Aynı habere göre atletik sporlarda bayanların yer almamasının nedeni bu sporların henüz erkek sporu olarak görülüyor olmasıydı(Cumhuriyet, 13.02.1926). Ama diğeri her şeyde olduğu gibi zamanla bu ayırım da ortadan kalkacak, bayanlar atletik sporlara da hâkim hale gelecekti. Çünkü gerek bayanlar gerek spor ülkenin medeniyetle yoğrulmasında oldukça önemli parçalardandı bu nedenden Gazi Paşa için oldukça kıymetliydi.

Aynı yıl ağustos ayında hem erkek hem bayanların katılacağı ve Türkiye İdman Cemiyeti tarafından üstlenilecek bir spor müsabakası yapılacaktır. Ancak müsabakayı yapabilecek kapasitede yer olmadığından Ankara'nın merkezindeki istasyon binasının ardında stadyum inşası başlatılır (Hâkimiyet-i Milliye, 18.06.1926).

Gazi Paşa, 1926 senesinde kendini ziyarete gelen spor heyetine yaptığı konuşmasıyla spora ve sporcuya ne denli önem verdiğini bir kez de şu sözlerle göstermiştir:

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakının senelik kongresini akdeden heyeti muhteremeyi, huzuriyle şeref yap olduğum güzide heyetinizde hürmet ve muhabbetle selamlarım. Son sene zarfındaki dahili, harici mesainizi ve hidematınızı dikkatle, büyük alâka ile takip ettim. Bu günlerde de kongreniz müzakeratını takip ediyorum.

Efendiler şikayet ettiğiniz, hatta müteessir olduğunuz bir takım hususat ve esbab mevcut olmakla beraber, ben hidematınız netayicini şayanı memnuniyet ve tebrik buluyorum. Şahsen müteselliyim. Çünkü, spor hayatında memleketçe, milletçe ve hükümetçe başlanılmış ciddi ve şuurlu mesai tarihi çok yenidir. Filhakika bütün dünya milletlerinin bu hususta sarfettikleri derin dikkat, büyük himmet ve çok uzun müddet nazarı teemmüle alınırsa memleketimizde bu mühim işin deruhte edildiğinden bugüne kadar geçmiş zaman çok değildir.

Tekrar ederim. Memleketimizde spor hayatında ciddi, şuurlu mesainin sarfına başlanalı çok değildir. Buna rağmen bugün elde edebildiğiniz neticelerin asla yeisavar olması lüzumuna kani bulunuyorum.

Atatürk'ün ifade ettiği gibi Türkiye spor camiasında henüz çok yeni olmasına rağmen, inkılapların genelinde olduğu gibi bu alanda da hızlı bir başlangıç yaparak, yukarıda da belirttiğimiz gibi 1924 yılında Olimpiyatlara sporcu yollamıştır. Bu yeni kurulan bir ülke için hızlı ve büyük bir adımdır.

Efendiler, mütemadi ve mütevali mesainiz esnasında çok müşkülât iktiham ettiğinize muttaliim ve iktiham çaresini bulamadığınız barikatlar karşısında kalacağınızı da biliyorum. Bilhassa çok müştekil olduğunuz ve önünde elem ve teessür duyduğunuz manianın, mali cihet olduğu tebaruz ediyor. Sizin çok hassas olduğunuzu anladığım bu mania karşısında benim size yegane söyleyeceğim söz şudur: bu noktada asla füturlu olmayınız. Bu sözümün sizi telsiye ve sadece teşvik için söylenmiş bir söz olduğunu telakki etmeyeceğinize eminim. Benim emniyetimin sizde de tahassülünü temin için arzu edersiniz bazı izahatta bulunayım.

Efendiler; senelerce evvel bu memleket bu güzel ve kıymetli millet büyük bir felaket içinde bırakılmıştı. Ben memleket ve milleti düştüğü felaketten çıkarabileceğim kanaatiyle Anadolu'ya geçtim ve maksadın icap ettirdiği teşebbüsata giriştiğim zaman cebimde, emrimde beş para olmadığını beyan edebilirim. Fakat parasızlık, benim milletle beraber atmağa muvaffak olduğum hedefe müteveccih adımları tevkife değil zerre kadar tenkise dahi sebep teşkil edememiştir. Yürüdük, muvaffak olduk. Yürüdükçe, muvaffak oldukça maddi müşkülât ve mevani kendiliğinden hal olundu.

Efendiler, Ankara 'da mukaddes topraklarımızı her taraftan sarmış ve fiilen işgal etmiş düşman ordularını bu mukaddes topraklardan atmak imkânından bahsettiğim zaman, bana en şuurlu, durenmiş oldukları iddia olunan zevat, bütün bu teşebbüsün paraya mütevakkıf olduğundan bahsettiler ve ne kadar paran vardır veya nereden, nasıl para bulabilirsin gibi sualler tevcih ediyorlardı. Benim verdiğim cevap şu isi: Türk milleti kendi hayat ve selametine müteveccih olduğuna kanaat edeceği teşebbüsünü başarabilecek kadar bir kudrete maliktir. Ve teşebbüsün ciddiyetine kanaati halinde, onun istilzam ettiği kadar servet menbaini müteşebbislerin emrine amade kılar.

Efendiler; bu dediklerim sözden fiile geçmiş hakikatler değil midir? Efendiler, bu noktada şunu da ilave edeyim ki; bir gün Ankara 'da ilk milli hükümet teşekkül ettiği zaman etraf ve muhitatın tereddüdünden bahsetmeyeceğim. Fakat o hükümeti teşkil eden ricalin dahi benden “hükümet teşekkül etti. Fakat idarei devlet ve hükümet için nereden para alacağız” dediklerini hatırlarım. Verdiğim cevap çok sade olmuştur. “Mesainiz devleti, milleti istihlâsa matuf olunca ve bu hedefi mesainiz büyük Türk milletince malum olunca sualiniz tekerür etmiyecektir. Türk milleti, kendi için, kendi âti ve selameti için çalışan müteşebbisleri, heyetleri, müşkülât karşısında bırakmayacak kadar yüksek vatanperverlik ve yüksek şeref hissiyatıyla mütehallidir”.

Efendiler; aradan yedi sene geçtikten sonra bugün Türk milletinin içinde bulunduğu vaziyet ve temas ettiği hududu medeniyet mucibi memnuniyet değil midir? Henüz iddia etmiyorum ki, memleketin bütün menabii serveti inkişaf etmiş ve milleti layık olduğu saadet ve refaha isal için hükümeti cumhuriyenin yeddi istifadesine geçmiştir. Fakat bu güne kadar olduğu gibi teşebbüsünü milliyemizde iman ile, muvaffakiyete iman ile azimkarane yürüyecek olursak, ki yürüyeceğiz. Bu son işaret ettiğim noktai muvaffakiyet dahi tamamen mütecellî olacaktır. Binaenaleyh efendiler, sizin de içinde bulunduğunuz mesai ve teşebbüsünüzün hedefi, milletin hayati bir meselesini, ırki bir meselesini, medeni bir meselesini halle matuf buldukça, önünde mütereddit durduğunuz maddi manianın kendiliğinden mürtefi olacağına ve bütün önünüze çıkan müşkülâtın kendiliğinden hallolunacağına şüpheniz kalmayın.

Atatürk'ün sporculara yapmış olduğu bu konuşmadan anlaşılın spor camiasının maddi sıkıntılar içinde olduğudur, ancak Atatürk'ün yukarıda da ifade ettiği gibi cepte tek

kuruş olmadan insanların inancı ve el birliği ile koca bir millet kurtarılıp yeni bir devlet kurulabilmişse sporcuların sorunları da zamanla hallolup, bu alanda olumlu gelişmeler sağlanabilirdi. Atatürk için spor en az sanat kadar ilim kadar sanayi kadar önemliydi, bu yüzden de bu konu üzerinde durulması gerekiyordu, nitekim konuşmasının devamında bunu da ifade etmektedir:

Efendiler; cihanda spor hayatı, spor alemi çok mühimdir. Bunu siz mütehassıslara izahtan müstağniyim. Bu kadar mühim olan spor hayatı, biizm için daha mühimdir. Çünkü ırk meselesidir. İrkin ıslah ve küşayişi meselesidir. İstifası meselesidir ve hatta biraz da medeniyet meselesidir. Ben bu noktaları size ayrı ayrı izah etmek istemiyorum. Çünkü siz esasen bununla meşgulsünüz. Yalnız ben size millete, evladı memlekette sporculuğun, nazarımda ne kadar mühim olduğunu izah için şunu diyebilirim: Mukaddes vatanı, Türk milletinin yüksek şeref ve menfaatini müdafaa eden ordudur. Bundan daha mühim, daha ali bir noktai istinat mutasavver midir?

İşte bu kıymetli, bu yüksek, bu ali kuvvetin huzurunda size hitaben diyorum ki, bütün millet ve bütün memleket evlatlarını sportmen yapmak için sarfolunan mesainin ehemmiyet ve kutsiyeti, aynı derecede kıymetli ve mühimdir. Ve şerefli ordumuzca da en ali hissiyat ile takdir, takdis ve himaye olunmağa şayan ulu bir menba kutsiyetini ihraz eder...

...sizin muvaffakiyetinizle millet muvafakiyetini ilân edecektir. Fakat buna şunu kayıt ve ilave ediyorum ki, hatırınızda kalsın: Bir heyeti içtimaiye yalnız spor ile tebdili renk ve kuvvet edemez. Orada hâkim olan sıhhi, içtimai, medeni bir çok esbab ve şeraitin teminine matuf teşebbüs ve tedbirler tatbik olunmak lâzımdır ki, bu olunmaktadır. Siz bu cereyanda dikkat ve tetkikinizi daima hassas bulundurarak memleketin her köşesinde bütün bu tedabire muvazi yürüyebileceğinizden ben şüphe etmem. İşaret ettiğim bu dikkate ehemmiyet vereceksiniz, behemehal muvaffak olacaksınız.

*Bu sayede Türk sporculuğu beynelmilel sahnede layık olduğu mevkiini ihraz edecektir. O zaman çok yukarıda işaret ettiğim gibi, Türk sporculuğu memleket ve millet hayatında müessir olduğu kadar biraz da medeni ve belki de benim tahminimden fazla bir şiarı medeniyet olacaktır...”*Aydın Tarihi, s.30, 1926:1602–1605; Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, c.2:259–263).

BÖLÜM 3: 1926 BASININDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI

3.1. I.Dünya Savaşı Sonrası Genel Durum

“Yurtta Barış Dünyada Barış” söylemini kendine ilke edinen Atatürk’ün 1 Kasım 1926 tarihinde mecliste yaptığı açılış konuşması dış ilişkilere dair olumlu bir tablo çiziyordu ve bu konuşma onun “Yurtta Barış Dünyada Barış” ilkesini ne denli benimsediğinin delili niteliğindedir.

Beyanatta komşu devletlerle olan iyi münasebetlerden söz eden Atatürk, özellikle de sınır meselelerinin iyi bir hava içinde sonuçlandığına vurgu yapmaktadır. Gerek İran gerek Suriye ve Irak ile olan sınır problemlerinin çözümlendiğini söyleyen Atatürk Suriye ve Irak ile yaşanan sınır problemlerinin çözümlenmesinin Fransa ve İngiltere ile olan münasebetleri de düzelttiğini vurguluyordu (Öztürk,1981:1049-1051; Atatürk’ün Milli Dış Politikası,1981:47-48). Bunun dışında pek çok devlet ile de ticaret ya da dostluk anlaşmaları yapılmış, Lozan’dan kalan pek çok sorun da çözüme kavuşturulmuştu (TBMM Açık ve Gizli Konuşmaları,1050–1051; Atatürk’ün Milli Dış Politikası,1981:48).

Birinci Dünya Savaşı’nın üzerinden 7–8 yıl geçmiş olmasına rağmen, savaşın bitimi küçük devletleri (milletleri) memnun etmemişti. Özellikle İtalya’nın tavırları yeni bir savaşın başlayacağını gösteriyordu, öte yandan Fransa’nın Almanya’ya duyduğu korku nedeniyle Almanlara ezici bir anlaşma imzalatması buna rağmen kendini emniyete almak için Fransızları çeşitli ikili anlaşmalara götürmüştür. Yalnız Almanlara karşı değil İtalya’nın hareketleri de Fransa’yı tedbir almak zorunda bırakmıştır. Almanya’da yaşanan hareketlenmeler Fransa kadar Çekleri, Yugoslavları ve Macarları de korkutmuştur. Bu üç devlet yalnız Almanya’dan değil Avusturya ve Rusya’ya dair de güven duyamamış bu da onları kendi aralarında yaptıkları ikili anlaşmalarla Küçük Antant’a götürmüştür.

Poti Parizyen Gazetesinin haberine göre İtalya da Almanya’dan çekinmekteydi. Mussolini Roma muhabirine yaptığı açıklamada savaştan beri Almanya’da hiçbir şeyin değişmemiş olmasından şikayet ediyordu. Mussolini’ye göre askeri geçitler, nümayişler devam etmekte, Almanlar kurumlarında en iyi pilotları, fen adamlarını bulundurmakta, tren yolları yeniden inşa edilmekteydi ve Mussolini bunu savaşa hazırlık olarak

görüyordu. Üstelik “Cumhuriyetperver olduklarını iddia edenler Hamburg’da Germen blokunun yeniden vücuda getirilmesi ve İtalya’dan ayrılmış olan birlik tekrar Almanya’nın etrafında toplanması lehinde bir karar kabul etmişti” (İkdam, 28.02.1926) diye de ekliyordu.

Çek Hariciye Nazırı Dr. Benaş ile yapılp Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin sayfalarına yansıyan 18 Nisan 1926 tarihli görüşme, Çek Cumhuriyeti’nin Almanya, Avusturya ve Rusya karşısında tedirgin olduklarını göstermektedir:

Son günlerde umumiyetle Avrupa siyasi ricali arasında müthiş bir faaliyet vardır. Her gün yeni hadiselerle hariciye nazırlarının mevzuları üzerindeki beyanatıyla karşılaşmaktayız. Avrupa’da bulunduğumdan istifade ederek dünyanın umumi siyasetinde amil olan belli başlı rical ile görüşmek, onların alâkadar olduğu büyük meseleler hakkındaki nokta-i nazarlarını öğrenmemek olmazdı...Prag’da Çekoslovakya Hariciye Nazırı Dr. Benaş ile görüşmek istedim. Dr. Benaş Avrupa siyasetine hakim ve amil olan rical-i siyasisinin en zeki simalarından biridir.

— *Küçük İtilaf’ı ne gibi siyasi gayeler etrafında birbirine bağlanmıştır?*

— *Bu sorunuza bilhassa cevap vermek isterim. Küçük İtilafın ilk teşkilinde birinci derecede tarihi sebepler amil olmuştur. Hatırlarsınız ki Küçük İtilafı teşkil eden devletlerden üçünün de bir kısım memleketleri Avusturya – Macaristan imparatorluğu idaresindeydi. Bunları kurtarmak ve avdetlerine mani olmak için kuvvetli bulunmak lazımdı. Kuvvetli bulunmak için de müttehid bir heyet halinde görünmek icap ediyordu. İşte bu siyasi teşkilin tarihi sebebi budur. Sulhtan sonra bu ittihatın devamı daha zaruri olmuştu. Memleketlerimiz istikbalden emin olamıyorlardı. Rusya’da esaslı inkılaplar olmuştu. Macaristan’da ihtilâller kopmuştu. Almanya’da bazı şüpheli hareketler seziliyordu. İşte Küçük İtilafı teşkil eden devletler sulhu ve statükoyu muhafaza etmek için de bu siyasi teşkilin devamını lüzum görmüşlerdir. Harbin neticesinde tayin eden Almanya, Avusturya ve yalan dolanlarının tâli ve vaziyetlerinde bir tebdil olmamağa yani stâtükoyu muhafaza etmeye çalışıyoruz (Hâkimiyet-i Milliye, 18.04. 1926).*

Belgrad’dan gelen başka bir habere göre Küçük İtilaf Devletleri, 1926 yılında Avrupa’da dolanan sahte paralar nedeniyle Macaristan’a arka çıkan İngiltere’den hoşnut

değillerdi. Yukarıda da değinildiği gibi, bu Küçük İtilaf Devletlerinin Macaristan'dan hoşlanmıyor olmalarından kaynaklanıyordu (İkdam, 23.02.1926).

Paris basını tarafından aktarılan(25 Mayıs) Balkan Radiv Ajansı'nın haberine göre Fransa ile Sırbistan arasında İtalyan tehlikesine karşı ikili görüşmeler yapılıyordu. Ancak Sırp Hariciye Nazırı bu durumu kabul etmemiştir, Belgrad'dan gelen haber (30 Mayıs) ise aslında Fransa ve Sırbistan'ın İtalyan – Fransız ve Sırp birliği isteği olduğunu yazmıştır:

Sırp Hariciye nazırı, Sırp–Fransız müzakeratına fevkalade bir ehemmiyet atfedilmemek lazım geldiğini, Sırp–Fransız dostluğunun bir itilaf akdine lüzum göstermemekte olduğunu ve esasen iki hükümet arasında zaruretten doğan bir ittifak mevcut olduğunu söylemiştir.

Mezkur ajansa nazaran Sırp-Fransız muahedesi akdi, İtalya'nın aldığı vaziyet dolayısıyla müşkilata tesadüf etmektedir (Hâkimiyet-i Milliye, 01.06.1926).

Paris'ten gelen haberlerde Sırp-Fransız ittifakının İtalyanlara karşı olduğunu belirtilirken Belgrad'dan gelen haberler üçlü ittifaktan bahsediyordu:

Paris'ten işâr edildiğine göre Sırbistan Hariciye nazırı, Fransa ile Sırbistan arasında tedâfüi bir ittifak akdedildiğine dair Paris gazeteleri tarafından verilen haberlerin mübalağalı olduğunu, Sırbistan ile Fransa arasında yirmi seneden beri dostluk mevcut olduğunu söylemiştir.

Fransız mahfil-i resmîyesinin temin ettiğine nazaran Mösyö Biryân ile Sırp Hariciye nazırı Fransa-İtalya-Sırbistan arasında bir ittifak akdini arzu ediyorlarsa da İtalya ise İtalya ile Sırbistan arasında ayrı bir ittifak akdini arzu etmektedir (Hâkimiyet-i Milliye, 01.06.1926).

Fransız Le Matin Gazetesi ise muhabirlerinden (Mösyö Suroin)i İtalya'ya yollayarak İtalya'daki havayı görüp bildirmesini istemiştir.

Mösyö Suroin'e göre Fransa Dünya Savaşı sonrası milli arzularını yerine getirmişti ve artık statükoyu korumak istiyordu ancak aynı durum İtalya için söz konusu değildi. Dünya savaşında istediklerini elde edemeyen bu yüzden de milli bir genişleme isteyen İtalya ile statükosunu korumak isteyen Fransa'nın karşı karşıya gelmesi kaçınılmazdı.

Özellikle de Afrika topraklarında iki devlet arasında ciddi sorunlar yaşanacaktı (“Mecburiyet Var”, Son Saat, 22.04.1926).

Avrupa yeni bir savaşa doğru sürüklenirken Mustafa Kemal Türkiye’si “Yurtta Barış, Dünyada Barış” söylemini kendine ilke edinmiş, ne yabancı devletlerin işlerine karışmakta ne de bir zamanlar Osmanlı Devleti’nin parçası olan İslam ülkelerinin iç işleri ile ilgilenmekteydi. Hatta Rusların yaşadığı sarsıntıdan dolayı bir ara boşlukta kalan Türklerin yaşadığı diğer ülkelerin iç işlerine dahi karışmamıştı. Aksine pek çok devlet ile dostluk, ticaret antlaşması imzalamıştır. İmza attığı devletler arasında Türkiye ya da Osmanlı ile tarihi geçmişi olmayan ya da coğrafi uzaklıktan dolayı münasebeti de pek olmayacak öyle devletler vardı ki (Arjantin, Finlandiya, Norveç gibi) basındaki haberler olmasa neredeyse tarih kitaplardan bilgi bulmak da epey zor olacaktı.

Finlandiya ile Türkiye arasındaki ilk diplomatik ilişki 29 Mayıs 1920’de kurulmuştur. İlk yıllarda Roma ve Bükreş’te yaşayan Fin büyükelçileri ile ilişkiler yürütülmüş ancak 1926 yılına gelindiğinde iki ülke karşılıklı olarak elçilerini atamıştır. Ve aynı yıl iki ülke arasında ticaret görüşmeleri yapılmıştır:

Finlandiya murahhasları

Hükümetimizle ticaret muahedesi yapmak üzere Ankara’ya gitmiş olan Finlandiya heyeti Ankara’da Türk-Finlandiya muahedelerini imza ettikten sonra dün şehrimize avdet etmişti.

Aldığımız malumata göre Finlandiya heyeti şerefine Finlandiya konsolosu tarafından yarın akşam konsoloshanede bir ziyafet keşide edilecektir. Ziyafete hariciye murahhası Nusret Bey ile kalem-i mahsus müdürü Nazmi Bey ve vali Süleyman Sami Bey davet edilmişlerdir. Finlandiya heyeti Salı günü memleketine müteveccihen şehrimizden hareket edeceklerdir (Son Saat, 07.06.1926)

İkdam gazetesinde yer alan bir başka habere göre 1926 yılında Felemenk ve Norveç ile de birer ticaret anlaşması imzalanmıştır:

Felemenk ve Norveç Ticaret Muahedesi

Gümrük meselesi hakkında hükümetimizle temasta bulunmak üzere Ankara’ya giden Felemenk sefiri Baron Resenkrs dün sabah şehrimize gelmiştir. Baronun beyanatına

nazaran Türkiye-Felemenk arasında ticaret muahedesi akd ve imza edilmiş olmasına dayanarak gümrük meselesi tamamen halledilmiştir. Baron, Felemenk sefiri olmakla beraber Norveç hükümetini de temsil etmektedir. Türkiye ve Norveç hükümeti arasındaki ticaret muahedesi müşarünileyhin ifadatına nazaran intaç olunmuştur (İkdam, 27.02.1926).

Türkiye ile Arjantin de geçmişte bağı olmayan iki devlettir. Bu iki devlet arasındaki ilk bağlantı 1910 yılında imzalanan konsolosluk anlaşması ile başlamış ve 1926'daki dostluk anlaşması ile köprüler sağlamlaştırılmaya çalışılmışsa da bu anlaşmadan sonra iki devlet arasındaki ilişkilerde coğrafi uzaklık nedeniyle bir hareketlilik görülmemiştir.

Roma'da Arjantin cumhuriyeti sefiri ile büyük elçimiz Sadi Bey arasında bir muhadenat muahedesi imzalanmış, Muahede Hariciye Encümeni'nde tedkik ve tasvib edilerek Büyük Millet Meclisi Heyeti Umumiyesine sevk olunmuştur. Kaleme alınan surette

Bir taraftan Türkiye cumhuriyeti diğer taraftan Arjantin Cumhuriyeti aralarında samimi dostluk rabitalarını tesis ve takviye hususu ve iş bu münasebetin tesisi her iki milletin umur ve refahının tezyidine hadim olacağı kanaatiyle bir muhadenat muahede akdine karar vermişler ve bu husus murahhısları olmak üzere Türkiye reisicumhuru İtalya kralı hazretleri nezdinde Türkiye fevkalâde murahhası ve büyük elçisi Sadi Bey, Arjantin reisicumhuru, İtalyan kralı hazretleri nezdinde fevkalâde murahhas ve orta elçisi Doktor Fernando Barazi temin buyurmuşlardır. (Hâkimiyet-i Milliye, 30.12.1926) yazmaktaydı.

Üç maddeden oluşan anlaşmanın ilk maddesi iki tarafın birbirleri ile daimi bir barış, samimiyet ve dostluk içinde kalmasını öngörürken, ikinci madde tarafların birbirlerinin hukukuna ve politikasına saygı duyması ile ilgilidir. Sonuncu madde ise yapılan anlaşmanın iki taraf temsilcilerine verilmesiyle alâkalıdır.

Mısır hükümeti de Türkiye'nin o yıl ticaret ve dostluk antlaşması yaptığı devletlerden biri olmuştur. Mart ayında iki tarafın hükümetince alınan kararın uygulamaya geçeceği vakte kadar ticari anlamda birbirlerine karşı asgari tarifeleri kullanmaya karar vermişlerdir (İkdam, 04.03.1926).

Türkiye'nin Almanya'yla olan ilişkisi ise Osmanlı dönemindeki ilişkiler nedeniyle daha farklı bir sürecin ürünüdür. Bu nedenle Almanya Atatürk'ün yalnızca "Yurtta barış

dünyada barış” ilkesi kapsamında dostane ilişki kurmaya çalıştığı ama Osmanlı’dan kalan tatsız tecrübeden dolayı mesafesini koruduğu bir ülke olmuştur. Bu nedenle ilişkisini ikamet sorunu ve ticari ilişkiler düzeyinden öteye geçirmemiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 30.12.1926).

Dün Almanlarla ikamet ve ticaret muahedemeleri heyet-i murahhasları arasında parafe edildi.

Türkiye ve Almanya arasında ticaret muahedesi akdine memur Türk heyet murahhasası reisi Ali cenap ve murahhası hariciye müsteşarı Şevki Beylerle Alman heyet murahhasası reisi ve Alman sefiri Harnadulini cenapları dün saat 12.00’da ikamet ve saat 16.00’da ticaret mukavelelerini parafe etmişlerdir (Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 29.10.1926).

Türkiye’nin Lozan’dan kalan sorunların çözülememesi nedeniyle – ki bu sorunlar Osmanlı döneminden kalan sorunlardır- ilişkilerde problem yaşadığı devletler de vardı. Bunlardan İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan, İran Türkiye’nin uzun süre uğraştığı devletler oldu.

3.2. İngiltere İle İlişkiler

Lozan’dan sonra Türkiye’yi en çok meşgul eden ve bir ara barış için de tehlikeli olan mesele, İngiltere ile yaşanan Musul anlaşmazlığı olmuştur. Lozan Konferansı’nda Türk-Irak sınırının çizilmesi hususu müzakere konusu olduğunda, Türkiye halen fiilen Irak sınırları içinde kalan Musul ve Süleymaniye bölgeleri halkının büyük çoğunluğunun Türk olması dolayısıyla, bu bölgelerin Türkiye sınırları içinde kalması gerektiğini savunuyordu (Eroğlu, 1990:317). Bölge yalnızca halkının Türk olmasından değil güvenlik ve petrol açısından da önem arz etmekteydi. Irak adına mandater devlet olan İngiltere ise buna itiraz ederek, bu bölgelerin Irak sınırları içinde olduğunu iddia etmiştir. İngiltere için de Musul oldukça önemliydi çünkü Hint yolu üzerinde bulunuyordu, üstelik önemli petrol kaynaklarına sahipti. Hatta Lord Curzon “Fırat İngiltere’nin (yani Hindistan’ın) Batı sınırındır” diyerek buranın stratejik önemine vurgu yapmıştır (Oran, 2008:260).

Böylece Türkiye'nin Irak sınırı Lozan'da kesin bir sonuca bağlanamamış, anlaşmazlığın giderilmesi için taraflar, aralarında görüşme yapılmasında eğer anlaşmaya varamazlarsa Milletler Cemiyeti¹'ne gidilmesinde anlaşmışlardır.

Anlaşmazlığı gidermek için 1924'de İstanbul'da toplanan konferansta İngilizler Musul vilayetinden başka Hakkari'nin de Irak sınırlarına katılması talebini ileri sürmüş ve taraflar görüşlerinde ısrar etmişlerdir. İstanbul konferansında bir sonuç alamayan İngiltere, bu defa siyasi baskı ile birlikte, Türk-Irak sınır bölgesinde kışkırtmalar ve karışıklıklar çıkarmıştır. Harp tehlikesi geçiren bu anlaşmazlıkta Fransa İngiltere'yi desteklemiş ve Türkiye'yi İngiltere'ye karşı yalnız bırakmak için büyük çabalar göstermiştir. Başarılı olmayan ikili görüşmeler sonunda, Lozan Andlaşması hükümleri gereğince mesele Milletler Cemiyeti'ne getirilmiş ve cemiyetin teşkil ettiği Komisyon'un verdiği raporun önerisi ile Milletler Cemiyet'i Musul'u Irak'ta bırakmanın uygun olacağını tavsiye etmiştir². Bağdat'ta Türkiye aleyhine çıkarılan karışıklıklar kadar Kral Faysal'ın İngiliz yanlısı tutumu ve işbirliği de bu konuda etkili olmuştur. Komisyon 16 Ocak 1925'te Bağdat'a vardığında ilk karşılaştıkları hava Kral Faysal'ın İngiliz-Irak doğrultulu tezi olmuştur. Heyet Kral Faysal tarafından bir resepsiyonla ağırlanmış, Kral resepsiyonda Irak-İngiliz tezini savunan uzun bir muhtıra okumuştur. Ayrıca hudutlarında istikrar sağlanırsa, Irak barışın getirdiği nimetlerden yararlanmasını bilecek ve kendini ülkenin zengin ekonomik potansiyelini işlemeye verecektir. Türkiye ile sınır meselesini Irak için bir "ölüm-kalım davası" olduğunu belirten Faysal, "Irak'ın ne stratejik, ne de ekonomik yönden Musul'suz yaşamasının mümkün olmayacağını" vurgulamıştır. Yani Kral Faysal'a göre Türkiye ile Irak arasındaki sorun basit bir sınır sorunu değildi, aslında Irak'ın bütünlüğünün temini ve hayatiyetinin devamına dayanmaktaydı (Öke, 1991:151-152).

Times Gazetesi'nin muhabiri tarafından kaleme alınan, Türkiye'de de Son Saat Gazetesine yansıyan haberde Kral Faysal'ın ve İngiliz komiserinin hem Türkiye hem de Irak hakkındaki tutumu anlatılmaktadır.

¹ Lord Curzon konunun Milletler Cemiyeti'ne götürülmesi konusunda fazlaca ısrar etmişti (İkdam Gazetesi, 10 Mart 1926)

² Milletler Cemiyetinin Türkiye'ye verdiği söze göre Musul konusunda Milletler Cemiyeti'nden Türkiye aleyhinde bir karar çıkarsa bu önce Türkiye'ye haber edilerek onlarla yapılan görüşme sonunda varılan karar yumuşatılacaktı ancak Milletler Cemiyeti bu sözlerinin ardında durmamıştır (İkdam Gazetesi, 10 Mart 1926).

İngiltere'nin Irak'daki fevkalade komiserinin, bir ziyafet esnasındaki nutku:

Yeni İngiliz–Irak muahedenamesinin tasdiki münasebetiyle fevkalade komiser vekili Mr.(Bordiliyan) bir ziyafet verdi. Ziyafette irad ettiği nutukta ezcümle demiştir ki: Yedi seneden beri Türkiye'ye Irak'ın bir düşmanı nazarıyla bakmaya alışmışım. Halbuki Türkiye ile Irak arasında sabık bir teşrik-i mesai tarafeyn hükümetleri icabetindedir, gayet tabii bir şeydir.

Türkiye Musul hakkında Cemiyet-i Akvam tarafından verilen kararı kabul eder etmez, derhal Türkiye ile Irak arasındaki münasebat-ı dostane tahakkuk edecektir. Irak hükümeti, Irak'ta gayr-ı Araplara karşı, Türkiye'de gayr-ı Türklere karşı tatbik edilmekte olan siyasetin büsbütün aksini tatbik edecektir.

Bir Kürt bir Arap değildir. Nitekim bir İskoçyalı bir İngiliz değildir. Siz Kürdü mükemmel bir Irak tebaası yapmaya çalışacaksınız. Fakat bunun için habire müracaat edilmemeli ve Arapçayı mecburi telakki etmemelidir. Bilakis onların Kürd bir tebaa olmalarına dikkat edilmelidir.

Irak'taki muhtelif anasır yekdiğeri ile teşrik-i mesai etmeye çalışmalıdırlar. Irak hükümeti bu siyaseti kabul ederek, Cemiyet-i Akvam'a kabul edileceğini ispat etmelidir.

Kral Faysal irad ettiği cevab-ı nutukta Mr. Bordiliyanla hemfikir olduğunu beyan ederek gayr-ı Türklere karşı da Türkiye'nin takip etmekte olduğu siyaseti takip etmeyeceğini ilave etmiştir (Son Saat, 03.02.1926).

Kral Faysal'ın yaptığı açıklama Türklerin gayr-ı Türklere nasıl bir muamelede bulunduğunu açıklayıcı nitelikte olmasa da, İngiltere Irak komiserinin yaptığı açıklamadan anlaşıldığı kadarıyla Türkiye, Musul konusunda İngiliz isteklerine karşı çıkmadığı, ters düşmediği sürece İngiltere ve Irak için dost bir devletten başka bir şey olamazdı, üstelik Türkiye hükümeti gayr-ı Türkler karşısında ne kadar kötü bir siyaset izlerse izlesin Irak hükümeti kendi ülkesinde katiyen böyle bir tutum sergilemeyecekti.

Bu açıklamaya rağmen, Lozan'da Musul Vilayet (Merkez)'ine dair verilen Türk nüfus istatistikleri ile Irak hükümetinin 1922–24 yılları arasında verdiği rakamlar incelendiğinde Irak hükümetinin o zamana dek nasıl bir tutum izlediği açık şekilde görülmektedir.

Savaştan yıpranmış şekilde çıkan ve artık savaş istemeyen Türkiye, Musul konusunda daha fazla mücadele etmenin boşa çaba olduğunu gördüğünden Milletler Cemiyeti Konseyi'nin tavsiyesine uyarak Ankara'da İngiltere ve Irak ile 5 Haziran 1926 tarihinde "Türk–Irak Sınırı ve İyi Komşuluk Antlaşması"nı imzalamıştır. 15 Temmuz 1926'da da tasdik olunmuş muahedenin nüshası İngiliz sefaretinde çalışan baş katip ile Irak murahhası Fettah Bey tarafından Ankara'ya getirilerek tasdik edilen nüshalar karşılıklı olarak birbirlerine sunulmuştur (Hâkimiyet-i Milliye, 16.07.1926).

Antlaşmanın birinci kısmında taraflar arasındaki sınır belirlenirken Milletler Cemiyeti'nin 1924'de konuyla ilgili olarak oluşturduğu komisyonun aynı yıl Hakkari ile Musul arasında çizdiği Bruxelles Hattı'nda Türkiye lehine ufak bir değişiklik yapılmış, ikinci kısmında ise iyi komşuluk ilişkilerine dair maddeler yer almıştır (İkdam, 10.03.1926). İkinci kısımda:

6. madde *"bağıtlı yüksek taraflar, bir ya da birkaç silahlı kişinin sınır bölgelerinde yağmacılık ya da eşkıyalık yapmak amacıyla girişecekleri hazırlıklara ellerindeki tüm olanaklarla karşı koymayı ve bunları sınırdan geçirmemeyi karşılıklı olarak yükümlenirler."*

7.madde *"(...) yetkili memurlar sınır bölgesinde yağmacılık ya da eşkıyalık yapmak üzere bir ya da birkaç silahlı kişinin hazırlıklarda bulunduğunu öğrendiklerinde, bunu karşılıklı ve ivedikle birbirine bildireceklerdir"*.

9. maddede ise sınır güvenliği kaygısından yola çıkarak *"silahlı bir ya da birkaç kişi sınır bölgesinde (...) suç işledikten sonra öteki sınır bölgesine sığınmayı başarırorsa oranın makamları bu kişileri silahlarıyla ve yağma ettikleri eşya ile birlikte, uyruğu bulunduğu makamın taraflarına teslim etmek üzere yasa uyarınca tutuklamak zorundadır."*

10. maddede *"(anlaşmanın) sınır bölgesi(...) sınırın iki yanında 75 km. derinliğindeki topraklar"* olarak tanımlanmıştı.

12. maddede *"Türkiye ile Irak memurları, öteki taraf uyruğundan olup kendi toprakları üzerinde bulunan aşiret beyleri, şeyh ya da öteki üyeleri ile resmi ya da siyasi niteliğe sahip her türlü iletişimden kaçınacaklardır.(...) sınır bölgesinde öteki devlete karşı yöneltilmiş hiçbir propaganda örgütüne ve kuruluşuna izin vermeyeceklerdir."* İfadeleri

yer alıyordu. 13. madde de ise hükümlerin uygulanması için bir sınır komisyonu atanacağı ve yılda iki kez toplanacağı kabul edildi (İkdam, 10.03.1926; Türk Dış politikası, c.1:268).

Üçüncü kısım ise Genel Hükümleri içeriyordu.

14. madde “(...) Irak hükümeti (...) Antlaşmanın yürürlüğe konulması gününden başlayarak 25 yıl süre ile (...) (petrol) gelirlerinin yüzde 10 unu Türkiye Hükümetine ödeyecektir” hükmünü getirirken, 17. maddede anlaşmanın 10 yıl süreyle yürürlükte kalacağını belirtiyordu.

Bu antlaşmaya ek olarak 5 Haziran 1926’da verilen notaya göre Türkiye bu yüzde 10 luk hissesini isterse 12 ay içerisinde paraya dönüştürebilecek ve bunu bildirdikten 30 gün içerisinde Irak hükümeti Türkiye’ye 500.000 İngiliz Sterlini ödeyecektir (Türk Dış Politikası, c.1:268; Sander, 1989:70; Eroğlu, 1990:318).

Türkiye, Milletler Cemiyeti’nin Musul ile ilgili aldığı bu karardan memnun kalmadığının göstergesi olarak (Milletler Cemiyeti’nin kararı almasından hemen sonra 17 Aralık 1925’te SSCB ile Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması’nı imzalamıştı ama yürürlüğe koymamıştı İngiltere ile imzaladığı bu antlaşmadan sonra)Sovyetler ile yapılan antlaşmayı 1926 Haziranında yürürlüğe koymuştur.

3.3. Fransa İle İlişkiler

Mustafa Kemal’in İtilaf Devletleri arasında anlaşmaya en uygun gördüğü devlet Fransa olmuştur. Çünkü Fransa hem Suriye’de yaşadığı sıkıntılar hem de Kilikya ve Güneydoğu Anadolu’da gördüğü direnişten ötürü yılgın bir durumdaydı. Fransa’nın bu durumundan yararlanan Mustafa Kemal Fransızların da arzusuyla 20 Ekim 1921 tarihinde Ankara İtilafnamesi olarak adlandırılan ve iki devlet arasında yeni bir başlangıç olarak kabul edilen Ankara İtilafnamesini imzalamıştır. Bu itilaf Türkiye’nin güney sınırlarındaki askeri hareketlere son verse de aslında nihai barışı sağlamıyor, yeni Türk Devletini de tanıımıyordu ama Fransa ile Kurtuluş Savaşı sırasında böyle bir anlaşmaya varılması diğer devletler açısından çok önemliydi. Bu itilaf sayesinde Türkiye doğu cephesinden sonra güney cephesinden de askerlerini çekerek tüm kuvvetlerini Yunan ordusuna karşı toplamak imkânını elde etmişti. Bu arada Mersin demiryolu ve limanından da faydalanılmaya başlanmıştı (Dilan, 1998:67).

Lozan Konferansı sırasında Fransa, Türkiye ile kapitülasyonlar konusunda sonuna kadar mücadele etmiştir. Osmanlı borçları ve bunların tasfiyesi Lozan'da tam olarak çözülemedi. Osmanlı Borçları, Türkiye–Suriye sınırının tesbiti, misyoner okulları ve Adana–Mersin demiryollarının satın alınması sorunları, Türkiye ile Fransa arasındaki başlıca anlaşmazlık konuları oldu. Bununla beraber iki ülke arasında ilişkileri en fazla etkileyen konu Fransa mandasında yer alan Suriye ile Türkiye arasındaki sınır sorunu olmuştur (Dilan, 1998:67).

20 Ekim 1921 tarihli Ankara İtilafnamesi'ne göre Türkiye ile Suriye sınırını kesin olarak çizen komisyon çalışmalarından sonuç alınamaması, Türkiye ile Fransa'nın diplomatik temaslarla meseleyi halletmelerini gerektirmiştir. Ancak Fransa Türkiye ile arasındaki sorunu gidermek için Türkiye ile İngiltere arasındaki Musul anlaşmazlığının son bulmasını beklemiştir. Bu durum Türkiye açısından Fransa'nın dostluğunu kazanmak adına önem taşıyordu. Bu yüzden 1924 yılı sonlarına doğru “eski dost” olarak nitelenen Franklin Bouillon'un büyükelçi olarak Ankara'ya atanması istenmiştir (Ada, 2005:66).

Fransa ile yaşanan sıkıntılı konulardan biri de Suriye mandasının Fransa'dan İtalya'ya geçeceği yönündeki söylemlerdi ki bu söylemler 1926 Şubatında Türkiye'ye gelen Fransa'nın Suriye fevkalade komiseri mösyö Dujvonel tarafından yalanlanmıştır. Dujvonel'e göre hudud meselesi dostane şekilde çözümlenecekti (Cumhuriyet, 12.02.1926). Cumhuriyet gazetesine konuşan Dujvonel “Suriye hududu meselesinin hasen suretle halli için Türkiye erkân-ı hükümeti ile temas etmek üzere Ankara'ya gidiyorum. Suriye'nin İtalya mandasına geçmesi için bir şey yoktur” demiştir.

Yine gazetenin verdiği habere göre Suriye fevkalade komiserliğine buhranlı bir zamanda atanan mösyö Dujvonel Suriye'ye hareketinden evvel Londra'ya gitmiş ve İngiliz ricaliyle teması etrafında basına da açıklamalar da bulunmuştur.

Mösyö Dujvonel'in Musul müzakeresinden hemen önce İngilizlerle yaptığı görüşme ve Fransa ile İngiltere arasındaki yaklaşma Türkiye aleyhinde hareket edildiği hissini vermiştir. Bu olaydan hemen sonra Mösyö Dujvonel gazetecilere verdiği beyanatında Suriye–Türkiye meselesi hakkında görüşmek üzere Ankara'ya hareket edeceğini söylemiştir.

Haberin devamına göre Mösyö Dujvonel uzun süren sessizlik devresinden sonra nihayet incelemelere başlıyordu ve var olan görüşün aksine Türkiye ile anlaşma taraftarıydı. Habere göre Dujvonel Suriye’de Fransa’nın idare mekanizması kurabilmesinin iki ülke arasındaki sorunların giderilmesi ile olacağını söylemiştir. Ankara’ya gitmekteki amacı da budur. İki ülke arasındaki sorunlardan kastı ise Türk yerleşimi ile dolu olan Antakya ve İskenderun bölgesindeki sınırın belirlenmesi, gümrük, tren yolu ve ticaret meselesiydi. Dujvonel’in benimsediği dostluk siyaseti Ankara’da da takdirle karşılanmıştır (Cumhuriyet, 12.02.1926).

Lozan sonrasında Türkiye’nin ısrar ettiği konulardan biri de, büyükelçiliklerin İstanbul’dan Ankara’ya taşınmasıydı. Sonunda Fransa’nın ilk büyükelçisi Albert Sarraut, Türkiye’nin isteği doğrultusunda Ankara’ya atandı. Türkiye’nin Paris büyükelçiliğine de Ankara hareketinin önde gelen adlarından Fethi (Okyar) Bey getirildi. Fransız hükümeti Franklin Bouillon’u göndermemişse de Türk–Fransız ilişkilerinde en az onun kadar deneyimli olan Albert Sarraut’u göreve getirmişti. Yine de Franklin Bouillon durumu açıklamak üzere Ankara’ya giderek Atatürk ile görüşme yapmıştır (Ada,2005:67) ki bu gidiş, iyi niyet göstergesiydi. Bir müddet sonra Türkiye ile İngiltere arasındaki Musul anlaşmazlığını çözüme kavuşacağı da anlaşılınca Fransa Türkiye ile (Suriye ve Lübnan adına) “Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi”ni imzalamıştır.18 Şubat 1926’da sözleşme parafe edilmiştir. Sözleşmenin parafe edileceği basından duyurulmuştur.

Ankara – 16 Şubat 1926

Hükümetimizle Suriye arasında mevcut muallak meselenin halli etrafında cereyan eden müzakerat hasen suretle devam etmektedir. Müzakerata hariciye vekili Tevfik Rüşdi Bey ile Suriye fevkalade komiseri Mösyö Dujvonel arasında hariciye vekaleti binasında devam edilmektedir.

Tahkikatımıza göre, Suriye’ye müteallik ihtilafat hali için hariciye vekaletinde üç tali komisyon sarf-ı mesai etmektedir. Komisyonlarda aza olarak Türk, Fransız askeri mütehassısları ile hariciye vekaleti umur siyasiye müdürü mevcuttur. Komisyonlar kendilerine mevdu işleri bitirmek üzeredir.

Müteakiben ihzar edilecek olan esas heyet-i vekileye sevk edilecek ve ayrıca tedkik olunacaktır. (Cumhuriyet, 17.02.1926)

Ankara – 18 Şubat 1926

Mösyö Dujvonel bugün de hariciye vekili Tevfik Rüşdi Bey'i ziyaret etmiştir. istihbaratımıza göre mösyö ile hariciye vekilimiz arasında cereyan eden müzakerat itilafla neticelenmiştir. İtilafnamenin bu gece saat 23.00'de imzasına karar verilmiştir(Cumhuriyet, 19.02.1926).

Basının heyecanlanmasına neden olan parafe edilen sözleşme yukarıda da belirtildiği gibi ancak Türkiye ile İngiltere arasındaki Musul anlaşmazlığının giderileceği anlaşılınca, 30 Mayıs 1926'da yani Türk İngiliz antlaşmasından 6 gün evvel imza edilmiştir. İmzayı Türkiye adına parafa da imza atan Tevfik Rüşdü Aras ile Fransa adına yüksek komiser Henri de Jouvenel atmıştır, ve nihayet iki ülke arasındaki ilişkilerin düzelmesi imkânı sağlanmıştır(Eroğlu,1990:318).

5 protokol ve 1 mektuptan oluşan 15 maddelik sözleşmenin 1. maddesi şöyle diyordu:

Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan ve Fransız Cumhuriyeti'nin mandası altında bulunan ülkeler her zaman dostluk ve iyi komşuluk ilişkileri sürdürecektir. İşbu sözleşme ile saptanan sınırlarını bozmaya kalkışmayacaklar(dır)(...) Taraflardan birine yöneltilecek her hangi bir saldırıyı özendirmecekler ve buna yardımcı olmayacaklardır.

7. madde de önem arz etmekteydi: “bağıtlı yüksek taraflar(...) ülke üzerinde ötekine karşı yöneltilmiş eylemleri önlemek ve onları engellemek için gerekli önlemlerin alınmasını yükümlenir.”(Hâkimiyeti Milliye, 01.06.1926) Bu madde, şeyh Sait ayaklanmasından kaçıp Suriye'ye geçen ve eylemlerini oradan sürdüren Kürtleri hedef alıyordu (Oran, c.1,2008:281-282).

5 yıllığına yapılan sözleşme, taraflardan biri son verene kadar kendiliğinden her yıl 1er sene uzayacaktı. Süresiz olan sınırla ilgili hükümler Hatay sorunu çözüme bağlanırken değişikliğe uğramıştır.

Sözleşmeye bağlı protokollerden birincisi sınırı ayrıntılarıyla belirtiyordu. Protokol no. 2 suçluların geri verilmesini düzenliyordu. Protokol no.3, 7. maddeyi

ayrıntılılandırmaktaydı. “Sınırdaki Önlemler” başlığını taşıyan ve 9 maddeden oluşan bu protokole göre, taraflar, “(...) komşu sınır bölgelerinde yol kesme ve yağmacılık yapma amacıyla hazırlıkta bulunan bir ya da birçok silahlı kişilerin iş bu eylemlerini ve sınırı geçmelerini, ellerindeki her türlü olanak ile önlemeyi karşılıklı olarak” yükümlenmekteydiler(1. madde). Ayrıca, “Komşu sınır bölgelerinde ağır ya da hafif bir suç işledikten sonra, öteki sınır bölgesine sığınmayı başarabilen bir kişiyi ya da kişileri, sığındıkları bölgenin makamları, ele geçirdikleri eşya ve silahlarıyla birlikte, onları uyruğu buldukları karşı taraf makamlarına teslim etmek üzere, tutuklamak zorunda”ydılar (4. madde).(Cumhuriyet, 01.06.1926; Hâkimiyet-i Milliye, 01.06.1926)

6. maddede de, sözleşmenin uygulanacağı bölgenin tanımı yapılıyor ve bunun “Türkiye’yi Suriye’den ayıran tüm sınır çizgisi ve bu sınırın iki tarafında 50 km derinliğindeki yerler” olduğu belirtiliyordu. 9. maddede ise, öteden beri sınırdan geçerek sürü sürme hakkı olan aşiretlerle ilgili düzenlemeler yapılmaktaydı. Söz konusu aşiretler, sınırı geçmeden 15 gün önce aşiretteki erkeklerin sayısını ve sınırın hangi noktasından geçeceklerini yetkili makamlara bildirecek ve onlar da karşı tarafı durumdan haberdar edeceklerdi.

Sınır konusunda Ankara gereğinden titiz davranıyordu çünkü Şeyh Sait İsyanı sırasında devletin temelleri derinden sarsılmıştı, bir daha benzer bir olay yaşamamak için gerekli tüm tedbirlere başvuruluyordu (Oran, c.1,2008:282).

Sözleşmeye yine ek olarak konulan imza protokolü “İşbu Sözleşme (...) 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması’nı bütünlemiş olup, onun hükümlerini hiçbir biçimde değiştirmez” diyerek, 1921 Antlaşmasının Sancak için öngördüğü özel yönetim biçimine gönderme yapıyordu. 1926 sözleşmesinin imzalanmasından sonra iyileşen Türk – Fransız ilişkileri sancakta yaşayan Türklerin durumlarının düzelmesine de etki etti. Bu dönemle birlikte sancaklı Türkler reformları yakından takip ederek Türkiye’deki tüm reformları uygulamaya başladılar (Oran, c.1,2008:282).

İngilizler adına bir yenilgi olarak lanse edilen Türkiye ile Fransa arasındaki İtilafname Avrupa’da tam bir şok havası yaratmıştır. Sadece Avrupa’nın genelinde değil İngiliz basınında da bu şoku görmek mümkündür. İngiliz basınından verilecek bazı örnekler bu olayın yarattığı havayı daha iyi anlatacaktır:

West Minister Gazette:

Türklerin tebligatı kayd ihtirazıyla telakki etmek lazımdır. Mösyö Dujyonel'in, Musul üzerine bir ileri hareketinde suriyeden geçen şimendifer hattını Türklerin istifadesine terk ettiği hususundaki haberlere itimat etmemeliyiz. İngiltere ve Fransanın temin ettiği galibiyet gayet sıkı bir teşrik-i mesai ile temin edilmiş olduğu, bu teşriki mesainin atiyen(atıye) dahi devamı lazım olduğu takdir olunmalıdır. Türkler Musul meselesinde kazanmak için Fransa ve İngilterenin müstemlekelerinde duçar-ı müşkilat olmasını arzu ediyorlar. (İkdam, 28.02.1926)

Daily Telgraf:

Mösyö Düjyonel Halebin şimalindeki demir yolunu Türklere bırakmadığını temin etmektedir

Suriye'nin bitaraflığı hususunun akd olunan muahedede tasrih edilmesi, herhangi bir ahvalde Fransa'nın cemiyeti akvam misakına muhalif hareketi icap ettirmeyeceği ümit olunabilir. Bununla beraber, ihtiyaç halinde İngiltere'ye yardım edecek diğer milletlerde vardır.(İkdam, 28.02.1926)

West Minister Gazette:

1921 senesinde Franklin Bouillon Türklerle akd ettiği meşhur itilafın sonra Ankara İtilafnamesi İngiliz diplomasisi için ikinci bir muvaffakiyetsizlik teşkil etmektedir. Bu neticeler daha ziyade İngiliz diplomatlarının şark-ı karibde İtalya lehine takip ettiği siyasetin bir neticesi telakki olunabilir.

Mösyö Survanin Antalya'ya İtalyanların ihracatta bulunmak hususunda istihzarat yaptıklarını söylediği rivayet edilmektedir.

Diğer yandan Mr. Çemberliyan Rapollo' dan avdetinde, Paris'ten geçerken Fransa Suriye'den çekilmek isterse, mezkur mahaldeki mandanın İtalya'ya verilmesini Mösyö Birliyan'a teklif ettiği söylenmektedir. Mösyö Birliyan lazım gelen cevabı vermiştir. Bundan sonra İtalya, Roma'daki mandalar komisyonunda aynı hususu teklif etmiş, bundan Fransa hükümeti, Ankara itilafının akdini tecil etmiştir (İkdam, 28.02.1926).

Tan Gazetesi'nin İstanbul Muhabiri:

Türkiye matbuatının noktai nazarını gönderdiği telgrafta icmal etmekte İngilizlerin dahi, Türklerle itilafa yanaşacağı, Türkiye matbuatınca ümit edilmektedir.

Aynı gazetenin Londra muhabiri:

İstanbul'dan gelen haberlere nazaran, Nusaybin – cezire İbn Ömer havalisine yakın mahaldeki Türkiye–Suriye hududunun tayini Musul meselesinin hitam haline kadar talik edilmiştir (İkdam, 28.02.1926).

Morning Post:

Ankara itilafı, Musul meselesinden Türkiyeyi Suriye cihetinde serbest bulunduran ahkâmı muhtevi olmakta, İngiltere'yi yalnız bırakmaktadır.

Mösyö Duzvonel evvelce Londra'da iken Çemberliyan ile mezkur itilafın akdi hususunda mutabık kaldığını beyan etmiştir. (İkdam, 28.02.1926)

Ankara muhabirinin uzun bir telgrafını yayınlayan Fransız gazetesi Matin ise bu anlaşmaya ve Türkiye'ye gayet olumlu yaklaşmıştır. Telgrafında Fransa–Türkiye itilaf müzakeresini öven muhabir, genç Türkiye'nin maziyi unutarak batılılaşmakta ve geleceğe doğru cesurca ilerlemekte olduğunu yazmıştır(İkdam, 28.02.1926).

Fransa ile sınır sorununu çözümünü sağlayan anlaşma dolayısıyla oluşan iyi hava iki devlet arasında bulunan farklı sorunlardan ötürü fazla sürmemiştir. Bu sorunlardan biri de Türkiye'deki Fransız misyoner okulları meselesiydi ki Türk hükümeti bir yönetmelik hazırlayarak bu okullarda ve genel olarak yabancı okullarda, tarih ve coğrafya gibi derslerin Türkçe ve Türk öğretmenler tarafından okutulması prensibini kabul etmişti. Fransa ise buna müdahale etmeye çalışmış ancak Türk hükümeti bu konuda ne Fransa'yı ne de papalığı muhatap almamıştı (Armaoğlu, 2005:324).

Borçlar meselesi yabancı okulları meselesine oranla daha şiddetli tartışılmış, bu konuda 1928'e kadar bir anlaşmaya varılamamıştı. 13 Haziran 1928'de anlaşma imzalanmış, imzalanan anlaşmayla ödenecek borcun miktarı ve ödeme şekli belirlenmişti. Fakat 1929 dünya ekonomik buhranının çıkması Türkiye'yi ödeme yapma konusunda zora soktu. Türkiye ödemeyi geciktirmek isteyince 22 Nisan 1933'de Paris'te konu ile ilgili

yeni bir borç sözleşmesi imzalandı. Sözleşme bir öncekine göre Türkiye'nin lehine sonuçlandı (Armaoğlu, 2005:324).

Adana–Mersin demiryollarının satın alınması konusunda Fransız hükümeti sorun çıkarmadı ve 1929 haziranında yapılan bir anlaşma ile demiryolunu Türkiye'ye teslim etti. (Armaoğlu, 2005:324-325).

3.4. İtalya İle İlişkiler

Milli mücadele döneminde işgalci diğer devletlere oranla İtalya milli mücadeleye karşı daha dostane bir yaklaşım sergilemiştir. Yaşadığı iç karışıklıklar sebebiyle Anadolu'da bulunan askerleri birliklerini geri çeken İtalya, bölgeden çekilmesine rağmen Türkiye üzerinde Hâkimiyet kurma isteğinden vazgeçmemiştir. Sadece İngiltere ve Fransa'dan farklı bir yaklaşım sergileyerek ordu ile ele geçiremeyeceği Türkiye'yi ekonomik anlamda nüfuz altına almak istiyordu. Türkiye ile ilişkilerini iyi tutmaya özen göstermesinin sebebi buydu.

T.B.M.M. hükümetinin 1921 Martındaki Londra Konferansı'nda ayrı bir heyetle temsil edilmesinde İtalya'nın yaptığı aracılık ve Bekir Sami Bey'in İtalya ile imzaladığı ve İtalya'ya Anadolu'da bir takım ekonomik imtiyazlar veren anlaşma, İtalya bakımından bu politikanın başarılı bir sonucu sayılabilirdi. Fakat anlaşmanın T.B.M.M. hükümeti tarafından reddi İtalya'nın düşündüklerini gerçekleştirmesine fırsat vermedi. Yine de Lozan'dan sonra Türkiye Cumhuriyeti ile İtalya hükümeti arasında ticari antlaşmalar önemli bir gelişme göstermiştir. Ancak siyasi ilişkiler için bunu söylemek pek mümkün olmamıştır(Armaoğlu, 2005:327).

Siyasi ilişkilerin ticari anlaşmalara göre kötü gitmesinin sebebi Mussolini'dir. Çünkü Mussolini iktidarı ile birlikte “genişleme” ve “yayıma” politikası tekrar gündeme gelmiştir. Mussolini'nin “Büyük İtalya”, “Bizim Deniz”, “Akdeniz” gibi söylemlerde bulunması Türkiye'nin endişelenmesine neden olmuştur (Yalçın, 2005:431). Mussolini Roma İmparatorluğunu canlandırmak, sömürge politikasına devam etmek istiyordu.

İtalya, Mussolini'nin iktidara gelmesiyle birlikte, Doğu Akdeniz kıyılarına gözünü dikmişti ki bu durum Türkiye'nin hiç hoşuna gitmiyordu. İtalya'nın Arnavutluk ile yakından ilgilenip bölgeyi nüfuz altına alması bu durumdan ötürü Yugoslavya ile arasının bozulması, İtalya'nın önceliğini Doğu Akdeniz'e verdiğini gösteriyordu.

Türkiye İtalya'dan öyle rahatsız olmuştu ki onu yakından takip edebilmek adına Arnavutluk'a 1925 yılında bir konsolosluk, daha sonra Tiran'a da bir elçilik açmıştır (Dilan, 1998:64).

Üstelik İtalya'nın Anadolu'yu işgal edeceğine dair bitmek bilmeyen söylentiler Türkiye'nin sürekli şekilde endişe duymasına ve İtalya'ya karşı her zaman güvensizlik beslemesine sebep oluyordu. Bu güvensizliğin önemli kaynaklarından biri de Musul Buhranı'ydı. Bu buhran esnasında İtalya tıpkı Fransa gibi hareket ederek İngiltere'yi desteklemiştir. Hatta her zamanki işgal söylemlerine ek olarak 1925 yılında İngiltere ile Türkiye arasında yaşanan gerilimden ötürü Türkiye'nin Musul'u işgal etmesi durumunda İtalya'nın da Anadolu'ya asker çıkaracağına dair söylentiler çıkmış bu durum Türkiye-İtalya arasını daha da germiştir (Armaoğlu, 2005:327-328).

Mussolini'nin güven telkin etmeyen bu politikasından ötürü İtalya'nın Türkiye'den talep ettiği konsolosluk, sanayi, ticaret ve sanat anlaşması yenileme talepleri 23 Şubat 1926 tarihli bakanlar kurulu toplantısında reddedilmiş, İade-i Mücrimin anlaşmasına varılması ise epey uzun sürmüştür (Son Saat, 01.06.1926).

İtalya'nın bu durumu yalnız Türkiye'de değil Avrupa'da da endişe yaratıyordu. Özellikle Rumlarla olan münasebetleri oldukça rahatsız ediciydi. Mussolini'nin İtalya halkına beyannamede bulunup harici hiçbir kuvvetin kendi milletlerinin birliğini bozamayacağını söyleyip ardından aynı gün Kalinos Adası'nda Rumlarla İtalyanlar arasında hadise çıktığının, bu hadisede Rumların İtalyanlara karşı dinamit kullanmış olmalarına rağmen durumlarının vahim olduğunun (Hâkimiyet-i Milliye, 29.10.1926) yazması özellikle Rumlar arasında heyecan yaratmıştır. Çok değil bu haberden 2 ay sonra İtalyanların adalardaki pek çok Rum'u kitle halinde katlettiği (Hâkimiyet-i Milliye, 30.12.1926) haberleri yazılmıştır.

Bu haberlerden herkes gibi Türkiye de fazlasıyla rahatsız oluyordu. Gerçi Türkiye İngiltere ile olan Musul anlaşmazlığını sona erdirdiğinde İtalya ile olan anlaşmazlıklarına da son vermişti. İtalya bundan sonra Türkiye'den çok Avrupa için büyük tehdit oldu. Ama İtalyan tehlikesi Türkiye adına geçene kadar, büyük devletler tarafından bir koz olarak kullanılmaktan geri kalınmadı. İngiltere, Türkiye ile Musul meselesi aşamasında Türkiye'ye karşı İtalyan kozunu oynayıp, İtalya'ya güney batı Anadolu'yu vaat edip diğer yandan da İtalya'nın Anadolu'ya çıkarma yapacağı

söylemlerini yaymıştı. Ancak İngiltere, Türkiye ile 1926'da Musul meselesini çözdükten sonra Türkiye'yi İtalyan işgali ile korkutmanın anlamı da kalmamıştı. Ancak Türk basını da Türkiye de İtalya'yı her zaman yakından takip etti. Avrupa'da onunla ilgili çıkan yazılar her dönem Türk basınına yansdı.

Avrupa'da İtalya ile ilgili en fazla rahatsızlık yaratan konu Mussolini'nin Trablusgarb'a yaptığı ziyaret olmuştur. Bu ziyaret Türkiye'yi de rahatsız etti çünkü Mussolini Anadolu'yu işgal edeceğine dair söylemlerine burada da devam etmiştir (Gönlübol ve diğ., 1982:85) ki Akşam Postası ile Türkiye'ye gelen ve Hâkimiyet-i Milliye sayfalarına yansıyan bir başka yazı bu endişeyi gözler önüne sermektedir:

Faşizm Rüyası Tahakkuk Ederse

Bugün Avrupa'da en ziyade mevzu münakaşa olan ve hakkında en mutazid fikirler beyan edilmiş olan zatın kim olduğu hakkında hiç tereddüte mahal yoktur. Bu zat İtalya başvekili senyör Mussolini.

Avrupa kıtası onun tecrübesini hakiki bir merak ile tedkik ve siyaseti hariciye sahasındaki hareketi de aynı derece samimi ve yakın bir alâka ile takip eylemektedir.

Senyör Mussolini, tarihi kadim ve ahirdeki hiçbir zaman kendi memalikinin bir parçasına götürmemiş derecede büyük ve muheyeb(heybetli) sefain harbiye filosuyla Trablusgarb'a gitti. Böyle çalım satıslara bütün halk gülmek istemiş fakat bütün bu harekette mühim ve vahim bir mana ve ima olduğu hakkında etraf memleketlerde endişeli bir his vardır. (Hâkimiyet-i Milliye, 04.05.1926)

Son Saat Gazetesi'nin bir haberine göre de İtalya Yunanistan ile yakınlaşmaktadır ve bu durum diğer devletler açısından pek de iç açıcı değildir. Fakat bu yakınlaşma çok sürmemiş olacak ki 1926 yılının sonlarına doğru Rumlar ile İtalyanlar arasında geçtiği söylenen endişe verici haberler yazılmıştı:

Yunanistan Hazırlığının Sebebi Nedir?

3-5 gün evvel "Vestema Nester Gazet" İtalyan başvekili Mösyö (Mussolini)nin müstakbel emeli münasebetiyle Yunanistan'ın yeni reis-i cumhuru general (Pangolos) ile teati-i efkar ettiğini haber vermişti. İtalya başvekilinin seyahatte bulunduğu bir sırada çıkan bu rivayeti general Pangolos tekzib etti.

İtalya Hariciye müsteşarı da (Roma) sefirimiz Said Bey'e teminat verdi ve mesele de kapanmış oldu. Bununla beraber İngiliz gazeteleri bu mesele ile meşgul olmaktadır ve bu gazetelere göre tekziblerin kıymeti biraz şüphelidir. Hatta Daily Expres'e göre İtalyan başvekili tarafından İtalya bahriyesine hitaben "kılınçların keskin bulundurulması" hakkında neşr edilen beyanname harbe hazır olunması için bir ahzar mahiyettedir. Ve diğer memleketler için de manalıdır. "Daily Expres" ilave ediyor:

İtalya'nın inkar ettiği İtalyan–Yunanistan itilaflı, Yunanistan'a mühimmat iştirâsı için iki milyon insanın lirası kıymetinde bir kredi vermiştir. Bundan başka bu memleket tank, zırhlı otomobil ve teyyare almaktadır. Acaba bu vaziyet karşısında Cemiyet-i Akvam ne yapacaktır? (Son Saat, 25.04.1926)

3.5. Yunanistan İle İlişkiler

Gerek Kurtuluş Savaşı esnasında gerek savaştan ve Lozan'dan sonra en çok problem yaşadığımız devletlerden biri Yunanistan olmuştur. Çünkü her iki devletin de ulus devlet kimliğini kazanması, birbirlerine karşı verdikleri mücadele sonunda gerçekleşmiştir. Bu mücadele Türk–Yunan ilişkilerinin biçimlenmesinde oldukça etkili olmuştur. Türkiye ile ortak bir tarihe sahip olan Yunanistan 1830 yılında Avrupa'nın büyük devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı yürüttüğü politikaların bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Gürel, 1993:14; Dilan, 1998:15–16).

İki devlet arasında etabli "yerleşik"ler, patrikhane sorunu, adalar sorunu gibi çözümü epey zaman alan hatta bazılarının hala çözümlenemediği (Kıbrıs sorunu, hava sahası, kıta sahanlığı gibi) sorunlar vardı.

Lozan Görüşmelerinin 1. aşamasında Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923 tarihli "Türk ve Rum Nüfus mübadelesine ilişkin sözleşme ve Protokol" ile "Sivil Tutukluların Geri Verilmesi ve Savaş Tutsaklarının Mübadelesine İlişkin Türk – Yunan Anlaşması" imzalanmıştır (Soysal, 1989:180–184; Dilan, 1998:20). 24 Temmuz'da bu anlaşmalara ek anlaşmalar ve Barış Anlaşması da imzalanarak iki ülke arasındaki Ege, Trakya sınır sorunu çözümlenirken, esir ve sivil tutukluların değişimi kabul edilmiş, nüfus mübadelesi de sözde çözüme kavuşmuştu. Ancak uygulama, nüfus mübadelesi anlaşmasının çözüm getiremediğini gösterecektir.

Nüfus mübadelesi anlaşmasına göre Türkiye’de kalan Rumlarla, Yunanistan’da kalan Müslüman–Türklerin değişimi yapılacaktı. Fakat 30 Ekim 1918’den önce İstanbul belediye sınırları içinde yerleşmiş “etabli” bulunan Rumlarla, Batı Trakya Türkleri bu değişimin dışında tutulacak, ayrıca bir milletlerarası karma komisyon kurularak en kısa süre de çalışmalara başlanacaktı. Nitekim kısa süre içinde kurulan komisyon ekim ayından itibaren çalışmalara başlamıştı (Armaoğlu, 2005:325).

Yunanistan zorunlu mübadele sonucu büyük bir göç dalgasının yaşanacağını anlayınca sözleşme koşullarının uygulanmasını engellemeye başladı. İlk olarak İstanbul’da bulunan Rumları yerleşik gibi saydırmaya çalışarak göç dalgasını azaltma yoluna gitti. Türkiye ise bu tutum karşısında “yerleşik” deyimine Türk yasalarının uygulanmasını istedi (Dilan, 1998:21).

Etabli anlaşmazlığı çözülmek üzere Milletler Cemiyeti’ne götürüldü. Milletler Cemiyeti’nden Uluslar arası Adalet Divanına sevk edildi. Adalet Divanı, 1925 yılı şubat ayında soruna çözüm getirmeyeceğini açıklayınca Yunanistan, mübadele sonucu ortaya çıkan göçü engelleme girişimi olarak Batı Trakya’da bulunan Türklerin mallarını ellerinden alıp göç eden Rumlara vermeye başlamış, bu durum da iki ülke arasında yeni bir gerginliğe yol açmıştır (Gürel, 1993:37; Dilan, 1998:21-22).

Morning Post Gazetesinin Atina muhabiri ise bu durumu Türklere bağlıyordu:

Türklerin itirazı, evvela Rum emlakıyla Yunanistan’daki Müslümanların emlakı arasında kıymet itibarıyla büyük bir fark bulunmasından, saniyen Musul meselesini müteakip Cemiyet-i Akvam aleyhinde hisler perverde etmelerinden neş’et etmektedir.
(Son Saat, 01.02.1926)

Nisan ayında Atina’ya gitmeden evvel ne yapacağı hakkında Ankara’ya talimat almaya giden Şükrü Saraçoğlu basın ilgi odağı haline gelmiş, basın mensupları kendisinden Yunanlılarla olan sorunların nasıl çözüleceğine dair bilgi almaya çalışmışlarsa da Şükrü Saraçoğlu net bir cevap vermekten kaçınmıştı. Şu an için nasıl bir yol izleneceğini kendisinin de bilmediğini zaten bununla ilgili görüşme yapmaya geldiğini dile getirerek (Hâkimiyet-i Milliye, 12.04.1926) gazetecileri geçiştirmiştir. Nitekim iki devlet arasında konu ile ilgili 1 Aralık 1926’ya kadar bir karara varılamamıştır. Ekimin 15’inde Hâkimiyet-i Milliye sayfalarına yansıyan bir haber da konunun öyle sanıldığı

kadar hızlı çözülemeyeceğini gösteriyordu. “Yine Eski Nameler” başlığı ile yazıyı kaleme alan Mahmut Bey’in de makalesinden anlaşılacağı üzere iki devlet arasında eskiden gelen düşmanlık söz konusuydu ve dediği gibi can çıkmayınca huy çıkmıyordu, dolayısıyla olayları tatlıya bağlamak da öyle kolay olmuyordu:

Filhakika can çıkmayınca huy çıkmıyor. Yunan gazetelerinden bazılarının son günlerde uydurulan manasız bir rivayet vesilesiyle Türkiye aleyhinde münasebetsiz neşriyatta bulunması, bize bu meseleyi hatırlattı. Güya Adana ve Mersin vilayetlerimizde 800 Yunan esirinin bulunduğunu oradan kaçmaya muvaffak olan! Bir Rum ihbar etmiş! ... Gazeteler bu mesele etrafında harıl harıl haber yapıyor, heyecan püskürüyorlar! (Hâkimiyet-i Milliye, 15.10.1926)

Yukarıda da belirtildiği gibi, 1 Aralık 1926 günü nihayet bir karara varılmış, yapılan anlaşma ile ahali değişiminin birçok meselesi çözümlenmiştir. Fakat bu anlaşmanın uygulanması ve yürütülmesi yukarıda belirttiğimiz gibi hiç de kolay olmamıştı. Yine bir takım anlaşmazlıklar çıkmış Türk–Yunan münasebetleri gerginleşerek savaş havası esmeye başlamıştı. Olası bir savaş beklenirken Yunan başbakanı Venezilos’un işi tatlıya bağlaması iki ülke arasındaki savaş havasını da yok etmiştir. Yunanistan’ın ılımlı tutumu Ankara tarafını yumuşatarak taraflar arasında 10 Haziran 1930’da ahali değişimi meselesini belirleyen yeni bir anlaşma imzalanmış bu anlaşma ile yerleşme tarihleri ve doğum yerleri ne olursa olsun, İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türklerinin hepsi “etabli” deyimine kapsamına alınmıştır (Armaoğlu, 2005:326).

Etabli meselesi kapsamında yaşanan önemli bir diğer sorun Ortodoks Kilisesi Patriği sorununuydu. Türkler Lozan’da Patrikhanenin kapatılmasını istemiştir ancak bu kabul görmemiş özellikle Lord Curzon patrikhanenin varlığını sürdürmesi için ısrar etmiştir (Yalçın, 2005:419). Lozan’da alınan kararlardan sonra Türkiye Cumhuriyeti, Patrik seçimlerinde yeni bazı düzenlemelere giderek Patrik’in Türk vatandaşı ve ruhani çevresinin de Türkiye’de olması şartını getirmiştir. Türkiye, için Patrik sadece azınlıkların reisi olmalı patrikin görevleri de din işleri ile sınırlı olmalıydı. Patrik seçimlerine ise hiçbir şekilde müdahalede bulunmuyordu. Fakat söylenen şartlara uygun olmadığı için 16 Kasım 1924’de Türkiye, Konstantin Araboğlu’nun Patrik seçilmesine karşı çıkmıştı. Konstantin Araboğlu, İstanbul doğumlu olmadığı üstelik 1918’den sonra İstanbul’a geldiği için mübadelesi söz konusuydu (Erdal, 2004:42).

Patrikhanenin 1. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele esnasında Rumları Türkler aleyhine tahrik ve teşvik ettiği bilinmekteydi. Üstelik Konstantin Araboğlu Patrik olunca siyasi işleri elden bırakmamış aksine Romanya ve Çekoslovakya hükümetlerine daha sonra da Amerika'ya müracaat ederek himaye isteğinde bulunmuştur. Bu durumdan hoşlanmayan Türkiye Araboğlu'nun istifasını istemiş ancak Araboğlu görevden ayrılmamak konusunda ısrarcı olunca konu kısa zamanda uluslar arası bir mesele halini almıştır. Üstelik Konstantin Araboğlu Yunanistan'a dayanarak ısrarcı olmaya devam edince Türkiye Patrikliği kaldıracağını duyurarak Patrikhane'nin gözünü korkutunca Konstantin Araboğlu istifa etmek durumunda kalmıştır (Erdal, 2004:42-45).

İki devlet arasındaki önemli bir başka sorun da Kıbrıs Meselesidir. Her iki ülkede sahip olduğu stratejik konum dolayısıyla Kıbrıs Adası'nı kendi himayesinde olmasını istiyordu. Nitekim Atatürk'ün sözleri ve Kıbrıs konusuna yaklaşımı bunun nedenini açıkça ifade etmektedir. Atatürk Güney'de askeri bir tatbikatı izlerken çevresinde bulunan subaylara şu soruyu sormuştur:

Türkiye'nin yeniden işgal edildiğini ve Türk kuvvetlerinin sadece bu bölgede mukavemet ettiğini farz edelim. İkmal yollarımız ve imkânlarımız nelerdir?

Orada bulunan subaylar bir çok cevap verir sabırla dinleyen Atatürk elini haritaya uzatır, Kıbrıs'ı işaret ederek "Efendiler, Kıbrıs düşmanın elinde bulunduğu sürece bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için önemlidir" der (Manizade, 1975:13; Karakoç, 2004:194).

Yunanistan da aynı düşüncede olmalı ki Kıbrıs Adası'nın kendilerine ilhakı için İngiltere'ye başvurmuş ancak olumlu bir cevap alamamıştır. Hatta Son Saat Gazetesi'nin haberine göre oldukça da sert bir cevap almışlardır.

Kıbrıs'taki Rumlar İngiltere müstemleke nezaretine bir tahrirat göndererek cezirenin Rum ekseriyatından bahisle adanın Yunanistan'a ilhakını istemişlerdi. Müstemleke Nezareti bu tahriratı tetkik ederek Rumlara ağır bir cevap-ı red vermiştir. Bu hususta Kıbrıs'taki muhabirimiz aşağıdaki malumatı vermektedir:

Rumların müzakere tahriratına ahiren müstemleke nezaretinden az çok şiddetli bir cevap gelmiş ve ceride-i resmiyede neşr edilmiştir. Ruslar bu mutad ceziredeki mevcudiyetlerinden ve Yunanistan'la alâka ve merbutiyetlerinden bahsettikten sonra

cezirenin Yunanistan'a ilhakını talep etmişler ve şimdiki halde tevsi' mezuniyetle mazhar edilmeleri temenniyatında bulunmuşlardır.

Müstemele Nezareti cevabında tahriratlarının alındığını mamefih cezire İngiltere'ye ilhak edildikten sonra bu meselenin ebediyen kapandığını bildirmiş.

Tahkikatımıza nazaran Rum mahfili bu cevabnameyi hakarete amiz bir mahiyette telakki etmektedir. Mamefih bu babda yeni bir teşebbüs yapıp yapmadıklarının henüz malumunda değiliz (Son Saat, 24.031926).

3.6. İran İle İlişkiler

Cumhuriyet'in kuruluşuyla beraber Türkiye ile İran tarihte daha evvel yaşamadıkları ılımlı bir ilişki içine girmiştir. Sınır meselesi yüzünden yaklaşık 1932'ye kadar aralıklı gerilim yaşamışlarsa da iki ülkenin de aynı rejimi benimseyerek yüzlerini batıya çevirmiş olmaları iki devleti aynı paydada birleştirerek mevcut sorunların çözümünden sonra iki devlet arasında ılımlı bir süreç yaşanmasını sağlamıştır.

1921'in Şubat ayında savunma bakanı olan Rıza Han, 1923 yılında ülkesine başbakan olmuştu. O da tıpkı Mustafa Kemal gibi batılı kurum ve normlarıyla modern ve tam bağımsız bir ulus-devlet yaratmak istiyordu. Ancak tarihsel ve sosyo-ekonomik nedenlerden ötürü önünde Mustafa Kemal'inkinden çok daha zorlu bir süreç vardı. Ancak Mustafa Kemal'in kendi ülkesinde yaptığı devrimler, Rıza Han için hem bir model hem de psikolojik destek oluyordu. Türkiye'de cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra Tahran büyükelçisi Muhittin Paşa birkaç kez Rıza Han'ı ziyaret ederek onu cumhuriyet konusunda yüreklendirmeye çalışmıştır. Nitekim Türkiye'de cumhuriyetin ilan edilmesi İran basınında büyük yankı uyandırırken aydınlardan birçoğu "Kemalist" modeli örnek almak istemiş onlar da bu konuda Rıza Han'ı yüreklendirmiştir (Oran, 2008:357). Ancak 3 Mart 1924'te halifeliğin kaldırılması İran halkı tarafından hiç hoş karşılanmayıp, bunun cumhuriyet rejiminden kaynaklandığı dile getirilince Rıza Han cumhuriyet rejimine karşı olduğunu söylemek zorunda kalmıştır. 1925'te Muhittin Paşa yerine Tahran elçiliğine atanan Mahmut Şevket (Esendal) İran'da cumhuriyet rejimini görmekten mutluluk duyacaklarını söylemişse de Rıza Pehlevi temkinli yaklaşmayı tercih etmiştir. Çünkü İran halkı halifelik kaldırıldıktan sonra İran-Türkiye ilişkilerini kuşkuyla seyretmiştir. Ama İran yönetiminin Türkiye'ye ve Kemalist harekete

hayranlıkla baktığı da ortadaydı. 1926'da Şah'ın taç giyme töreni esnasında Mustafa Kemal'in mesajını ve hediyesini getiren Türk tayyarecilerinin etkileyici gösterisine duydukları hayranlık da bunlardan biriydi (Oran, 2008:357).

İki ülkenin arasında sorun yaratan konu yukarıda da belirttiğimiz gibi sınır sorunu olmuştu. İki ülke sınırını belirleyen anlaşma 1913 İstanbul protokolüydü. Ancak bu sınırın neresi olduğu tam olarak çizilmemişti. Bu yüzden bu sınır üzerinde görev yapan iki tarafın kolluk güçleri, görev alanlarının tam olarak neresi olduğunu bilmiyordu. Diğer bir sorun ise Kürt aşiretlerin özerkliklerini koruma isteğiydi. Kürt aşiretler sahip oldukları özerk konumlarının ulus-devlet örgütlenmesi içinde sınırlandırılması girişimlerinden hoşnutsuzdu. Uluslar arası sınır kavramını tam olarak idrak edemeyen aşiretler, söz konusu özerk konumlarının sınırlandırılmasına ilişkin her adıma tepki gösteriyorlardı (Oran, 2008:360). Üstelik Musul sorununda, Nasturi ayaklanmasında, Şeyh Sait isyanının bastırılması sırasında bazı Kürt aşiretlerinin sınırı geçerek baskın yapmaları, huzursuzluk yaratmaları, sınır tecavüzlerinin artması iki ülke arasındaki sınır gerilimini arttırıyordu (Dilan, 1998:74). Bir diğer sorun ise iki ülkenin yeni rejimleri olmuştur. Her iki rejimin resmi ideolojisi milliyetçiliğe yönelik olduğundan, ülkelerindeki etnik gruplara yönelik ayrılıkçı kışkırtmalar konusunda birbirlerine kuşkuyla yaklaşıyorlardı. İran'daki Türk kökenlilere (Azeriler, Türkmenler, Kaşkaylar) ve hatta Sünnilere (Kürtler) yönelik Ankara'nın olası bir girişiminden İran endişe ederken; Türkiye'deki İran kökenlilere (Kürtler) yönelik Tahran'ın herhangi bir desteğinden Ankara kuşku duyuyordu(Oran, 2008:360).

Sınır konusunun sürekli gerilim yaratması meseleyi çözüme kavuşturma gereği doğurmuştur. Türkiye Musul meselesini tasfiye ettikten sonra 22 Nisan 1926'da İran ile masaya oturarak "Güvenlik ve Dostluk Antlaşması" imzalamıştır. Basına yansıyan anlaşmaya bakılırsa iki ülke arasındaki sorun çözüme kavuşması Rusya'yı da sevindirmiştir:

Geçenlerde Rusya ile akdettiğimiz bitaraflık muahedemesine zamîmen İran'la aynı vadiye cereyan etmekte olan müzakeratta hitama ermiş ve muahede bir taraftan İran Hariciye nazırı, diğer taraftan da Tahran mümessilimiz tarafından imzalanmıştır.

Bu münasebetle Rusya Hariciye Komiseri Çiçerin yoldaş, Hariciye vekilimize gönderdiği bir telgrafla bu muvaffakiyetinden dolayı hükümetimizi tebrik etmiştir.

Muahede mucibince İran bize karşı her suretle muhafazasını deruhte ettiği bitaraflığa tecavüz vuku bulursa bunu silahla müdafaa edecektir.(Son Saat, 06.05.1926)

Fakat bu antlaşma iki ülke arasındaki sınır sorununa kesin şekilde son veremedi. Ancak tarafların iyi niyetli yaklaşımı dolayısıyla 1928’de bir protokol imzalanarak 1926’daki antlaşma daha etkin bir hale getirildi. 23 Ocak 1932’de ise “Uzlaşma, Adli Tesviye ve Hakem Antlaşması” imzalanarak sınır kesin olarak belirlendi. Bu antlaşmadan sonra iki devlet arasındaki ilişki tamamen dostane biçimde gelişmiş öyle ki İran hükümdarı Rıza Pehlevi 1934 yılında Ankara’yı ziyaret etmiştir. Hatta iki lider arasında kişisel dostluk da kurulmuştu (Armaoğlu,2005:332).

3.7. Sovyetler Birliği İle İlişkiler

Lozan sonrası Türk–Sovyet ilişkileri üç unsur etrafında gelişme göstermiştir. Ticari münasebetler, komünizm meselesi ve Türkiye’nin Batı ile olan münasebetleri.

Türk Sovyet ticaret münasebetlerinin esas konusu, Sovyetler Birliği’nin ticaret yoluyla Türkiye’yi etki altına alma çabası, Türkiye’nin ise dış ticaretini Sovyet Rusya’ya bağlamaktan kaçınarak bu ticareti Batıya da yöneltmesi ve nihayet, Sovyetlerin Türkiye’nin birçok yerlerinde ticaret temsilcilikleri açmak sureti ile bunları komünist propagandası için kullanmak istemesi, Türkiye’nin ise bu oyuna gelmemesidir(Armaoğlu,2005:329).

Komünizm meselesine gelince Türkiye bu konu karşısında tedbirler almıştır, ancak bu durum Türkiye’ye komünizmi ithal etmeye çalışan Sovyetler Birliği’nin hiç hoşuna gitmemiştir¹. Bu durum iki ülkenin basınına da yansır ve iki ülke basınında karşılıklı birbirini suçlar yazılar görülür. Türkiye’nin özellikle siyasi ve ticari anlamda Batıya yönelerek Sovyet tekelinden kurtulmak istemesi temel rahatsızlık unsurudur. Türkiye’nin Sovyetler Birliği ile yine de dostane ama temkinli giden ilişkisi olmuştur. Bu durum da Batılı devletlerin hoşuna gitmemekte ve Türkiye’nin Sovyetler Birliği olan ilişkisini kendileri için bir tehdit olarak görmekteydiler.

¹1925 yılında Moskova’ya giden Ahmet Şükrü Esmel orada Pravda Gazetesi’nin tanınmış yazarlarından olan Sovyet yazar Badek ile görüştüğünde Badek Ahmet Şükrü Esmel’e Türkiye’ye milli mücadele sırasında yardım yapıldığı zaman Türkiye’nin komünist olacağını umduğunu ancak Türkiye’nin bu yola gitmediği gibi komünistliğin yayılmasını önlemek için aldığı önlemlerden de şikayet etmiştir. bkz Ahmet Şükrü Esmel, Siyasi Tarih (1919 – 1939), Ankara, 1953, s.204

17 Aralık 1925 tarihinde Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında ‘‘Türk–Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık’’ antlaşması imzalanır. Bu antlaşmaya 3 yıl ömür biçilmişse de 1945’e kadar yani tam 20 yıl yenilenerek geçerliliğini sürdürmüştür. Türkiye’nin bu anlaşmayı imzalama nedeni 16 Aralık günü (yani bu anlaşmadan bir gün evvel) Musul meselesinin Türkiye aleyhine sonuçlanmış olmasıdır. İngiltere ile arasında anlaşmazlık sürerken, şubat ayında Şeyh Sait isyanının patlak vermesi Türkiye’nin hem içeride hem dışarıda zor durumda kalmasına yol açmıştır. Diğer batılı devletlerle de sorunlarını tamamen çözemediği için Sovyetler Birliği’ni kendine bir dayanak olarak görmüştür (Oran, 2008:315).

Sovyetler Birliği 1922 yılı itibari ile Türkiye’de ticari temsilcilikler açmıştı. Ancak bu temsilciliklerin komünizm propagandası yaptıkları görüşü iki ülke arasındaki ilişkileri geriyordu. Sorun asıl olarak, SSCB’de ticaretin devlet tekelinde olmasından ve Türkiye’deki temsilcilerin devlet memuru olmaları sebebiyle diplomatik dokunulmazlık istiyor olmalarından kaynaklanıyordu. İlişkiler Sovyetler’in 1926 yılında Türkiye’den gelen bazı mallara ambargo koymasıyla daha da gerildi. Yapılan ikili görüşmeler sonucunda 1 Şubat itibari ile vize edilmiş olan limon, portakal, fıstık vs gibi Türk emtiyası kabul ve ilan edilen müddetlerle kayıt edilmeksizin yine Rus limanlarına girebilecekti. Eğer bir problem çıkarsa bu durum derhal ticaret vekaletine bildirilecekti. Eğer Odesa’ da böyle bir problem çıkarsa durum orada da Moskova büyükelçiliğine bildirilecekti(İkdam, 28.02.1926, 04.03.1926). Ancak bu anlaşma çok sürmemiş olacak ki mayıs ayında Odesa limanı Türkiye’den gelen mallara tamamen kapandı (Oran, 2008:316). Sorunu gidermek için sürekli şekilde ticari müzakereler yapılıyordu (Hâkimiyet-i Milliye, 08.04.1926).

Bunun yanı sıra olumlu gelişmeler de yok değildi. Ankara’da aynı yıl SSCB büyükelçiliği açılmış (hatta yapılan resmi törenin ardından konser de verilmişti)(Hâkimiyet-i Milliye, 19.04.1926), Tevfik Rüştü Bey iki ülke arasındaki ticari anlaşmazlığı çözmek üzere, kasım ayında Sovyet dış işleri bakanı Çiçerin ile görüşmek için Odesa’ya gitmiştir.

Tevfik Rüşti Bey'in, 14 Kasım 1926'da Hamidiye Kruvüzörü ile Odesa'ya gidip de limanda kendini bekleyen Çiçerin ile sıcak biçimde buluşması¹ Avrupa basını tarafından hoş karşılanmamış, bu buluşma farklı söylemlere neden olmuştur. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin yazarlarından Ağa oğlu Ahmed Bey bu konu ile ilgili oldukça uzun bir yazı kaleme alarak kendi fikirleri ile Atatürk'ün ve başbakan İsmet Paşa'nın beyanlarını da aktarmıştır. Bu yazı, ayrıca Türkiye'nin dış siyasete bakışını göstermek açısından da oldukça önemlidir:

Türkiye ve Rusya gibi eski iki dost ve komşu devletin hariciye vekilleri arasında vaki olan mülakat Avrupa matbuatının bir kısmında anlaşılmasız bir gürültü için bahane olmuştur.

Bu kesim matbuata mensup gazetelerden bazıları bu mülakatı İngiltere'ye karşı tehditkâr bir nümayiş mahiyetinde göstermeye çalışırken diğerleri de mülakatı umum garb devletleri aleyhine şarkda güya yayılan tahrikat ve teşvikatın bir tetvici olmak üzere göstermeye yelteniyorlar. Umumiyetle bu kesim matbuat bu mülakkatan istifade ederek garb efkar-ı umumiyesini Türkiye ve Rusya'ya karşı yeni bir gayretle tahrik etmektedir.

Mülakatın ne için vaki olduğu herkesçe malumdur. Moskova sefirimiz Zekai Bey'in de pek sarıh bir lisanla ifade ettiği vech ile, "1926 senesinde Rus Karadeniz Torydu filosunun İstanbul'u ziyaretine mukamele olamak üzere Hamidiye Kruvazörünün Odesa'yı ziyaret etmek üzere olduğundan istifade eylemek isteyen Türkiye hariciye vekili de aynı gemi ile Odesa'ya gelmek arzusunda bulunmuştur. Bu münasebetle aralarındaki şahsi dostluk tesis etmiş olan Tevfik Rüşdi Beyle Mösyö Çiçerin arasında bir mülakatın olması pek tabiidir.

Hiç şüphe yok ki bu mülakat iki memleket arasındaki muhadenat rabitalarını bir kat daha tezyid ve teşyid edecektir. Fakat bundan bu mülakatın başka herhangi bir devlet ve millete karşı bir nümayiş manasını çıkarmak veyahud şarkın garb aleyhine bir

¹ Hâkimiyet-i Milliye'nin aktardığına göre Tevfik Rüşdi Bey eşyle birlikte bindiği Hamidiye Kruvazörü ile 13 Kasım 1926'da sabah saat 10'da Odesa Limanı'na varmıştır. Limanda 21 pare top atışı ile karşılanmış, onlar da buna cevap olarak 21 pare top atışı yapmıştır. Limana yaklaşmaya dek Ruslar 19 kez bayraklarını göndere çekmiş Hamidiye Kruvazörü de karşılık olarak 19 kez düdük çalmıştır. Limana çıktıklarında Çiçerin ve Tevfik Rüşti Bey samimi şekilde selamlaşırken, Tevfik Bey bahriye nazırının elini uzun uzun sıkıştır. Tevfik Bey daha sonra Çiçerin'i alkışlar arasında resmi makamında ziyaret ederken Çiçerin de iadei ziyaret için kruvazöre gider. Bkz. H.M. 14 Kasım 1926

ittihadı fikrine istihraç etmek garezkarlıktan başka hiçbir kelime ile açıklanamaz. Tevfik Rüştü Bey bizzat kendisine vaki olan bir suale demiştir ki:

Bizim için bir Asya ve Avrupa farkı yoktur. Ancak medeni devletler kavramı vardır. Türkiye de bu kavrama dahil devletlerden biridir. Asya cemiyet-i akvamı katiyen mevzu bahis değildir ve böyle bir şeyden haberim yoktur.

Zaten Türkiye'nin harici siyaseti daha iki hafta olmadı ki iki en yüksek ve en selahiyetdâr makam tarafından kati ve vazih bir lisanla tespit edildi. Meclisin küşadı sebebiyle devlet reisi Gazi Paşa hazretleri harici siyasetimizi şu vecih ve sarih ifadeleriyle tarif buyurdular:

Siyaseti hariciyemiz öteden beri münasebetimizde takip ettiğimiz ve aradığımız hatt-ı hareket her türlü mazeretten azade olarak yekdiğerine emniyet ve yekdiğerine huzur içinde inkişaf etmek açık ve samimi istikamettir.

Yine aynı meclis huzurunda hükümet reisi bulunan İsmet Paşa hazretleri aynı siyaset-i hariciyemiz hakkında şu ifadelerde bulunmuştur:

“Bizim harici politikamız samimi sulh ve müsalemet devri yaşamak üzere emniyet idamesine matuftur. Bu siyasetimiz bizi hiç kimse aleyhine ne bir söze ne de bir tavra sevk etmemiştir. Münasebetimizde gördüğümüz muameleye hakkıyla ve tamamıyla mukabeleye ehemmiyet veriyoruz. Dostane muameleye dostane mukabele ediyor ve haksızlık yapmamaya itina ediyoruz.

İşte en yetkili ağızlardan izah edilen durum.

Ne gariptir ki biz arkamızı şarka çevirerek garba doğru yürürken, garb bizi garba husumetle, şarklıkla itham etmektedir. Bu anlaşılmaz tezad!

Yeni Türkiye ve onu idare eden rehberler evham ve hülya arasında koşacak zihniyette değildirler. Bizim için ne hususi bir şark ve ne hususi bir garb vardır. Bizim kıymet ve ehemmiyet verdiğimiz şey istiklalimiz, istiklalimizle beraber inkişaf ve tekamülümüzü temin eden emniyettir. Bizim takip ettiğimiz yegane hedef bu istiklal ile bu emniyeti temindir. Bu sahada bütün milletlerle dost geçinmektir.

Rusya ile aramızdaki dostluk da bu esaslara dayanmaktadır. Bu dostluk ne şarkı garba karşı tahrik ve ne de herhangi bir millet aleyhine müteveccih bir hareket gibi bir gayeyi istihdaf etmez. Bilakis Rusya ile dostluğumuzun esası şark ve garbda sulh ve selameti temine ve şark ve garbın sulh ve selamet içinde inkişafını teyide matuftur.

Odesa mülakatından hasıl olacak netice de aynı gayeye müteveccihdir. Bu mülakata başka manalar atfederek dünya efkar-ı umumiyesini tahrik edenlerdir ki bilerek veya bilmeyerek cihan sulh ve selametinin gerçekleşmesine engel olurlar. (Hâkimiyet-i Milliye, 14.11.1926).

Tevfik Rüşti Bey ile Çiçerin'in yaptıkları ikili görüşmelerde ticaret anlaşması konusunda bir neticeye varılamasa da, Milletler Cemiyeti'ne üyelik ve Balkanlarda izlenen politikalar konusunda görüş alışverişlerinde bulunmuşlardır. Görüşmeler sonunda Çiçerin, Mustafa Kemal'e mektup yazarak Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin Balkanlardaki çıkarlarını tehlikeye sokacak hiçbir girişimde bulunmayacağını bildirmiştir. Türkiye ise görüşmeden hemen sonra, sürekli üyelik verilmediği takdirde Milletler Cemiyeti'ne girmeyeceğini açıkladı. Türkiye'ye sürekli üyelik verilmesi söz konusu olmadığından, bu açıklama üye olunmayacağı anlamına geliyordu. İki ülke arasındaki ticari anlaşmazlık 1927 yılının mart ayında imzalanan "Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması" ile giderildi (Oran, 2008:316–317).

SONUÇ

1926 senesi Yeni Türk Devleti'nin kuruluşunun üçüncü yılı olması sebebiyle, inkılapların ard arda geldiği aynı zamanda Osmanlı'dan kalan pek çok sorunla da boğuşulduğu bir dönemdir. Atatürk, Türk insanını çağdaş milletler seviyesine yükseltmeyi istiyor ve bu yüzden de tüm zorluklara rağmen yılmadan inandığı fikrin peşinden gidiyordu. Ancak, hafızasında Osmanlı Devleti'ni, onun fikir, yapı ve geleneklerini taşıyan insanlar için inkılâpları benimseyebilmek o kadar kolay değildi. Bu çalışma için kullanılan 1926 yılı gazetelerine yansımış haberler incelendiğinde de, inkılaplara ters hareket edilen olaylar anlatılırken haberin yazarı yaşanan gerginlikleri sempatik bir tavırla farklı bakış açısından sunmaya çalışmışsa da yaşanan gerilim kişilerin, inkılâpları öyle çabuk benimseyemediğinin bir göstergesidir.

Neredeyse tüm yıl boyunca yayınlanan gazetelerin her gününün sayfalarına yansıyan “İstiklal Mahkemesi” haberlerinden, İstiklal Mahkemelerinin inkılâpların sessiz sedasız kabul görmesinde etkin faktörlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü inkılâp karşıtları İstiklal Mahkemeleri tarafından yargılanıyordu. Verdikleri demeçlerden anladığımız kadarı ile pek çoğunun karşı çıkma sebebi, kötü niyet ya da yapılmaya çalışılanları yıkmak değildir. Muhalefet inkılâplara karşı çıkıyordu çünkü örnek alınan model batıydı. İçinde yoğun biçimde doğu kültürünü barındıran bir devlet için batı modeli seçilmişti. Savaştan çikalı çok az bir zaman geçmiş, Osmanlı yüzlerce yıl Batı ile savaşmıştı. Şimdi yüzlerce yıl savaştıkları batının modelini alarak bir Hıristiyan Devleti olmaktan, özlerini benliklerini kaybetmekten korkuyorlardı. Bu korku özellikle Yazı ve Şapka İnkılabında had safhaya varmıştır. Milli Mücadele'de Atatürk'ün yolundan ayrılmayıp ona yardım edenler, söz konusu yazı inkılabı olduğunda korkup farklı bir tavır sergilemişlerdir. Çünkü yeni bir alfabeye geçmek, geçmişle tüm bağları koparmak ve yazılmış binlerce eserin okunamayacak olması anlamına geliyordu ki onlar bunu istemiyordu. Muhalefet de güçlü, sağlam, bağımsız bir devlet istiyordu ama geçmişinden kopmadan, onu unutmadan var olmak istiyordu. Ama Atatürk Türkiye'yi reformlarla değil inkılâplar ile ayağa kaldıracağına inanıyordu ve ortam inkılâp yapmaya oldukça da uygundu. Atatürk bu yüzden muhalefete kulak tıkamıştır. Bunu yaparken halkın içine karışmayı, onlara derdini anlatmayı ihmal etmemiş. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren yurt gezilerine çıkarak insanların dertlerini

dinlerken onlara inandıklarını da anlatmıştır. Bir gezisinde halkın karşısına şapka ile çıkarken başka bir gezisinde kara tahtanın önüne geçip halka yazı dersi vermiştir. Halkın inkılaplar karşısındaki sessizliğini sağlayan diğer faktör az da olsa bu olmuştur. Muhalefete göre evinde masası, sandalyesi dahi olmayan, özünde, zihninde, beyinde medeniyeti bilmeyen insana smokini giydirip, ona çatal bıçak kullanmayı öğretsen de zihni aynı olduktan sonra, üzerinde oturacağı sandalyesi, yemek yiyeceği masası olmadıktan sonra tüm bunlar neye yarardı? Muhalefet ilk bakışta haklı gibi dursa da sonucun başarılı hatta başarısız olduğunu görmek için bile ilk adımı atmak gerekiyordu. Mustafa Kemal'in inatla yaptığı da buydu. Bu sebeple 1926 basınına hakim olan haberlerin bir çoğu İstiklal Mahkemesi ile ilgilidir. Basının çokça üzerinde durduğu diğer haberler de haziran itibari ile İzmir Suikasti ve tüm yıl boyunca baş sayfalardan düşmeyen yabancı devletlerle olan münasebetlerdir. Atatürk barış ilkesini benimsemiş olduğundan yabancı devletlerle olan problemlerini olabildiğince hızlı biçimde sonuçlandırmış, etrafındaki devletlerle dostane ilişkiler kurmuştur. Daha evvel iletişim halinde olunmayan Arjantin gibi Güney Amerika ülkesi olan bir devletle dahi anlaşma imzalamıştır. Ancak Avrupa'nın kendi içinde yaşadığı gerilim Türkiye'yi de korkutmaktadır. Çünkü Atatürk her ne kadar barışçıl bir tavır takınmışsa da gerçekleşecek yeni bir savaş Türkiye ne kadar uzak dursa da onu da yakından etkileyecekti. Lozan sonrası sorunlar, Avrupa'nın yeni bir savaşa doğru gidişi gibi olaylar nedeniyle dış ilişkiler ve Avrupa haberleri çokça yer kaplamıştır.

Atatürk'ün Yurt Gezisi'nde olduğu haziran ayında gerçekleştirilmeye çalışılan ama daha gerçekleştirilemeden başarısız olan Suikast Girişimi ise duyulduktan hemen sonra basının birinci sayfasında yer almaya başlamış ve neredeyse tüm yıl boyunca bu sayfadan düşmemiştir. İnkılap karşıtları dolayısıyla süren İstiklal Mahkemelerine bu sefer de İzmir Suikasti ile olanlar eklenmiştir. Ayrıca Gazi'ye "geçmiş olsun" dileklerini sunan gerek yurt içi gerek yurt dışından gelen telgraflara yer verilmiştir. Üstelik yine basın yolu ile halk Gazi'nin muhalefetlerine karşı yurdun dört bir yanında yapılacak gösterilere çağırılmıştır. Bu bakımdan ele alındığı vakit de görülen o ki, 1926 basını bize inkılaplar ve Atatürk ile ilgili bir dönemin havasını yansıttığı gibi kamuoyu üzerinde yönlendirici hatta birleştirici bir etkiye de sahip olmuştur. Unutmamalı ki o dönem halka ulaşmayı başarabilen bir diğer unsur basındı, dolayısıyla inkılapları benimsetmek konusunda İstiklal Mahkemeleri ve Atatürk'ün yurt gezileri kadar

basının da rolü söz konusudur. Halk olup bitenleri basından öğreniyordu, basının muhalefet seslerden arınıp, hükümeti destekler biçimde yazılar yazması inkılaplar konusunda halkı olumlu etkilemiştir. Tüm inkılaplar boyunca Atatürk'ün isteği de bu olmuştur. Halkın kafasını “çatlak seslerle” karıştırmak yerine, destek görmek. Nitekim Atatürk'ün, Cumhuriyet'in ilanından sonra tutuklanan ama daha sonra serbest bırakılan gazetecilere yapmaya çalıştığı şey, gazetecilerin gözlerini korkutup muhalefetlerini kırarak mümkünse bu süreç boyunca onların da desteğini alıp halkın kafasının karışmasını önlemektir.

Nitekim bugün baktığımızda Atatürk inkılaplarının büyük kısmının uygulandığını görülmektedir ve bu da Atatürk'ün yapmaya çalıştıkları konusunda başarıya ulaştığının göstergesidir.

KAYNAKLAR

- ADA, Serhan (2005), *Türk Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu*, İstanbul
- AKŞİN, Sina (2004), *İstanbul Hükümetleri II*, 2. Baskı, İstanbul
- ARMAOĞLU, Fahir (2005), *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 15. Baskı, İstanbul
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Ankara, 1997.
- AYBARS, Ergün (1998), *İstiklal Mahkemeleri*, 2.Baskı, İstanbul
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet (1992), “Taksim Cumhuriyet Abidesinin Tarihçesi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, , sayı. 25, Cilt: IX, Kasım, www.atam.gov.tr.
- BAŞGÖZ, İlhan (1995), *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Ankara
- BERKES, Niyazi (2006), *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 9. Baskı, İstanbul
- Cumhuriyet Gazetesi (1 Ocak 1926–30 Aralık 1926)
- DİLAN, Hasan Berke (1998), *Türkiye'nin Dış Politikası (1923–1939)*
- Düstur, Üçüncü Tertip, VII, Ankara, 1944
- ERDAL, İbrahim (2004) “Türk Basınına Göre; Patrikhane Konusu ve Patrik Araboğlu'nun İhracı Meselesi”, *Ankara Üniv. Türk inkılap tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı.33–34, Mayıs-Kasım, ss.33–49.
- EROĞLU, Hamza (1990), *Türk İnkılap Tarihi*, Ankara
- ESMER, Ahmet Şükrü (1953), *Siyasi Tarih (1919–1939)*, Ankara
- GOLOĞLU, Mahmut, *Devrimler ve Tepkiler(1924–1930)*, Ankara.
- GÖKBERK, Macit (1986), “Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk”, *ATATÜRK*, İstanbul, ss.281–334.
- GÖNLÜBOL, Mehmet–Sar, Cem vd. (1982), *Olaylarla Türk Dış Politikası, c.I*, Ankara

- GÜREL, Şükrü S. (1993), *Türk Yunan İlişkileri 1821 – 1993*, Ankara
- Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi (1 Ocak 1926 – 30 Aralık 1926)
- İkdam Gazetesi (1 Ocak 1926 – 10 Nisan 1926)
- “KARADENİZ: Seyr-i Türkiye” Belgeseli
- KARAKOÇ, Ercan (2004), *Atatürk'ün Dış Türkler Politikası*, İstanbul
- KARAL, Enver Ziya (1964), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi(1918 – 1960)*, İstanbul
- KB(Kültür Bakanlığı), (1981), *Atatürk'ün Milli Dış Politikası, c.II*, KB Yayınları
- KILIÇ, Selami (2005), *Türk Devrimi ve Fikir Temelleri*, İstanbul
- KİLİ, Suna (2001), *Türk Devrim Tarihi*, İstanbul
- KOCAHANOĞLU, Osman Selim (2005), *Atatürk'e Kurulan Pusu*, İstanbul
- KOCATÜRK, Utkan (1999), *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara
- KOCATÜRK, Utkan, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, İş Bankası Yayınları.
- KOLOĞLU, Orhan (1999), *Cumhuriyet'in İlk Onbeş Yılı, (1923–1938)*, İstanbul
- KORKMAZ, Zeynep (1999), *Nutuk*, Ankara
- LORD KINROSS (1999), *Atatürk*, çev. Necdet Sander
- MANİZADE, Derviş (1975), *Kıbrıs (Dün, Bugün, Yarın)*, İstanbul
- Milliyet Gazetesi (6 Nisan 1926–1 Temmuz 1926)
- ORTAYLI, İlber (2008), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İstanbul
- OKUR, Mehmet, (2005), “Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Milli ve Modern Bir Eğitim Sistemi Oluşturma Çabaları”, *Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.5, sayı:1, ss.199–217.
- ORAN, Baskın (2008), *Türk Dış Politikası*, c.I, 13. Baskı.

ÖKE, Mim Kemal (1991), *Musul Meselesi Kronolojisi*, 2. Baskı, İstanbul

ÖNDER, Mehmet (1984), *Atatürk'le Adım Adım Türkiye*, Ankara.

ÖZTÜRK, Kazım (1992), *Atatürk'ün TBMM Açık ve Gizli Oturumlardaki Konuşmaları*, c.II.

Resmi Gazete (6 Mart 1924, 28 Nisan 1926)

SANDER, Oral (1989), *Siyasi Tarih, Birinci Dünya Savaşının Sonundan 1980'e Kadar*, Ankara

SARIKAYA, Makbule, (2008) “1925 Prag Pedagoji Kongresinde Bir Türk: Selim Sırrı Tarcan”, *Ankara Üniv. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı 42, Kasım, ss.301–310.

Son Saat Gazetesi (1 Ocak 1926 – 30 Aralık 1926)

SOYSAL, İsmail (1989), *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları c.I 1920–1945*, Ankara

ŞİMŞİR, Bilal (1993), *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları, c.I*, Ankara

ŞİMŞİR, Bilal (1993), *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları, c.II*, Ankara.

ŞİMŞİR, Bilal (1992), *Türk Yazı Devrimi*, Ankara

TAPAN, Mete (1983), “Türkiye’de Uygarlık, Bayındırlık, Kentleşme ve Atatürk”, *ATATÜRK*, İstanbul, ss.381–416.

Vakit Gazetesi (27 Mayıs 1926– 21 Temmuz 1926)

YALÇIN, Durmuş ve diğ. (2005), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Ankara

YÜCEL, Ünsal (1983), “Atatürk Döneminde Sanat Yaşamı”, *ATATÜRK*, İstanbul, ss.415–479.

EKLER

EK-A: Yabancı devlet temsilcileri ve itimatnâmeleri

Afgan Elçisi Gulam Geylani Han'ın Güven Mektubunu Gazi Mustafa Kemal'e Sunarken Verdiği Söylev:

Ankara, 24.2.1926

Reisicumhur Hazretleri,

Metbû-ı müfahhamım Emir Hazretlerinin Dost ve Birader Türkiye Cumhuriyeti nezdinde orta elçi ve fevkalade-i nümâyendesi bulunan Sultan Ahmed Han Hazretlerinin memuriyetine hâtıme veren ve beni o sıfatla nezd-i devletlerine memur buyurmakla müftehir kılan nâmeleri dostane ve şâhâne selamları ile beraber takdim etmek ve muhterem selefim hakkında ibrâz buyurulan teveccüh ve iltifattan dolayı Muazzam Padişahım Emir Hazretleri namına arz-ı teşekkür eylemek için Zât-ı Devletlerinden kemâl-i ihtirâm ile müsaade talep eylerim. İcraat-ı âhire ve şehâmet-i milliyesi tarihin sahâif-i bercestesini teşkil eden bir hükümet nezdine memur edildiğimden dolayı şahsen fevkalâde bahtıyırım. Büyük Türk milleti ile aziz Afgan milleti beyninde müşterek ruh ve haslet ve ebedi lâ-yetezelzel kalbi bir dostluk müşahede etmekle daha sürûr ve ibtihâc ediyorum.

Bu cihetler ile hâiz olduğum niyât-ı halisâne ve samimanenin memuriyet-i âliyyemin icrası hususunu teshil edeceğinden şüphe etmiyorum. Bütün mesaimin Türkiye Cumhuriyeti ve Afganistan dostları beyninde teyemmünen ber-karar olan revâbıt-ı dostanenin teşyidi emrinde temerküz edeceğini pâk bir ruh ve kavi bir kalb ile temin eylerim. Fakat bu hususta en büyük istinadgâhımı Zât-ı Devletleri ile Hükümeti Cumhuriyenin müzâheretlerine nâiliyet teşkil edeceğini de ayrıca arz ederim. Zât-ı Devletleri ile Hükümeti Cumhuriyenin bu müzâhereti benden derîğ buyurmayacaklarından mutmainim.

Sözüme hâtıme vermezden evvel, Zât-ı Devletlerinin sıhhat ve saadetlerini ve azimkâr Türk milletinin dâhil olduğu teceddüd ve terakki yolunda kemâl-i muvaffakiyet ile

ilerlemesini Muazzam metbû'um Emir Hazretleri ve aziz milletim namına temenni ederim (Hâkimiyet-i Milliye, 25.02.1926; Şimşir, 1993, c.1:19)

Gazi Mustafa Kemal'in Afgan Elçisinin Söylevine Verdiği Cevap:

Ankara, 24.2.1926

Sefir Bey Hazretleri,

Aramızda pekiyi bir hatıra bırakan selefiniz Sultan Ahmed Han'ın vedanâmesini yedinizden ahz ettiğim sırada Türkiye Cumhuriyeti nezdinde Fevkalâde Murahhas ve Orta Elçi sıfatı ile tayin buyurulduğunuz müş'ir Emir Hazretlerinin nâme-i melûkânelerini büyük bir meserretle alıyorum. Bu vesile ile delâletiniz ile isal buyurulan selâm-ı melûkânenen pek mütehassis kaldığımı Zât-ı Hümâyûnları hakkında perverde eylediğim meveddet ve muhâleset-i biraderâneye terdifan Emir Hazretlerine iblâğ buyurmanızı rica ederim. Milletim hakkında beslediğiniz hissiyât-ı dostaneye hassaten teşekkür eylerim. Milletlerimiz beyninde müşterek olan hasâil-i cemile neticesi vücud hâdisatı âhire-i tarihiye ile de daha ziyade teyîd ve teşyîd etmiş bulunan dostluk zinde ve lâ-yetezelzeldir. Bu münasebât-ı hasenenin daha müttesi ve tarafeyn için daha velûd ve semere-mazhar olacağına gerek benim ve gerek Hükümet-i Cumhuriyenin muâvenet ve teşvikâtına nail olacağına emin olabilirsiniz. Esasen bezl edeceğiniz mesai Afganistan Padişahı Emir Hazretlerinin saadeti ve Afgan milletinin refah ve selameti ve büyük bir alâka-i meserretkârane ile takip ve müşahede etmekte olduğumuz terakkiyatın mütezayid muvaffakiyetlerle tetevvücü hakkındaki samimi temenniyâtımı beyan eder ve Zât-ı Sefirânelerine beyan-ı hoş-âmedi eylerim (Hâkimiyet-i Milliye, 25.02.1926; Şimşir, 1993, c.1: 20) .

Arnavutluk Cumhuriyeti Orta Elçisi Rauf Fisto Beyin Güven Mektubunu Gazi Mustafa Kemal'e Sunarken Verdiği Söylev:

Ankara, 13.3.1926

Reis Hazretleri,

Arnavutluk Cumhuriyeti Reisi Hazretlerinin beni Fevkalâde Murahhas ve Orta Elçi sıfatıyla nezdi fehimânelerine tayin etmek lütfunda bulduklarını müşir itimadnâmeyi takdim ile kesb-i şeref eylerim.

Muhterem reisim bana bu yüksek ve nazik vazifeyi tevdi ederken vakayi-i tarihiyyenin esna-yı cereyanında müşterek mukadderâta malik bulunmuş olan iki millet arasında asırlardan beri teyemmünen mevcut olan dostluk revâbıtını teşyid için bütün kuvvetimle sarf-ı mesai etmeliğimi tesviye eyledi.

Reis Hazretleri,

Nezd-i devletlerinde Arnavutluk'un ilk mümessili olarak bulunmakla fevkalâde bahtiyarım. İki memleketin menâfine ve iki dost millet arasında sıkı bir teşrik-i mesai devresinin küşâdına hizmet etmek şerefî bendenize teveccüh etmiştir.

Asil Türk milletinin refah ve ikbali ve zât-ı fehimânelerinin saadeti için hararetle temenniyât dermiyân ederken zât-ı fehimânelerinin ve muhterem hükümeti tarafından memuriyetimin müntic-i muvaffakiyet olmasına muktazi kıymetli ve müessir müzâherete mazhar olacağım kanaatinde bulunduğumu beyan ederim (Hâkimiyet-i Milliye, 14.03.1926; Şimşir, 1993, c.1: 291-292).

Gazi Mustafa Kemal'in Arnavut Elçisinin Söylevine Verdiği Cevap:

Ankara, 13.3.1926

Sefir Hazretleri,

Arnavutluk Cumhuriyeti Reisi Hazretlerinin Zât-ı Âlilerini nezdime Fevkalâde Murahhas ve Orta Elçi tayin eylediğini müşir itimadnâmeyi yedinizden kemâl-i memnuniyetle alıyorum.

Tarihin hayli uzun devrelerinde birçok sahalarda teşrik-i mukadderât eylemiş olan iki millet arasındaki dostluk revâbıtını teşyid sureti ile iki memleketin menâfine hizmet ve iki dost millet arasında sıkı bir teşrik-i mesai devresi küşâd etmek hususunda vaki olacak mesainizin benim ve hükümet-i cumhuriyenin muâvenetine mazhar olacağına emin olabilirsiniz.

Arnavutluk'un ilk mümessili olan zât-ı âlîlerinin tayinini memnuniyetle telakki eder ve Türk milletinin refah ve ikbaline ve şahsıma matuf beyanınızdan dolayı teşekkür ederim.

Muhterem reisiniz hazretlerinin saadeti ve Arnavutluk'un refah ve ikbali hakkında en samimi temennilerimi beyan ile zât-ı âlinize safa geldiniz derim (hoşâmedî eylerim) (Hâkimiyet-i Milliye, 14.03.1926; Şimşir, 1993, c.1: 292).

Danimarka Elçisi Oldenburg'un Güven Mektubunu Gazi Mustafa Kemal'e Sunarken Okuduğu Söylev:

Ankara, 11.4.1926

Reisicumhur Hazretleri,

Metbû'-ı mufahhamım haşmetlu Danimarka ve İzlanda Kralı hazretlerinin Fevkalâde Murahhası ve Orta Elçisi sıfatı ile beni Türkiye reisicumhuru hazretleri nezdine tayin etmek lütfunda bulunduğunu mübeyyin itimatnâme-yi zât-ı samilerine takdim ile kesb-i fahr eylerim.

Metbû'-ı mufahhamım şahsı devletlerine karşı beslemekte olduğu âlî hürmetini ve gerek saadet-i riyaset-penâhîleri ve gerek Türk milletinin refah ve ikbali hakkındaki temenniyâtı halisânesini ifâya beni memur etti.

Zât-ı haşmet-penâhîleri ile Danimarka ve İzlanda Krallıkları Hükümetleri ve ahalisi bu iki memleketle Türkiye Cumhuriyeti arasında halen mevcut olan münasebâtı meveddet ve itimada bir kıymeti mahsusa-i mümtaze atfetmekdedirler. Temsil ettiğim memleketle memleketiniz beynindeki münasebât-ı harsiyeye ve ticariyenin inkişâf-ı dairesini Danimarka ve İzlanda'nın ne kadar samimi bir sevinçle karşılayacağını bildiğim içindir ki hükümdarıma bana tevdî etmek lütfunda bulunduğu bu mühim vazifede muvaffak olmak için bilhassa bu gayeye erişmeğe bütün sa'y ve gayretimle çalışacağım.

Vazifemin ifâsı hususunda zât-ı haşmetleri ile Türkiye Hükümeti Cumhuriyesinin kudretli müzâheretine mazhar olacağım ümidini izhâra ictisar ederim (Hâkimiyet-i Milliye, 12.04.1926; Şimşir, 1993, c.2: 9).

Gazi Mustafa Kemal'in Danimarka Elçisi Mösyö Oldenburg'un Söylevine Verdiği Cevap:

Ankara, 11.4.1926

Elçi Hazretleri,

Haşmetli Danimarka ve İzlanda Kralı Hazretleri tarafından Fevkalade Murahhas ve Orta Elçi sıfatı ile tayin kılındığınızı müşir itimatnâmenizi kemâl-i memnuniyetle alıyorum.

Türkiye ile Danimarka ve İzlanda arasında teyemmünen cari olan mütekabil-i meveddet ve itimadı bu münasebetle de teyîd eylemenizi memnuniyetle telakki ve şahsım ve Türk milleti hakkındaki hissiyattan dolayı beyan-ı teşekkür eylerim.

Uhdenizde tevdî buyurulan vazife-i âliyi hüsnü ifâda ve Türkiye ile memleketiniz beynindeki münasebât-ı harsiyeye ve ticariyenin inkişâfına matuf mesainizde benim ve Hükümet-i Cumhuriyenin muâvenetine nail olacağınızdan emin olabilirsiniz.

Metbû'unuz haşmetli kral hazretleri hakkında beslediğim âlî hürmet hislerime tercüman olmanızı rica ederken müşârün-ileyh hazretlerinin saadeti ve Danimarka ve İzlanda halkının ikbal ve refahı hakkında samimi temennilerimi beyan eder ve zât-ı âlînize beyanı hoşâmedî eylerim (Hâkimiyet-i Milliye, 12.04.1926; Şimşir, 1993, c.2: 10).

Fransa Elçisi Mösyö Daeschner'in İtimatnâmesini Gazi Mustafa Kemal'e Sunarken Okuduğu Söylev:

Ankara, 28.10.1926

Reisicumhur Hazretleri,

Mösyö Albert Sarraut'nun memuriyetine hitam veren vedanâmesi ile birlikte, reisicumhur hazretlerinin, beni zât-ı devletleri nezdine Fevkalâde Büyükelçi ve Murahhas sıfatı ile tayin buyurdıklarını mübeyyin itimadnâmeyi yed-i fehimânelerine tevdî ile kesbi şeref eylerim.

Hükümetimin, memleketlerimiz beyninde teyemmünen teessüs etmiş olan dostluk münasebâtının inkişâfını, selefimin eserine iktifâen takib etmek hususuna beni memur etmekle uhdeme tevdî eylediği vazifenin kıymet ve şerefini tamamiyle his ve idrak etmekteyim.

Fransa ve Türkiye milletleri arasındaki hüsn-i âmîz iş ve dostluk rabitaları yeni bir şey olmayıp her iki milletin mazideki münasebâtı beynelmilel mühim mesâil-i siyasiyenin hal ve faslında teşriki mesailerinin nafi bir surette müesser olabilmesini temin edecek derece samimi bulunduğunu tarih bize göstermektedir.

Zât-ı fehimânelerinin teşkil buyurdıkları hükümetin azimkâr iradesi tesir ve ilham ile Türk milletinin vücade getirdiği o muazzam eseri teceddüt ve istihlâs-ı ananevi hürriyet ve istiklal mefkûresine sadık kalmış olan Fransız milleti tarafından ancak meveddetkâr bir alâka ile takip edilebileceği tabiidir.

Bana tevdî edilen vazifeyi işte bu hissiyattan mülhem olarak ve Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ile halisâne ve emniyet-bahş bir zemini mesai taharrî ederek ifâya bezl-i gayret edeceğim gibi işbû mesai dahi her iki memleketin müşterek menfaatlerini tam ve samimi bir surette takdir edilmesi istinad edeceği cihetle bir kat daha müsmir ve nafi olacaktır (Hâkimiyet-i Milliye, 29.12.1926; Şimşir, 1993, c.2: 70–71).

Gazi Mustafa Kemal'in Fransa Elçisi Mösyö Daeschner'in Söylevine Verdiği Cevap:

Ankara, 28.10.1926

Sefir Hazretleri,

Selefi âlîiniz Mösyö Albert Sarraut'nun memuriyetine hitam veren vedanâme ile birlikte reisicumhur hazretlerine sizi nezdime Fevkalade Büyükelçi ve Murahhas sıfatı ile tayin buyurdıklarını mutazammın olan itimatnâmeyi yedinizden bir memnuniyeti mahsusa ile kabul ediyorum.

Şahsınıza müteveccih bu intihâb ve memleketlerimiz beyninde teyemmünen cari olan dostluk münasebâtının inkişâfı için sarf edeceğiniz mesaide selefimizin eserine iktifâ eyleyeceğinize dair olan teminâtınız Türkiye'de lâ-teyegayyer bir hatıra bırakmış olan

selef-i âlî niz Mösyo Albert Sarraut'nun azimetinden dolayı hissettiğim teessüf-i tadile medâr-ı küllî olmaktadır.

Türkiye ve Fransa milletleri beyinde cây-gâh olmuş bulunan samimi dostluk zât-ı sefirânenizin bahs buyurduğunu işitmek benim için bilhassa mahzûziyetimi mucip olmuştur. Milletlerimizin mütekâbilen perverde ettikleri hissiyatı muhabbetkârânenin aralarındaki ananevi revâbıtı kuvvetleştireceğine kanaatim ber-kemâldir.

İşbu hüsnü itilâf gâyesini temin hususundaki mesailerini teshil emrinde benim ve Hükümeti Cumhuriyenin müzâhereti halisâne ve tammesinden emin olabileceğinizi teyîd eder ve gerek reisicumhur hazretlerinin ve gerek Fransa'nın saadet ve ikbali hakkında samimâne temenniyâtımı izhâr ile size beyanı hoşâmedî eylerim (Hâkimiyet-i Milliye, 29.12.1926; Şimşir, 1993, c.2: 71).

İngiliz Büyükelçisi George Clerk'ın, İtimatnâmesini Mustafa Kemal'e Takdim Ederken Okuduğu Nutuk:

Ankara, 22.11.1926

Reisicumhur Hazretleri,

Haşmetli kral hazretleri tarafından zât-ı devletleri nezdine Fevkalade Büyükelçi ve Murahhas olarak tayinimi yazan mektubu yed-i devletlerine takdim ile kesb-i şeref eylerim. Memleketi asr-ı hayatın tariki terakki ve fennisine sevk ve isal zımnında zât-ı devletleri ile Türk hükümetinin sarf buyurdukları gayretleri haricde bir müşâhid sıfatı ile zaten büyük bir dikkat alâka ile takip etmiştim.

Zât-ı devletlerinin aradıkları netice ancak cihan devletleri terkisine hadim ve medâr olabilir ve zât-ı devletleri bu hissiyatdan mülhem bildiğim cihetle her iki memleket ve hükümetlerimiz arasında en iyi münasebâtın idâmesi vazifesini -alelhusus Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Devleti- hududlar meselesini suret-i katide hal ve tavsiye etmiş olan muahedenâmenin akd olunmasının temin ettiği an müsaade deruhte etmek şeref ve imtiyazının kısmet-i âliyyesini takdir ediyorum.

Binâen-aleyh münasebât-ı hasenenin inkişâfına haz ve azim ile çalışacağım. İşbû mesaide zât-ı devletleri ile hükümeti cumhuriyetin hüsn-i teveccühâtı ile

müzâheretlerine de istinad edebileceğime ve çalışma aralarında bir dostluk ânanesi ve hüsn-i âmîz olan memleketlerimiz münasebâtını kesb etmesine hadim olunacağına kanaatim ber-kemâldir. (Hâkimiyet-i Milliye, 23.01.1926)

İngiliz Sefiri Clerk'ın Nutkuna Cevaben Reisicumhur Gazi Hazretleri Tarafından Verilen Cevap:

Ankara, 22.11.1926

Sefir Hazretleri

Haşmetli İngiltere karalı tarafından nezdime Büyükelçi ve Fevkalade Murahhas olarak getirdiğiniz itimadnâme-yi yed-i âlilerinden büyük bir mahzûz ile alıyorum (Hâkimiyet-i Milliye, 23.01.1926).

İran Büyükelçisi Tabatabai Hazretlerinin, İtimatnâmesini Mustafa Kemal'e Takdim Ederken Okuduğu Nutuk:

Ankara, 1926¹

Reisicumhur Hazretleri,

Nezdi devletlerinde memleketin mümessili bulunduktan bir müddet sonra bugün maâlî-i iftihar hem dini hem civar ve kadim elvidad olan İran ve Türkiye hükümetleri arasında revâbit-ı hasenenin gayet metin ve münasebât-ı dostanenin memnuniyet bahş olduğu bir hengamede Şâh-ı nev-câhimin kemâkân vazifemin idamesini mutazammın olan itimadnâmeler ile zât-ı devletlerinin nâmelerine olan cevabnâmelerini yed-i riyaset-penâhîlerine tevdî ve metbû'-ı muazzamamın beyanatını huzur-ı devletlerine iblâğ şerefine nail oluyorum.

Metbû-ı muazzamım hissiyât-ı samimâne ve temeyyülât-ı muhâdenetkâranelerinin nezd-i âlî-i riyâset-penâhîlerine tercümanı olmak ve iki memleket arasında bugün hamdülillah had-ı kemâlde bulunan meveddet-i vaziyet esaslarını takviye ve tahkime matuf olan azm-i mülûkânelerini huzur-ı devletlerine beyan etmek için nezd-i devletlerine sefir-i kebir ve fevkalâde murahhas olarak tayin ve iki hükümet arasındaki mevcut revâbit-ı hasenenin tezyid ve münasabatı vedaiyenin tevsîi emrinde lazım

¹ belgenin kesin tarihi saptanamamış

gelen her gûna mesaiyi son dereceye kadar sarf etmek ve bu hususta bezli-mukadderetten geri durmamakla muvazzaf buyuruldu.

Binâen-aleyh bu yolda sarf edeceğim mesaiyi tervic ve teshil etmek sureti ile iki memleketin saadetini müstelzim olan vezaif-i mevdûamın husulünde muvaffakiyatımı temin etmeleri hususunda Türkiye Hükümeti Cumhuriyeti erkân ve memur-i kirâmına canib-i riyaset-penâhîlerinden evâmiri muktaziyyenin isdâr buyurulmasını bülend-i fehîmânelerinden ümid ve zât-ı âlî-i asilânelerinin saadet-i şahsiyeleri ile Türkiye Cumhuriyeti muazzamasının gün be gün terakki ve tealisi için temenniyât-ı samimânemi takdim ve kabulünü istirham eylerim (Şimşir, 1993,c.2: 448-449).

İran Sefiri Tababai'nin Nutkuna Cevaben Reisicumhur Gazi Hazretleri Tarafından Okunan Nutuk:

Ankara, 1926

Büyükelçi Hazretleri,

Aala Hazreti Hümayun Şehinşâhı İran'ın zât-ı âlîlerinin nezdinde idâme-i memuriyetinizi müş'ir itimatnâmelerini yeddinizden kemâl-i memnuniyetle alıyorum.

Her iki millet ve memleket arasında mevcut revâbıt-ı hasenenin metin esaslara istinad ettiği ve hissiyat-ı muhâdenet ve muhâlesetin mütezâyiden teyîd eylediği mesud bir devrede zât-ı âlînizi nezdime büyükelçi ve fevkalade murahhas olarak ibkaen tayin buyuran Şehinşâh hazretlerinin şahsım ve Türkiye Cumhuriyeti hakkında perverde etkilerini beyan buyurduğunuz hissiyat-ı âliyyeyi meveddet ve samimiyetten pek mütehassisim. Dost ve kardeş İran milleti ile hükümdarı Şevket-nişânı hakkındaki hissiyatımızın da aynı derece-i meveddet ve muhâlesetle olduğuna itimat edebilirsiniz.

İki hükümet arasında mevcut revâbıt-ı hasenenin teşyid ve tahkimi ve münasebât-ı vidâdiyyenin inkişâf ve tevsîi emrinde sarf edeceğiniz mesaide gerek benim ve gerek hükümet-i cumhuriyenin müzâheretinden emin ve mutmain olmanızı isterim.

Aala hazret-i hümayûnun saadet-i şahsiyeleri ile İran Devleti Aliyyesinin terakki ve tealisi hususundaki temenniyâtı halisânemi serd ve iblâğ ederken zât-ı âlî-i

sefirânelerine vezâif-i âliye-i mevdûanızda muvaffakiyetler temenni ederim (Şimşir, 1993, c.2: 449).

Lehistan sefiri Mösyö Bader'in, İtimatnâmesini Mustafa Kemal'e Takdim Ederken Okuduğu Nutuk:

Ankara, 24.3.1926

Reis Hazretleri,

Selefimin vedanâmesiyle beraber Lehistan Cumhuriyeti reisi hazretlerinin nezd-i devletlerine fevkalade Murahhas ve ortaelçi sıfatıyla tayin edildiğime dair olan itimadnâmesini zât-ı devletlerine takdim eylemekle kesb-i fahr eylerim. Bu suretle saadet-i zatiyye devletleri ve Türkiye'nin refah ve ikbali hakkındaki temenniyâtını zât-ı devletlerine iblâğ eylerken Lehistan milletinin hakkındaki vakıa-yı tarihiyyeye müstenid bulunan ihtisasât-ı dostanesine tercüman sadık olduğumdan ve aynı zamanda da memleketlerimizin menfaatine gayretle hizmet edebileceğimden dolayı mesud ve mütefahhirim.

Himmet-i devletleriyle başlamış olan muazzam esere hayran bulunduğumuzun arz ve izhârına lüzum olmadığı zannındayım; zira bir memleketin milli hayatını yeniden iktisab etmesi ancak hürriyet ve tam ve mutlak bir istiklal ile mümkün'l-temin bulunduğu hususu, Lehistan'da olduğu derece hiçbir yerde takdir edilemez.

İfâ-i vazife eylemek üzere bulunacağım Ankara'nın milli ocağında hâl-i hazırdaki münasebâtımızda zaten meşhud olup afî için dahi bir alamet-i mes'ude teşkil eden bu müşareket-i efkârın bi-hakkın mazharı takdir olacağını ümid ederim.

Münasebât-ı iktisadiye sahası, önümüzde inkişâf etmekte olan teşrik-i mesai ihtimâlâtını tahdid etmek şöyle dursun, belki münasebâtımızda hassaten mühim bir zemin-i faaliyet arz etmektedir.

İktisadi sahada Lehistan ile Türkiye arasında gittikçe mütezayid bir surette teyyüd etmekte olan dostane teşrik-i mesai, her iki memleketin müteakabil ümid ve itimadını daha ziyade (takviye) edecek ve daima daha sıkı ve daha samimi bir hale ifrağa bezli-i mesai edeceğim temas ve rabitaları da tahkimden hali kalmayacağım.

İşbû hedefe vusûl için takibine mecbur olduğum tarikte gerek zât-ı devletlerinin ve gerek Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin muâvenet ve himayelerini dirîğ buyuracaklarını ümide ictisâr eylerim (Hâkimiyet-i Milliye, 25.03.1926).

Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin, Lehistan Elçisi Charles Bader'e Cevabı:

Ankara, 24.3.1926

Sefir Hazretleri,

Aramızda iyi bir hatıra bırakan muhterem selefinizin vedanâmesi ile birlikte Lehistan Cumhuriyeti fehimesi reis hazretlerinin zât-ı âlînizi nezdime fevkalâde murahhas ve orta elçi tayin ettiğini müşir mektubunu memnuniyetle alıyorum. Türkiye ve şahsım ve bilhassa Türk inkılâbı için iblâğ ve izhâr buyurduğunuz dostane temenniyât ve beyanata ve Leh milletinin Türk milleti hakkındaki perverde ettiği hissiyat-ı muhabbet-kârâneyi ifade eden sözlerinize teşekkür ederim. Bu hissiyatın mutekabil bulunduğundan emin olabilirsiniz. Türkiye Cumhuriyeti merkezinde, aramızda ifâ buyuracağınız vazife-i âliyye esnasında memleketlerimiz arasında hüsn-i münasebâtın idamesi yolunda beslediğimiz samimi arzuyu bizzat müşahade etmek fırsatını çok çok elde edeceksiniz. Bugün inkişâf etmekte bulunan müşterek münasebât-ı iktisadiyyenin emniyet-i mütekabile dâhilinde her iki memleketin menfaatine olarak daha ziyade kesb-i kuvvet etmesini temenni ederim. Her iki cumhuriyet beyninde teyemmünen câygâh olan ananevi dostluk rabitalarının idame ve tenmiyesi emrinde sarf edeceğiniz mesainin benim ve Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin samimi muâvenetine mazhar olacağına mutmain olabilirsiniz. Lehistan Cumhuriyet-i fehimesi reisi hazretlerinin saadeti ve Lehistan'ın refah ve ikbali için izhâr-ı temenniyât ve zât-ı âlîlerine beyanı hoşâmedî eylerim (Hâkimiyet-i Milliye, 25.03.1926).

Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı Elçisi Tihomir Popoviç'in, Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya İtimatnâmesini Takdim Ederken Okuduğu Nutuk:

Ankara, 21.7.1926

Reis Hazretleri,

Nezd-i devletlerine fevkalâde murahhas ve orta elçi sıfatı ile beni tayin etmek tenezzülünde bulunan metbû-ı mufahhamım haşmetli Sırp, Hırvat ve Sloven kralı

hazretlerinin keyfiyet-i tayinimi mübeyyin itimad mektuplarını arz ve takdim ile iktisab-ı fahr eylerim.

Sırp, Hırvat ve Sloven krallığı ile mukadderâtına pür-şân ve vakar-ı riyaset buyurduğunuz Türkiye Cumhuriyeti arasındaki münasebât-ı siyasiye hal-i tabiye girmiş olduğundan vazifem, her iki memleket münasebâtının siyasî, ticarî ve iktisadî sahalarda tamami-i tesis için tarafeynce masruf-ı mesaiyi idame etmek olacaktır.

Milletlerin yekdiğerine ihtiyaç ve alakaları bir hakikat olup bu hususun menâfi-i mütekalimize muvafık surette tanziminin tahakkuku tehhür etmeyecektir. Bu maksadın husulüne bütün gayretimi sarf edeceğim. Vazifem, bütün faaliyet ve mesaimi iki memleket arasındaki münasebât-ı dostanenin inkişâfına hasr ve tahsis etmek olacak ve bu suretle Hükümet-i Cumhuriye beyninde pek mukaddim ve faal bir şerik-i mesai bulmak olacaktır.

Türk milleti hakkında pek amik hissiyat-ı muhâleset ile meşbû olarak zât-ı devletlerinin saadeti ve milletinin refah ve tealisi için samimi temennilerimi kabul buyurmalarını zât-ı riyasetpenâhîlerinden istirham ederim(Hâkimiyet-i Milliye, 22.07.1926).

Türkiye Reiscumhuru Gazi Mustafa Kemal'in, Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı Sefiri Popoviç'e Cevabı:

Ankara, 21.7.1926

Sefir Hazretleri,

Haşmetli Sırp, Hırvat ve Sloven Kralı Hazretlerinin zât-ı âlînizi nezdime fevkalâde murahas ve orta elçi tayin eylediğini müşir itimatnâmenizi kemâl-i memnuniyetle alıyorum.

Her iki memleket münasebâtının siyasî, ticarî ve iktisadî sahalarda tamami-i tesisi için tarafeynce masruf mesaiye mütedair beyanatınızı memnuniyet ve alâka ile dinledim. Bu arzuza tamamı ile iştirak eder ve menâfi-i mütekalibile ve müşterekenin idrak ile teessüs olacak münasebât-ı hasenenin her iki memleket için netâyic-i müfide hasıl

edeceği kanaatimi beyan eylerim. Filhakika alelumum milletlerin birbirleri ile münasebât-ı lüzumu medeniyet-i hazıranın tevliid ettiği hayırkâr-ı avamilindendir.

Vezaif-i âliyyenizi hîn-i ifâda her iki memleket arasında mevcut münasebât-ı hasenenin muhafazası emrindeki samimi arzularımıza defaat ile ve bizzat muttali ve şahid olacaksınız. Bu yolda masruf mesainizin müzâheretime ve Hükümet-i Cumhuriyenin muâveneti tammesine mazhar olacağına şüphe yoktur.

Türk milleti ve şahsım hakkında izhâr ettiğiniz hissiyat-ı muhalesetkârâneye teşekkürle beraber bi'l-mukabele haşmetlu kralınız hazretlerinin ve Sırp, Hırvat ve Sloven milletlerinin refah ve ikbali hakkında en samimi temenniyâtımı ityân eder ve zât-ı âlînize beyanı hoşâmedî eylerim (Hâkimiyet-i Milliye, 22.07.1926).

Yunanistan'ın Ankara Sefiri Mösyö Tsamados'un, Türkiye Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine İtimatnâme Takdiminde Söylediği Nutuk :

Ankara, 4.12.1926

Reisicumhur Hazretleri,

Yunan reisicumhurunun beni nezdi devletlerine fevkalâde murahhas ve orta elçi sıfatı ile tayin eylediğini mutazammın itimatnâme ile selefim Mösyö Argyropoulo'nun vedanâmesini zât-ı devletlerine takdim etmekle kesb-i fahr eylerim.

Reisicumhurun lütfen tevdî ettiği vazifeyi hüsn-i neticeye isal hususunda benim için pek kıymetli olacak olan yüksek teveccühlerinin memuriyetimin ifası esnasında bana lütfen bî-dirîğ buyurulacağı ümidini izhâra ictisâr ederim.

Mütekabil bir emniyet, Yunanistan ile Türkiye arasında mevcut münasebât-ı haseneyi teşyid ve her iki cumhuriyetin başlıca emeli olan nimet-i sulhun inkişâfını teshil edecektir. Elyevm Atina'da müzakere edilmekte olan itilâfin kariben imzası keyfiyetinin dahi bu arzunun husulüne hadim olacağı derkâdır.

Vazifemdeki muvaffakiyetin her iki millet için en iyi netâyici vermektan hali kalmayacağına kani olmakla zât-ı devletlerinin saadeti ve Türk milletinin refah ve ikbali hususundaki en samimi temenniyâtımın kabul buyurulmasını rica ediyorum (Hâkimiyet-i Milliye, 05.12.1926)

Türkiye Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, Yunanistan'ın Ankara Sefiri Mösyö Tsamad'a Cevabı:

Ankara, 4.12.1926

Sefir Hazretleri,

Yunanistan reisicumhuru hazretlerinin zât-ı âlînizi nezdime fevkalâde murahhas ve orta elçi tayin eylediğini müşir itimatnâmeysi sefeinizin vedanâmesi ile birlikte alıyorum.

Mesainizin iki cumhuriyet arasında mevcut münasebâtın inkişâfına matuf olacağını hakiki bir memnuniyetle öğreniyorum.

Sefir hazretleri, uhdenize mevdû vazifenin ifâsında müzâheretinden ve hükümet-i Cumhuriyenin samimi yardımından emin olabilirsiniz.

Yunanistan reisicumhurunun ve Yunan milletinin saadeti hakkında temenniyâta bulunuyor ve zât-ı âlînize beyanı hoşâmedî eyliyorum (Hâkimiyet-i Milliye, 05.12.1926) .

A2. İç heyetlerin Atatürk'e ta'zîmâtlarını sunmaları

Antalya Heyeti'nin Tazimatı

Büyük Gazimize arz-ı ta'zîmât etmek üzere şehrimize gelen Antalya heyeti dün saat on altıda Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretleri tarafından Çankaya'daki köşkerinde kabul edilmişlerdir. Heyete Antalya mebusları Ahmed Saki ve Rasih Beyler de refakat etmiştir.

Heyet reisi Antalya Valisi Arif Bey büyük gazimize Antalyalıların hissiyâtına tercüman olarak atîdeki nutku irad etmiştir:

Büyük halaskârımız, kudret-i dahiyaneleri asar-ı feyz ile her türlü kuyuddan hür, azad ve kıymetli vatanımızın kıymetli bir parçası olan Antalya vilayeti zât-ı riyaset-penâhîlerine arz ve iblâğa memur ettiği naciz heyetimiz bugün huzur-ı fehimânelerine kabule mazhariyetle nihayetsiz fahr ve şereften dolayı ref'-i teşekkürât eyler. Pek aziz

vatanımızı temsil eden şahsiyetinize tevcih edilmiş olan suikasti ilk defa haber aldığı anda müttehid bir kütle halde pür feverân mütecâsirlerin şiddetle takibini talep eden Antalya halkı suikastin başarıya ulaşmamış olmasıyla Türklüğün mevcudiyeti demek olan hayat-ı kıymetdârîlerinin muhafazasından dolayı ulu Tanrıya himmet eyler (Hâkimiyet-i Milliye, 14.11.1926).

Büyük Gazimiz İzmirliere İzhâr-ı Muhabbet Eylemişlerdir

Birkaç günden beri şehrimizde bulunmakta olan İzmir Valisi Kazım Paşa dün Büyük Millet Meclisinde sevgili reiscumhurumuz Gazi Paşa hazretleri tarafından kabul buyurulmuştur. İzmir Valisi Gazi Paşa hazretlerine talep buyurdıkları malumatı verdikten sonra İzmirlielerin büyük şahsiyetlerine karşı olan muhabbet ve samimiyetlerinden bahsetmiş ve İzmir'e teşriflerini İzmirlieler namına rica eylemiştir.

Reiscumhur hazretleri münasip bir vakitte İzmir'e ziyaret buyuracaklarını vaad ederek İzmirlielere karşı olan sevgilerinden bahs buyurmuşlar ve vali paşayı selamlarının İzmir halkına tebliğine memur eylemişlerdir.

Vali Kazım Paşa bugün Afyonkarahisar tarikiyle İzmir'e hareket edecektir. Müşârün-ileyh İzmir'e avdetinde kaimmakamları merkeze davet ederek Vali ahvâl-i umumiyye hakkında kendilerine icab eden talimatı verecektir (Hâkimiyet-i Milliye, 07.11.1926) .

Ankara Halkının Büyük Gazimize Ta'zîmâtı

Ankaramızın merkez-i hükümet olarak ilanının yıl dönümü dün merasim-i mahsusa ile tesîd olunmuştur. Bu münasebetle şehir baştanbaşa donatılmış ve muhtelif mahallelerde süslemeler yapılmıştır. Cemiyet-i Umumiye-i Belediye azalarından Rıza, Kasım, Ahmet, Hilmi, Hüseyin, Avni Beylerden mürekkep Şehremini Haydar Bey'in riyaseti altında bir heyet Çankaya'daki köşklere inkişâfâtına dair heyeti azasıyla kısa bir hasbihâlde bulunmuşlardır.

Heyet-i muhtereme başvekilimiz İsmet ve Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım Paşalar hazerâtını da makamlarında ziyaret ederek Ankara halkının ta'zîmâtını arz etmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 14.11.1926).

Erzurum Heyeti Ankara'da

Erzurum belediye reisi riyaseti altındaki Erzurum heyeti buraya geldiler. Heyet Gazi Paşa hazretlerine Erzurum halkının hürmetlerini arz etmiştir (Cumhuriyet, 19.02.1926).

Bursalıların Gazimize Muhabbet ve Merbûtiyeti

Büyük gazimize Bursa vilayeti halkının derin hissiyat-ı tazimkârânesini arz ve ilkbaharda Bursa'ya teşrif etmelerini rica etmek için dün Bursa'dan Vali Kemâl Bey'in de iştirak ettiği bir heyet-i Murahhasa şehrimize gelmiştir.

Heyeti, belediye reisi Cemal, Halk Fırkası müfettişi Kemal, Halk Fırkası Vilayet Mutemedi Doktor Şefik Lütfi, Halk Fırkası Bursa Kazası Mutemedi Doktor Talat, belediye azasından Rasim, İbrahim ve Cemil, Mustafa, Tahsin ve Hakkı Baha beylerden ibarettir (Hâkimiyet-i Milliye, 18.04.1926).

Gazimiz Diyarbakır Hemşehrîsi:

Gazimizin fahri hemşehrîlerini kabulünden dolayı Diyarbakırlılar bayram yapıyorlar.

Diyarbakır, büyük ve kahraman Gazi'ye Diyarbakır belediye riyasetinden keşide edilen telgrafnâmeyle lütfen varid olan cevab-ı samimi ile, merkez vilayette ve mülhakatda reisicumhurumuzun hemşehrîliği ilan edilmiş ve halk pek derin bir sevinç tahassüsleri içinde kalmıştır. Diyarbakır reisi cumhurumuza karşı arz-ı şükran ve minnetlerini tezahürat ile arz etmektedir (Hâkimiyet-i Milliye, 08.04.1926).

Giresun'da Bayram

Gazimizin Giresun'a teşrifleri vaadi vilayette büyük meserretler uyandırdı.

Gazi Paşa hazretlerine hissiyatlarını dile getirmek için on kişiden oluşan Giresun heyeti Giresun Valisi Rami Bey'in başkanlığında Giresun'dan Reşid Paşa vapuru ile İstanbul'a varmış oradan da doğruca Ankara'ya gitmiştir (İkdam, 07.03.1926).

Reisicumhur Gazi Paşa hazretlerinin dün Giresun tâzimât heyetini kabul ederek Giresun'a gidecekleri vaadinde bulunmaları dolayısıyla merkez ve ilçelerde çarşı ve sokaklar bayraklarla tezyin olunmuş ve büyük müncimize şükran ve iştîyak hisleri

mütecellî olmuştur. Halk Fırkası, Belediye, Türk Ocağı, Muallimler Birliği, Himaye-i Etfâl, Tayyare Cemiyeti ve spor kulüpleri tarafından büyük gazimize teşekkür telgrafları keşide edilmiştir.

Halk bugünü bayram gibi kutlamıştır.

Muhtelif cemiyetler tarafından reisi cumhurumuza takdim olunan telgraf sureti şudur:

Memleketimizi ve halkımızı temsilen gönderdiğimiz tâzimat heyetimizi lütfen kabulü Giresun'a teşriflerini vaad buyurmaları dolayısıyla bizi sürura müstagrak kılan günü şehir ve köylülerimiz sevinçli ve şerefli bir bayram gibi tesid ediyor. Tâzimat heyetimize ve memleketimize ibdal buyurulan teveccühât-ı devletlerine temsil ettiğimiz cemiyetlerle ahali namına arz-ı teşekkürât eyleriz efendim (Hâkimiyet-i Milliye, 30.03.1926).

Zonguldak Heyeti

Heyet Reisi Cumhurumuza Arz-ı Tazimat Etti

Zonguldak vilayeti ahali namına büyük gazimize hürmet ve ta'zîmât hislerini iblâğa memur heyet, Zonguldak mebusu Ragıb Bey'le birlikte dün reiscumhur hazretlerinin huzurlarına kabul edilmiştir. Heyet reiscumhur hazretlerinin nezdinde yirmi beş dakika kadar ve halkın gazi reisi cumhurlarına karşı hürmet ve ta'zîmâtlarını arz ile Zonguldak'a teşriflerini istirham etmişlerdir.

Reiscumhur hazretleri bu davetten ve merbutiyetten mütehassis olarak ilk fırsatta Zonguldak'a teşrif edeceklerini söylemişlerdir (Hâkimiyet-i Milliye, 23.03.1926).

Isparta'nın Gazimize Ta'zîmâtı

Isparta halkı namına büyük gazimize arz-ı tâzimat eylemek ve müşarün-ileyh hazretlerinin Isparta'ya teşriflerini rica etmek üzere Isparta Valisinin riyaseti altında bir heyet-i mahsusâ pazartesi günü Ankara'ya hareket edecektir.

Meclis-i Umumi-i Vilayet küşâd edildi. Bu münasebetle reiscumhur hazretlerine, baş vekil İsmet Paşa hazretlerine tâzimat telgrafları keşide edildi (Hâkimiyet-i Milliye, 17.12.1926).

ÖZGEÇMİŞ

Nesrin ATICI 1982 yılında Zonguldak ilinin Devrek ilçesinde doğdu. İlköğretimini 1989–1994 yıllarında Topçular İlkokulunda tamamladı. 1994 yılında başladığı Hızır Reis İlköğretim Okulu'ndan 1998 yılında mezun olduktan sonra 1999 yılında Açık öğretim Lisesi'ne kaydını yaptırdı ve AÖL'den 2001 yılında mezun oldu. 2004 yılında Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünü kazandı. Lisans eğitimini 2008 yılında tamamlayıp mezun olduktan sonra aynı sene Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih EABD “Cumhuriyet Tarihi” bölümünde yüksek lisans eğitimine başlamıştır.